

การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ในการเมืองไทย: ศึกษากรณีหมุดคณะราษฎร

โดย

นายนพพล ศรีวงศ์รัตน์

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ในการเมืองไทย: ศึกษากรณีหมุดคณะราษฎร

โดย

นายนพพล ศรีวงษ์รัตน์

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

SYMBOLIC POLITICS IN THAILAND: A CASE STUDY
OF THE PEOPLE PARTY'S PLAQUE

BY

MR. NOPPHAPADOL SRIWONGRATANA

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF
MASTER OF POLITICAL SCIENCE (POLITICS AND GOVERNMENTS)
PROGRAM IN POLITICS AND GOVERNMENTS FOR EXECUTIVE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2017
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์

การค้นคว้าอิสระ

ของ

นายนพกุล ศรีวงษ์รัตน์

เรื่อง

การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ในการเมืองไทย: ศึกษากรณีหมุดคณะราษฎร

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

เมื่อ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2561

ประธานกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ เหลืองประภัสร์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ ก้องกีรติ)

คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวิตา กมลเวช)

หัวข้อการค้นคว้าอิสระ	การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ในการเมืองไทย: ศึกษากรณี หมุดคณะราษฎร
ชื่อผู้เขียน	นายนพพล ศรีวงษ์รัตน์
ชื่อปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	การเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ ก้องกีรติ
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

หลังปฏิวัติ 2475 คณะราษฎรได้พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทยทั้งด้านสังคมและด้านการเมืองการปกครองโดยวิธีการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์หลายอย่างตั้งแต่การก่อกำเนิดหมุดรัฐธรรมนูญหรือหมุดคณะราษฎร ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นจุดเริ่มต้นหรือก้าวแรกของการปกครองในระบบรัฐธรรมนูญ ช่วงที่คณะราษฎรมีอำนาจในการปกครองประเทศนั้น ก็ได้พยายามสร้างสัญลักษณ์ระบอบใหม่เพื่อให้มาทดแทนสัญลักษณ์ในระบอบเก่า อาทิเช่น การสร้างรัฐธรรมนูญนิยม ในยุครัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาหรือในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้วิธีการรัฐนิยมในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมชีวิตประจำวันและวิธีการสร้างสัญลักษณ์รูปปั้นหรืออนุสาวรีย์วีรกรรมต่าง ๆ เพื่อเข้ามาทดแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในระบอบเก่าเมื่อคณะราษฎรมรดอำนาจไปในปี 2490 คณะราษฎรก็เลือนหายไปจากความทรงจำของคนไทย หมุดคณะราษฎรที่เสมือนเป็นสัญลักษณ์การต่อสู้ของคณะราษฎรบริเวณพระบรมรูปทรงม้านั้นถูกเคลื่อนย้ายครั้งแรกในยุคจอมพลสฤษดิ์ แล้วก็มีคนนำมาคืน แล้วก็ถูกเคลื่อนย้ายและเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงอีกครั้งในเดือนเมษายน 2560 เหตุใดจึงมีการพยายามกระทำดังกล่าวกับหมุดหมายนี้หรืออาจสะท้อนว่าหมุดคณะราษฎรนี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของระบอบใหม่ที่ทีมแห่งระบอบเก่าอยู่ตลอดมาหรือไม่และหมุดก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญนี้ก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมคติทางการเมืองกับฝ่ายตรงข้ามอนุรักษนิยมซึ่งจากปรากฏการณ์ทางการเมืองในช่วงหลังรัฐประหาร 2549 ก็มีการพูดถึงหมุดหมายนี้อีกครั้ง มีการพยายามใช้หมุดเป็นเครื่องมือเพื่อต่อสู้ทางการเมือง โดยมีการจัดกิจกรรมเพื่อรำลึกถึงหมุดหรือมีการพยายามที่จะย้อนกลับไปคิดถึงวันชาติ 24 มิถุนายนและมีคนบางกลุ่มพยายามทำพิธีกรรมที่บริเวณหมุด เป็นต้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้สะท้อนถึงว่าหมุดนี้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับระบอบเก่าอยู่

บ่อยครั้งโดยเฉพาะเมื่อมีการรัฐประหารหรือยึดอำนาจโดยฝ่ายผู้กำลังอำนาจซึ่งมักจะถูกมองว่าเป็นการยึดอำนาจโดยระบอบเก่าหรือฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายตรงข้ามก็จะใช้หมุดคณะราษฎรมาใช้เป็นวิธีคิดเพื่อกระตุ้นความทรงจำเกี่ยวกับความเป็นระบอบใหม่เพื่อต่อสู้ทางความคิดกับระบอบเก่าโดยหมุดคณะราษฎรข้างพระบรมรูปทรงม้า นั้นอาจถูกมองว่าเป็นจุดหรือรอยตำหนิในประวัติศาสตร์ความทรงจำของระบอบเก่าหรืออนุรักษนิยมแต่สำหรับระบอบใหม่ถือเป็นจุดหรือเป็นก้าวแรกในการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์การปกครองไทยและจะถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้กับระบอบเก่าอยู่เสมอ

คำสำคัญ: หมุดคณะราษฎร, การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์, ระบอบเก่าและระบอบใหม่.

Independent Study Title	SYMBOLIC POLITICS IN THAILAND: A CASE STUDY OF THE PEOPLE PARTY'S PLAQUE
Author	Mr. Noppapadol Sriwongratana
Degree	Master of Political Science (Politics and Governments)
Major Field/Faculty/University	Program in Politics and Governments for Executive Political Science Thammasat University
Independent Study Advisor	Asst. Prof. Prajak Kongkirati, Ph.D
Academic Years	2017

ABSTRACT

After the year 1932 revolution, people's party has tried to change Thailand's society both social and political side by many means of symbolic expression since initiate constitution plaque or plaque of people's party. This is a sign of the beginning or the first step in the constitutional system of government. During the period that people's party had the power to govern the country. They attempted to create the symbol of a new regime to replace the symbol of the old regime such as the creation of constitutionalism in the era of General Phraya Phahon Phonphayuhasena. In the era of Field Marshal P. Pibulsongkram used the state convention in social changes in everyday life and the method to create a symbolic statue or monument of heroism to replace holy thing in the old regime. When the people's party runs out of the power in the year 1947, the people's party was faded by memories of Thai People. The pegs of people's party were as a symbol of the battle of the people's party around the Equestrian Statue of King Chulalongkorn that was first moved in the era of Field Marshal Sarit Thanarat and brought it back. It was moved and changed downright again in April the year 2017. Why attempt such action with plaque means this may reflect that the plaque of the people's party were a

symbol of the new regime which stab the old regime all along or not? And peps initiate constitution was used as a tool to create the ideal in the political with the opposition of Conservatism. The phenomenon of the political coup in the year 2006 and there had been talking about the peps again. There was the attempt to use plaque as a tool for political battle. There was the event to commemorate the plaque or the attempted to return to the nostalgic national days of 24 June and there were some people trying to do the ritual around the plaque area, etc. The phenomenon reflects the peps as the tool in the battle against the old regime frequently especially when there is a coup or the usurpation by the party in power, which is often seen as the usurpation by the old regime or conservatism. And the opponent will use the plaque of people's party as a way to stimulate memories about the new regime to battle the idea with the old regime. The plaque of people's party besides the Equestrian Statue of King Chulalongkorn may be seen as a flaw in the history or memories of the old regime or conservatism but for the new regime is the first step in changing the history government of Thailand and will be taken as a symbol in the battle against the old regime regularly.

Keywords: The People Party'plaque, The symbolic battle, Old regime and New regime.

กิตติกรรมประกาศ

งานการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ ก้องกีรติ กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ ซึ่งท่านเป็นแรงบัลดาลใจให้กับผู้ค้นคว้าและทำให้สนใจศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในแง่มุมประวัติศาสตร์การปกครองไทย โดยท่านได้ให้คำแนะนำตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการค้นคว้า งานฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์ คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ เหลืองประภัสร์ ประธานกรรมการสอบ การค้นคว้าอิสระ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและให้คำแนะนำตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องในงานฉบับนี้

ขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษา MPE 25 และเจ้าหน้าที่หลักสูตรทุกท่านที่ช่วยให้คำแนะนำในการศึกษาผู้ค้นคว้าขอขอบพระคุณบิดามารดาและครอบครัว ที่สนับสนุนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน มาโดยตลอด ตลอดจนคอยช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

นายณพภูล ศรีวงษ์รัตน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญตาราง	(8)
สารบัญภาพ	(9)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ (Research Rationale)	1
1.2 คำถามวิจัย (Research Questions)	2
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา (Objectives)	2
บทที่ 2 สำนวนวรรณกรรม (Literature Review)	3
2.1 การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์	3
2.2 การกระทำที่ส่งผลต่อความทรงจำทางประวัติศาสตร์	7
2.3 กรอบในการวิเคราะห์ (Analytical Framework)	13
2.4 ภูมิหลังและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (Background Information)	14
2.5 ยุทธศาสตร์การวิจัย	15
2.6 วิธีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล	15
2.7 กรอบระยะเวลาในการวิจัย	16

บทที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูล (Analysis)	17
3.1 ช่วงหลังปฏิวัติ 2475 - 2490 (การเมืองเชิงสัญลักษณ์ของคณะราษฎร)	17
3.2 ประวัติศาสตร์การสร้างหมุดคณะราษฎร	23
3.3 การเมืองเชิงสัญลักษณ์ในยุคจอมพล ป พิบูลสงคราม	24
3.4 ช่วงหลังการรัฐประหาร 2490 - ก่อนการรัฐประหาร 2549	44
3.5 ช่วงหลังการรัฐประหาร 2549 - ปัจจุบัน (2561)	49
3.6 วิเคราะห์การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ผ่านหมุดคณะราษฎรในยุคหลังการรัฐประหาร 2549 ถึงปัจจุบัน (2561)	55
3.6.1 การเมืองเชิงสัญลักษณ์กับสงครามแย่งชิงอดีต	62
3.6.2 หมุดคณะราษฎรในฐานะจุดต่างคำของระบอบเก่า	63
3.6.3 ความหมายทางการเมืองของการสูญหายของหมุดคณะราษฎร	65
บทที่ 4 บทสรุป (Summary)	69
รายการอ้างอิง	77
ประวัติผู้เขียน	83

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 สรุปการต่อสู้ระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายอนุรักษนิยม ตั้งแต่หลัง 2475 (หมดคณะราษฎร)	75
4.2 สรุปกลุ่มการเมืองที่มีบทบาทในการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองแต่ละช่วง	76

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
3.1	เมรุชั่วคราวปราบกบฏบวรเดชปี 2476	18
3.2	เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ	19
3.3	อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ	20
3.4	อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี	21
3.5	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	22
3.6	อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย	27
3.7	โรงแรมรัตนโกสินทร์ ถนนราชดำเนิน	29
3.8	วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร	29
3.9	อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ	30
3.10	สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญ	31
3.11	งานฉลองรัฐธรรมนูญ สวนอัมพร	33
3.12	งานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2477	33
3.13	การประกวดนางสาวไทย 2477	34
3.14	งานฉลองรัฐธรรมนูญ 2481	34
3.15	งานฉลองรัฐธรรมนูญ 2482	35
3.16	การออกร้านในงานฉลองรัฐธรรมนูญ 2482	35
3.17	กลุ่มอาคารศาลฎีกา	36
3.18	กลุ่มอาคารศาลฎีกา (2)	36
3.19	โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงยะลา	37
3.20	โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงปทุมธานี	37
3.21	มหาวิทยาลัยศิลปากร	38
3.22	เพลงชาติสยามแต่งครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2475	39
3.23	แบบร่างอาคารศาลฎีกาหลังใหม่	39
3.24	สวนสราญรมย์ ที่ทำการคณะราษฎร	40
3.25	สวนสราญรมย์ ที่ทำการคณะราษฎร (2)	40
3.26	ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลังเก่า	41
3.27	วงเวียนรัฐธรรมนูญ ปุรีรัมย์	42

3.28	วงเวียนรัฐธรรมนูญ ขอนแก่น	42
3.29	อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยภูเก็ต จ.ชัยภูมิ	43
3.30	ศาลาเฉลิมไทย	46
3.31	ประติมากรรมขลุ่ยทิพย์	46
3.32	หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	47
3.33	งานรำลึก 24 มิถุนายน 2556	51
3.34	หมุดใหม่	54
3.35	พิธีกรรมหมุดคณะราษฎร	57
3.36	กิจกรรมรำลึกคณะราษฎร	57
3.37	กิจกรรมรำลึกคณะราษฎร (2)	58
3.38	พิธีวางหมุดวันที่ 10 ธันวาคม 2479	58
3.39	ภาพยนตร์คณะราษฎร	60
3.40	คำค้นหาหมุดคณะราษฎร 10 อันดับ Google	60
3.41	รำลึกพิธีวางหมุด 2479	61
3.42	สารคดีชีวิต ปรีดี-จอมพล ป	61
4.1	กระแสมหุดคณะราษฎรบนเฟซบุ๊ก	71

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ (Research Rationale)

จากเหตุการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวบุคคลและข้อความในหมุดคณะราษฎรไปจากเดิมเมื่อเดือนเมษายน 2560 ที่ผ่านมานั้นทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในหมู่นักวิชาการและผู้ที่มีใจประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย ซึ่งกระแสความสนใจดังกล่าวคงสามารถตั้งคำถามได้ว่า เปลี่ยนทำไม กระแสเรื่องประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทยจึงกลับมามีการพูดถึงและสนใจมากขึ้น หลังจากเงียบหายจากสังคมไปนาน คนรุ่นใหม่บางคนอาจไม่ทราบด้วยซ้ำว่า หมุดนี้คืออะไร สำคัญอย่างไร ประเด็นทั้งหมดข้างต้นทำให้น่าสนใจและศึกษาในเรื่องนี้แบบขยายวงกว้างมากขึ้น โดยการย้อนกลับไปศึกษาเรื่องที่มาของหมุดนี้ ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่คณะผู้สร้างได้วางไว้ บริบทการต่อสู้ทางทางสังคมของคนในยุคหนึ่งว่ากระแสการตื่นตัวจากการเข้าสู่ระบอบใหม่เป็นอย่างไรเรื่อยมา และกลุ่มคนกลับมาให้ความสนใจอีกครั้งหลังการรัฐประหาร 2549 วิธีการในการสร้างหรือเปลี่ยนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในความทรงจำและมิติของอำนาจและผู้มีอำนาจในการกระทำ การได้ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในแง่ของการวางรูปแบบการปกครองประเทศแล้วทำให้วิเคราะห์ว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้จดจำในวัยเด็กเป็นสิ่งที่ เป็นความจริงหรือไม่ ทำไมบางตำราเขียนต่างกันทำไมผู้มีอำนาจบางยุคถึงบอกว่า “รู้ความจริงไปก็ไม่มีประโยชน์” แสดงว่าสิ่งที่เรารู้มันไม่จริงหรือไม่ ทุกวันนี้เวลาเราขับรถผ่านอนุสาวรีย์ที่คิดว่าศักดิ์สิทธิ์ บางครั้งเราก็ยกมือไหว้ มาถึงตอนนี้เราคิดว่า ตั้งแต่เด็กจนโต เราไหว้อะไร ทำไมต้องไหว้ และไหว้แล้วมันจะเกิดอะไร ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนที่อยู่ห่างไกลหรือในถิ่นทุรกันดารส่วนใหญ่อาจแทบไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ด้วยซ้ำ เพราะความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ยังมีอยู่มาก จึงเหมือนอยู่ภายใต้เงาของวาทกรรมของผู้มีอำนาจ หรือพร้อมที่จะใช้ชีวิตตามที่ผู้มีอำนาจเหล่านั้นอยากให้เป็น เช่น จดจำตามที่ผู้มีอำนาจสร้างให้จำ ลบความจำเมื่อต้องการให้ลืมหรือเรียนตามหลักสูตรที่กำหนดหลักสูตร

การได้ศึกษาและรู้ข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองในแง่ของการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนมีหมุดและหลังจากมีหมุดแล้วนั้น สิ่งที่สำคัญก็คือ เราจะสามารถวิเคราะห์ผ่านมุมมองการต่อสู้ทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกต้อง อะไรคือสิ่งที่บางคนกำลังกระทำหรือสร้างภาพให้เราเชื่อ เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากอะไรไม่ว่าจากรัฐบาลหรือจากกลุ่มคนที่หวังผลบางอย่างและได้เข้าใจว่าการต่อสู้ทางการเมืองดังกล่าว

นั่น มีวิธีการหรือเครื่องมือที่คนเหล่านั้นเลือกใช้ใช้อย่างไรเมื่อเรารู้แจ้งเห็นจริงแล้ว สิ่งก็ตามมาอย่างเป็นรูปธรรมก็คือ การสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจได้ด้วยตนเองตามวิถีปัจเจกชน เช่น ทุกครั้งเวลาลงประชามติเกี่ยวกับการเดินทางประเทศ เราจะสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเราจะเห็นชอบ ไม่เห็นชอบ หรือไม่ออกความเห็น (ถ้ามี) เพราะอะไรที่เป็นเช่นนั้น โดยอาจวิเคราะห์หรือตัดสินใจบนพื้นฐานข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ ไม่ใช่ข้ออ้างเสียงเพราะตามกระแสเพชฌฆาต กระแสสื่อต่าง ๆ เพราะ 1 เสียงที่ใช้ไป อาจเป็นตัวกำหนดความชอบธรรมให้ผู้มีอำนาจในการกระทำการใด ๆ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สำคัญอยู่หลายเหตุการณ์ คือ การรัฐประหารในปี 2549 และมาถึงล่าสุดคือการรัฐประหารในปี 2557 โดยภายหลังจากการรัฐประหาร 2549 นั้นเริ่มมีการพูดถึงหมุดคณะราษฎรเพื่อใช้สื่อความหมายทางการเมืองเพื่อกระตุ้นความทรงจำของคนไทยให้ย้อนกลับไปประลึกถึงจุดเริ่มต้นของระบอบใหม่ในการต่อต้านแนวคิดของฝ่ายระบอบเก่าหรืออนุรักษนิยม เฉกเช่นการทำสงครามเพื่อแย่งชิงอดีตหรือเพื่อลบความทรงจำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองออกไป หากย้อนกลับศึกษาประวัติศาสตร์ในเรื่องนี้จะพบว่ามีการพยายามลบเลือนความทรงจำ โดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายหมุดออกไปในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ต่อมาก็มีคนนำมาคืนไว้ที่เดิมในยุคจอมพลถนอม ในครั้งนั้นเหตุผลที่ถูกวิเคราะห์ก็คือ การที่จอมพลสฤษดิ์ไม่ต้องการให้คนไทยจดจำเรื่องราวเกี่ยวกับคณะราษฎรอีกต่อไปและเพื่อจะสื่อว่าจอมพลสฤษดิ์นั้นไม่ได้เป็นทายาทของคณะราษฎร เรื่อยมาจนถึงเมษายน 2560 หมุดก็ถูกเคลื่อนย้ายและเปลี่ยนลักษณะข้อความในหมุดไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิงอีกครั้ง คำถามสำคัญคือ ใครทำและทำเพื่ออะไร

งานวิจัยฉบับนี้จึงต้องการศึกษาถึงบริบทการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยรวมถึงวิธีการที่ใช้ในการปกครองหลัง 2475 จนถึงปัจจุบัน (2561) และความหมายของสัญลักษณ์ทางการเมืองต่อสู้ทางการเมืองผ่านหมุดคณะราษฎร

1.2 คำถามวิจัย (Research Questions)

1. ภายหลังจากปฏิวัติ 2475 คณะราษฎรพยายามสื่อความหมายอะไรผ่านหมุดคณะราษฎร
2. กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ตั้งแต่อดีต (2475) ถึงปัจจุบัน (2561) เข้ามาต่อสู้ในเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองผ่านหมุดคณะราษฎรอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา (Objectives)

เพื่อศึกษาถึงการต่อสู้ทางการเมืองผ่านหมุดที่คณะราษฎรสร้างไว้ ว่าแต่ละกลุ่มต้องการสื่อความหมายอย่างไร

บทที่ 2

สำรวจวรรณกรรม (Literature Review)

2.1 การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์

การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ถูกอธิบายด้วยทฤษฎี คือ สัญลักษณ์ ตัวแสดงที่มีความกระตือรือร้นมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทำให้มนุษย์สร้างสัญลักษณ์ขึ้นมา แบบแผนหรือโครงสร้าง การกระทำของปัจเจกชนไม่ได้ถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคม แต่ต้องเลือกหรือตัดสินใจท่ามกลางทางเลือกมากมาย ฉะนั้น ปรากฏการณ์ทางสังคม มนุษย์เป็นผู้สร้าง ผลิตซ้ำและเปลี่ยนแปลง¹

ระบบสัญลักษณ์ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “อำนาจเชิงสัญลักษณ์” องค์ประกอบที่สำคัญของอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในที่นี้ คือ ฮาบิทัส (habitus) หรือความโน้มเอียงทางอุปนิสัย ซึ่งเราอาจจะเรียกว่า “สันดาน” อันเป็นโครงสร้างจิตสำนึกที่ชี้นำการกระทำของบุคคล เป็นตัวกำกับการรับรู้ การตัดสินใจ การเสนอทางเลือกว่าสิ่งใดควรทำ หรือไม่ควรทำ สิ่งนี้เป็นตัวช่วยสร้างระเบียบ และเอกภาพให้การกระทำของกลุ่มคนที่อยู่ในโครงสร้างของมวลชน โดยที่ปัจเจกชนที่กระทำสิ่งดังกล่าว ก็ไม่รู้ตัวว่าการกระทำของตัวเอง ก็ตกอยู่ภายใต้ระบบกฎเกณฑ์อะไรบ้างอย่าง เนื่องจากโครงสร้างเหล่านี้ซึมซับเข้าไปในตัวบุคคลผ่านการปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำเล่า ผลิตซ้ำความหมาย เกิดการหลอมรวมทางสังคม อันยาวนาน จนกระทั่งคนเราไม่สามารถตระหนักรู้ตนเองในระดับจิตใต้สำนึกได้ จากผลการศึกษาสัญลักษณ์ทางการเมืองของกลุ่มมวลชนต่าง ๆ และอุดมการณ์ทางการเมือง ดังได้กล่าวข้างต้น จะถูกนำเสนอในรูปแบบของภาพยนตร์สารคดีเชิงสัญลักษณ์ทางการเมือง เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการของสื่อสัญลักษณ์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง

การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ เป็นส่วนหนึ่งของการแย่งชิงอำนาจในการสร้างและก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ต่อโลกที่มีความชอบธรรม” พื้นที่ทางสังคมจึงกลายเป็นพื้นที่ของฐานะตำแหน่งแหล่งที่อันเป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างกลาง เป็นที่ซึ่งความไม่แน่นอนในความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติและฐานะตำแหน่งแหล่งที่มีระดับสูงสุดและผลที่ตามมาทำให้เกิดความเข้มข้นของกลยุทธ์การต่อสู้ในทางสัญลักษณ์ด้วยการเคลื่อนไหวแสดงกำลังด้วยการเดินขบวนซึ่งมีเป้าหมายเพื่อแสดงตัวตนของกลุ่ม แสดงให้เห็นขนาดการเคลื่อนไหวมวลชนของตน แสดงความเข้มแข็งและเอกภาพในกลุ่มของตน เพื่อให้เห็นชัดว่ามีการดำรงอยู่ของฝ่ายตน ในระดับของบุคคลนั้น นี่เป็นกลยุทธ์ในการแสดงออกของ

¹ รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, “ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์กับการอธิบายปรากฏการณ์สังคม จากมุมมองตัวแสดง,” *วารสารการเมืองการบริหารและกฎหมาย* (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556): 73-77.

ความเป็นอัตตาตัวตน เป็นการแสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของตำแหน่งแหล่งที่ของตนในพื้นที่ทางสังคม และพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงความสำคัญ ความสำเร็จของคนในการจำแนกแยกแยะ การแบ่งชั้น แบ่งประเภทและเปลี่ยนความรู้สึกประทับใจในโลกทางสังคม รวมทั้งการประดิษฐ์สร้างโครงสร้างแห่งการเรียนรู้และการประเมินค่าในการสำเนียงรู้ระบบการจำแนกแยกแยะชนิดประเภทและชั้นที่ว่่านั้น จะมีการตั้งชื่อ การสร้างคำซึ่งทำให้เกิดความเป็นจริงทางสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นสุดยอดของการต่อสู้ในทางการเมืองซึ่งก็คือการต่อสู้เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ของวิสัยทัศน์ในการมองโลก²

การแสดงออกทางสัญลักษณ์ ถึงการมีประชาธิปไตยผ่าน สัญลักษณ์ของระบอบใหม่ เช่น “สัญลักษณ์รัฐธรรมนูญ” เป็นสิ่งใหม่ที่เข้ามาแทนที่ระบอบเก่า จึงมีการสร้างขึ้นมาเพื่อบอกประชาชนว่ามีการปกครองแบบใหม่เกิดขึ้นแล้วและมีการสร้างให้สัญลักษณ์รัฐธรรมนูญนี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะการสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เพื่อหวังผลว่าในอนาคตรัฐธรรมนูญจะเป็นที่มาของอำนาจอันชอบธรรมในระบอบใหม่เทียบเท่าอำนาจของผู้ปกครองในระบอบเก่า³ เงื่อนไขเหล่านี้ผลักดันให้เกิดการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ (New innovation) ของการแสดงออกทางการเมืองผ่านการใช้สัญลักษณ์เพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ⁴

ในปัจจุบัน ยูทูป เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ ได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการแสดงออกทางการเมือง และมีเนื้อหาที่มียัยท้าทายชนชั้นนำและโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของสังคมไทย โดยภาพรวมสามารถเข้าถึงได้อย่างเสรีจากในประเทศไทยเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารภายใต้บรรยากาศการต่อสู้ทางการเมือง อุปกรณ์ประเภทรุ่นนี้ นับเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพของประชาชนในสถานการณ์ที่มีการปิดกั้นข้อมูลข่าวสารโดยรัฐ ความคลางแคลงใจและความอัดอัดใจจากการไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์การชุมนุมได้ทำให้ประชาชนต้องหา

² ศรีสมภาพ จิตรภิมย์ศรี, “ทำความเข้าใจสงครามความคิด:ความเป็นจริงทางสังคม พื้นที่ทางสังคม และการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อครองอำนาจทางสัญลักษณ์,”

<http://www.deepsouthwatch.org/node/786> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

³ ศราวุฒิ วิสาพรม, “สัญลักษณ์รัฐธรรมนูญ: การศึกษาเชิงการเมืองวัฒนธรรมในการสร้างสัญลักษณ์แทนระบอบประชาธิปไตยภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557), 1.

⁴ ประชา อภิวัฒน์, “การกระชากอำนาจรัฐกับการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ของประชาชน,” <https://prachatai.com/journal/2010/07/30487> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ทางออกโดยหาข้อมูลจากแหล่งอื่น⁵ การเคลื่อนไหวภาคประชาชนมีประเด็นใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ประเด็นสิทธิต่าง ๆ เพศ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ สุขภาพ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม บางประเด็นใหม่ อย่างเรื่องสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติปรากฏการณ์และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ผ่านมาสอดคล้องว่า เมื่อต้องเรียกร้อง ต่อสู้หรือต่อรองกับรัฐ หรือทุนที่สนับสนุน โดยรัฐการสร้างอำนาจให้กับขบวนการเป็นยุทธศาสตร์ที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมให้ความสำคัญ ยุทธวิธีหรือรูปแบบการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาพบบ่อยว่ามีลักษณะที่แสดงออกถึงการต่อต้าน ชัดขึ้น การท้าทาย หรือการเสนอข้อเรียกร้องอื่น ๆ ตามช่องทางระบบการเมืองปกติ หรือการขัดขวางท้าทาย ระบบการเมืองปกติ ไปจนถึงการใช้ความรุนแรงที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตหรือทรัพย์สิน เช่น การบุกเผา ปิดล้อม อาจเป็นวิธีที่ง่ายต่อการแสดงพลังและความเข้มแข็งของขบวนการ⁶ การแสดงออกทางสัญลักษณ์เหล่านี้มีล้วนมีจุดประสงค์กรณี “การหายไปของหมุดคณะราษฎรที่หายไป พร้อมการปรากฏตัวของหมุดหน้าใส เปรียบเหมือนโยนระเบิด ลงบนพื้นที่โดยไม่มีความเข้าใจ เพราะคิดว่าการเปลี่ยนแปลงหมุดอาจทำให้มีคนไว้วางใจจริงแต่ก็จะเจ็บไป ที่สำคัญก็คือการเปลี่ยนแปลง ครั้งนี้เป็นเปลี่ยนแปลงแบบลึกลับถ้าเป็นการทำให้หายไปเลย ความหมายก็อย่างหนึ่ง แต่การเอา หมุดหน้าใสมาแทนหมุดของคณะราษฎร เราแปลความได้ว่า นั่นคือ การลบประวัติศาสตร์ที่เคย เกิดขึ้นจริงและพยายามสร้างเรื่องราวใหม่ ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่ ณ จุดที่ตัวเองไม่มีความ เกี่ยวพันเลย คำถามก็คือมันยิ่งก่อให้เกิดคำถามว่า “ทำไม” ซึ่งกลายเป็นพลังที่จะโจมตีหรือโต้กลับ หมุดหน้าใส ไม่ว่าจะอย่างไรหมุดหน้าใสก็ไม่อาจช่วงชิงพื้นที่ของหมุดคณะราษฎรได้”⁷ ดังที่กล่าวไว้โดย ผศ.ดร.ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ หรือการนำเสนอข้อมูลของสิ่งที่เป็น “มรดกของคณะราษฎร” อื่น ๆ นอกเหนือจากหมุดคณะราษฎรนี้ โดยรวม ๆ ก็เป็นการอภิปรายถึงผลรวมของผลงานที่คณะราษฎรได้ สร้างไว้ โดยเฉพาะในเชิงอุดมการณ์ที่ต่อให้ทุบวัตถุทางกายภาพอันจับต้องได้อีกสักเพียงใด ก็ไม่

⁵ อาทิตย์ สุริยะวงศ์กุล, “การเมืองบนเฟซบุ๊ก: วัฒนธรรม-การเมืองบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ ไทย พศ.2553-2555,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), 40.

⁶ กรองกาญจน์ การเนตรและสุรางค์รัตน์ จำเริญผล, “วาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: ศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ อำเภอบ้านนา จังหวัด นครศรีธรรมราช,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2557).

⁷ ทวีศักดิ์ เกิดโภคาและคณะ, “ชุดคีย์ประวัติศาสตร์กับ 'ธำรงค์ศักดิ์': หมุดคณะราษฎร 'เสี้ยน' ที่บ่งไม่ออก (สักที),” <http://prachatai.org/journal/2017/04/71126> (สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2561).

อาจจะมาทำลายอุดมการณ์และคำประกาศที่คณะราษฎรได้วางรากฐานไว้ได้ เพราะมันฝังอยู่กับตัวตนเรา เป็นภาพที่ควมแนบแน่นในมโนสำนึกอย่างชัดเจนจนไม่มีทางจะพรากไปได้อีกต่อไป อีกแง่มุมหนึ่งที่มีการพยายามอธิบายกันมากก็คือ การทำลายหมุดนี้เป็นการพยายามในการ “ลบอดีต ฆ่าประวัติศาสตร์” เขียนเรื่องราวความเป็นมาใหม่⁸ สถาปัตยกรรมในยุคคณะราษฎร เช่น ตึก วัด อาคารต่าง ๆ กรณี วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน เชื่อมโยงกับตึกหรืออาคารอื่น ๆ ที่อยู่ในยุคนี้ มีลักษณะเฉพาะที่สัมพันธ์กับช่วงคณะราษฎรพอดี คือระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2490 ซึ่งตึกก่อนหน้าและหลังจากนั้นเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ต่างออกไป

ในส่วนมติดการเมืองระหว่างประเทศช่วงสงครามก็มีการใช้กลยุทธ์เกี่ยวกับการสร้างสัญลักษณ์ เข้ามาแทรกแซงการเมืองภายในประเทศไทยเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง เช่น “แผนสงครามจิตวิทยาอเมริกันกับการสร้างสถาบันให้เป็น “สัญลักษณ์แห่งชาติ” เอกสารขั้นต้นที่แสดงการสื่อสารระหว่างสถานทูตสหรัฐอเมริกาในไทยกับกระทรวงต่างประเทศสหรัฐฯชี้ให้เห็นถึงบริบทการเมืองไทยต้นยุคสงครามเย็นที่สหรัฐฯเข้ามาแทรกแซงเพื่อให้ชนชั้นนำที่คุมอำนาจรัฐเป็นฝ่ายที่เอื้อประโยชน์และนิยมสหรัฐอเมริกา ในแง่ฝ่ายปรีดีที่ขณะนั้นเข้าข้างขบวนการกู้ชาติของโฮจิมินห์จึงถือเป็นกลุ่มชนชั้นนำที่ไม่พึงปรารถนาเช่นเดียวกับจอมพล ป. หันทีที่เริ่มเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศช่วง 2498 – 2500 ในการฟื้นฟูประชาธิปไตยพร้อมเปิดสัมพันธ์กับประเทศจีนเขาก็กลายเป็นผู้นำที่สหรัฐอเมริกาไม่ต้องการอีกต่อไป เดือนสิงหาคม 2496 สภาความมั่นคงแห่งชาติสหรัฐฯ (NSC: National Security Council) อนุมัติแผนสงครามจิตวิทยาในประเทศไทย (U.S. Psychological Strategy base on Thailand: PSB D-23) ทั้งนี้คณะกรรมการประสานงานปฏิบัติการ (OCB) ได้วางแนวทางไว้ว่า “ให้ใช้ผู้ที่มีฐานะเป็นศูนย์กลางของความเชื่อทางสังคมหรือศาสนาในประเทศเป้าหมายมาสร้างให้เป็น “สัญลักษณ์” ในการทำสงครามจิตวิทยาผ่านวัตถุทางอุดมการณ์เช่นสิ่งพิมพ์หนังสือและภาพยนตร์เป็นต้น”⁹

สรุปการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ นั้นมาจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กันและมีการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง ในที่นี้คือวัตถุประสงค์เชิงการเมืองและนำไปสู่การสร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ จากจิตใต้สำนึกของบุคคล มีการผลิตซ้ำ เพื่อต่อยอดความชอบธรรมและเพื่ออธิบายผ่านสื่อกลางต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ โฆษณา เป็นต้น และก่อให้เกิดการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ เพื่อแย่งชิงอำนาจในพื้นที่ทางการเมือง สัญลักษณ์ทางการเมืองที่สำคัญ เช่น รัฐธรรมนูญ

⁸ กฤติกร วงศ์สว่างพานิช, “หมุดที่หายไป กับความถูกต้องทางประวัติศาสตร์,” <https://prachatai.com/journal/2017/04/71048> (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2561).

⁹ ปุณณ เทพนรินทร์, “การก่อตัวของอุดมการณ์ราชาชาตินิยม 2490-2510,” *วารสารธรรมศาสตร์* 32 (2556): 7-8.

หลังมิถุนายน 2475 แสดงถึงการเข้าสู่ระบอบใหม่และสื่อถึงนัยยะต่าง ๆ มากมายหรืออนุสาวรีย์ ประชาธิปไตยที่สื่อถึงการปกครองที่คนส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วม เป็นต้น โดยมีรัฐบาลเป็นศูนย์กลาง ท่ามกลางความหลากหลาย ที่มีเสรีภาพมากขึ้น จึงต้องมีการกระชับอำนาจรัฐในการแสดงออกต่าง ๆ การจำกัดสิทธิ์บางอย่าง จึงเป็นเหตุให้มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมาเพื่อแสดงออกทางสังคมสมัยใหม่ อาทิ ยูทูบ เฟซบุ๊ก สิ่งเหล่านี้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์และสามารถเข้าถึงข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้บริบทความต้องการเคลื่อนไหวทางสังคมมากขึ้น การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่ถูกพูดถึงในช่วงเมษายน 2560 คือการเปลี่ยนแปลงหมุดคณะราษฎร ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ความทรงจำอย่างหนึ่งซึ่งเป็นจุดที่คณะราษฎร นำโดยพระยาพหลพลพยุหเสนา อ่านประกาศคณะราษฎร การแสดงออกเช่นนี้ก่อให้เกิดกระแสความสนใจและเริ่มมีการวิเคราะห์บริบทดังกล่าวกันอย่างมากมาย ผ่านกรอบแนวคิดในเรื่องปรากฏการณ์การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ที่ผ่านมาจากประวัติศาสตร์การเมืองยุคต่าง ๆ ตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา โดยสำคัญคือ ผู้กระทำการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือลบความทรงจำดังกล่าวไปหรือไม่และทำไปเพื่ออะไร ทำให้น่าสนใจที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในอดีต ปัจจุบันและคาดการณ์อนาคต ผ่านมิติการแสดงออกผ่านเครื่องมือบางอย่างและบริบทของอำนาจในการจัดการความทรงจำบางอย่าง

2.2 การกระทำที่ส่งผลต่อความทรงจำทางประวัติศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงความทรงจำทางประวัติศาสตร์การเมืองอันซับซ้อน การบิดเบือนความ น่าจะเป็นของประวัติศาสตร์ ที่จะส่งผลกระทบต่อความทรงจำในยุคถัดไป ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคอำนาจ การใช้อำนาจครอบงำส่วนต่าง ๆ ของสังคมและการใช้อำนาจในการสร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่¹⁰ บริบทการต่อสู้ทางการเมือง ในความหมายของการช่วงชิงพื้นที่แห่งอำนาจ จะเห็นว่าการเมืองซับซ้อนมากขึ้น ที่ผ่านมามีอำนาจนิยมความเป็นไทย ใครเขียนประวัติศาสตร์ ใครสร้างอนุสาวรีย์ ใครแต่งแบบเรียนมีผลต่อความทรงจำทางการเมืองที่ถูกต้องหรือจำตามประวัติศาสตร์ที่ผู้มีอำนาจสร้างขึ้นให้จำ “สงครามความทรงจำเริ่มปรากฏในช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 จนถึงปลายปี 2522 จากวิกฤตศรัทธารัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์และการแตกหักระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) และกลุ่มนักศึกษา นักคิดทั้งหลายหันกลับไปมองอดีต หยิบฉวยเอาความทรงจำบางชุดเกี่ยวกับบทบาทนักศึกษามาเป็นฐานข้อเสนอในปัจจุบันกระทั่งปัจจุบัน

¹⁰ ธัญเทพ สุขโพธารมณ, “ความหมายแฝงบนโครงสร้างทางการเมือง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557).

สังคมไทยยังไม่สามารถตกลงกันได้ว่าจะเขียนประวัติศาสตร์ 14 ตุลา – 6 ตุลา อย่างไร”¹¹ หรืองานอีกชิ้นเกี่ยวกับเรื่องความทรงจำทางการเมืองภายใต้ระบบทหาร นั้นเป็นการต่อสู้กับแนวคิดของประชาธิปไตยของกลุ่มชนชั้นกลางเพื่อการครอบครองอำนาจ เพื่อควบคุมทุกภาคส่วนของสังคม ทำให้ภาพความรุนแรง กตซี เกิดขึ้นในความทรงจำของประชาชนยุคนั้นและยุคต่อมา และมีการรื้อฟื้นสถาบันขึ้นมาแสดงถึงอำนาจนั้นสามารถสร้างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้นมาได้รวมถึงการสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมาด้วย การที่เกิด“ปรากฏการณ์ทางการเมืองช่วง 1 ทศวรรษหลังปี 2501 ผลงานของนักเขียนหัวก้าวหน้าถูกปิดกั้นและถูกลบเลือนไปจากความทรงจำทางสังคม เรื่อยมาจนยุคหลัง 14 ตุลาคม 2516 ผลงานเหล่านั้นเริ่มกลับมาหลังสิ้นอำนาจจอมพลถนอมทั้งการรื้อฟื้นงานนักเขียนฝ่ายซ้าย คนยุคต่อมาเมื่อได้อ่านงานของนักเขียนเหล่านั้นก็รับรู้ได้ว่ามีความคิดและกลุ่มผู้ท้าทายผู้มีอำนาจอยู่เช่นกัน การเชื่อมต่อกันเองกับอดีตนั้นก็มีความสำคัญในแง่อัตลักษณ์ เพราะความทรงจำต่ออดีตมีส่วนในการประกอบส่วนสร้างอัตลักษณ์ของมนุษย์”¹² จะเห็นว่าแต่ละยุคสมัยนั้นมีการพยายามปรับเปลี่ยนความทรงจำบางอย่าง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในงานของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์มีการวิเคราะห์ว่า“ประวัติศาสตร์ของชาติไทยถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเรื่องเล่าร่วมกัน ในฐานะเป็นพลเมือง ความทรงจำที่สร้างขึ้นใหม่สามารถเข้าไปแทนที่ความทรงจำของคนกลุ่มต่างๆได้แต่ไม่ใช่ทุกกลุ่ม กลุ่มที่ไม่เชื่อว่าอดีตตนเองไม่ใช่เรื่องเล่า เช่น กลุ่มเชื่อมลายุในภาคใต้ และคนในที่สูงและอีสานแม้ว่ารัฐชาติไทยจะประสบความสำเร็จในการใช้เครื่องมือในการบังคับและชี้ชวนจนทำให้กลุ่มคนนอกภาคกลางส่วนใหญ่สามารถผนวกเอาประวัติศาสตร์แห่งชาติ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีปัญหาความไม่ลงรอย ระหว่างเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของตนเองเท่าที่สืบทอดกันตามจารีตกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ”¹³ ประวัติศาสตร์ฉบับทางการเป็นความจริงที่คนไทยจำเป็นต้องรู้ เพื่อที่จะได้รู้จักความเป็นมาของชาติตนเองว่ากว่าจะมาถึงวันนี้ผู้ปกครองในอดีตของสยามไทยเสียสละสร้างชาติบ้านเมืองมาอย่างยากลำบากขนาดไหน หากคนไทยเข้าใจความจริงนี้ ก็จะมีจิตสำนึกกตัญญูรู้คุณของแผ่นดิน เป็นต้น ดังนั้นประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องของอำนาจจัดการความทรงจำร่วมของสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งอำนาจนั้นอาจลดทอน ลบทิ้ง หรือเพิ่มความทรงจำบางอย่างตามความต้องการของฝ่ายผู้มีอำนาจ

¹¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ, *การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ* (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2558), 229-235.

¹² ประจักษ์ ก้องกีรติ, “การเมืองของความทรงจำภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (2501-2516): การทำลาย/การรื้อฟื้นอดีต และแรงบันดาลใจทางการเมือง,” *รัฐศาสตร์สาร* 24 (2546): 220-225.

¹³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า“สร้าง”ฉบับใหม่* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2551), 24-27.

จัดการความทรงจำ ซึ่งก็คือฝ่ายที่มีอำนาจเขียนประวัติศาสตร์¹⁴ วิธีการเลือกใช้ในการชี้ชวนหรือโฆษณาชวนเชื่อที่มุ่งไปในทางสาธารณะซึ่งเป็นภาพใหญ่ โดยการทุ่มเทให้การสร้างตัวตนและความทรงจำก็เพราะกลัวว่าจะลืม ประเทศไทยผ่านการรัฐประหารโดยกองทัพมาแล้ว 12 ครั้ง นับตั้งแต่เปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใน พ.ศ. 2475 การที่กองทัพหวนกลับมาปกครองประเทศครั้งนี้ ทำให้เกิดประสบการณ์แบบย้อน และเมื่อพื้นที่สาธารณะเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม ขบวนการเหล่านี้ก็กลายเป็นการเมืองช่วงขณะในฐานะเป็นพื้นที่สาธารณะทางเลือก

ในยุคเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 นั้นก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่ผู้มีอำนาจต้องการสร้างให้เห็นว่าตนเองนั้นไม่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎร “เป็นความพยายามของระบอบสฤษดิ์ถนัดถ้นที่ต้องการแยกตนเองออกห่างจาก 24 มิถุนายน 2475 ทั้งในแง่สายสัมพันธ์ทางการเมืองและอุดมการณ์ ซึ่งว่าตนเองไม่ใช่ทายาททางการเมืองของคณะราษฎรและยังมีผู้ใช้สืบทอดอุดมการณ์ทางการเมืองที่คณะราษฎรสร้างไว้เมื่อ 24 มิถุนา ๆ การลบ 24 มิถุนา ๆ ออกจากความทรงจำ ในฐานะวัน สำคัญบวกกับการให้ความหมายแก่ตัวเหตุการณ์เสียใหม่จึงเป็นการฆาตกรรม 24 มิถุนา ๆ อย่างจงใจของระบอบปฏิวัติเพื่อเปิดทางให้การสร้างวาทกรรม “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่จะมารองรับความชอบธรรมของการใช้อำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของผู้ว่า”¹⁵ สะท้อนถึงว่าแท้จริงแล้วอะไรคือความจริงทางประวัติศาสตร์ งานอีกชิ้นหนึ่งของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ที่พูดถึงความทรงจำทางประวัติศาสตร์ “ไม่แต่เพียงนักประวัติศาสตร์ไม่รู้เรื่องจริงของอดีตเท่านั้น แต่ในอดีตที่เป็นจริงนั้นไม่มีเรื่องให้รู้ด้วยซ้ำ มีแต่เหตุการณ์เป็นหมื่นเป็นแสนเหตุการณ์เกิดขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้ไม่มีเรื่องผูกเข้าหากันแต่อย่างใดทั้งสิ้น แต่วิธีรับรู้ของมนุษย์นั้น ไม่สามารถรู้อะไรที่ไม่ผูกโยงเข้าหากันที่เป็นเรื่องได้ จึงต้องประมวลและเลือกสรรเหตุการณ์เหล่านั้นมาสร้างให้เป็นเรื่องขึ้นมาเรื่องหนึ่ง”¹⁶

หากศึกษาในต่างประเทศในลักษณะเดียวกันนี้ในเรื่องการสร้างให้จำนั้น มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจในประเทศอินโดนีเซียในยุคซูฮาร์โต คือเมื่อวันที่ 30 กันยายน 1965 เกิดเหตุการณ์เกสตาปู (Gestapu) คือเหตุการณ์ที่มีกองกำลังที่นำโดยพันโทอุตุง (Untung) จากกองกำลังตีโปเนกอรอ (Diponegoro) ได้จับตัวนายทหารชั้นผู้ใหญ่ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและลูกน้องรวมทั้งสิ้น 7 คนไป และได้ประกาศว่าต้องการจะทำการปฏิวัติโดยจะตั้งสภาปฏิวัติขึ้นหลังจากนั้นภายใต้การนำของพล

¹⁴ สุรพศ ทวีศักดิ์, “อำนาจจัดการความทรงจำทางประวัติศาสตร์,” <https://prachatai.com/journal/2014/10/55871> (สืบค้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2561).

¹⁵ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “24 มิถุนาในขบวนการ 14 ตุลา: การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์,” *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 2 (2547): 9.

¹⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ว่าด้วย “การเมือง” ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545).

ตรีชูฮาร์โต กองกำลังสำรองช่วยรบ (Komando Strategis Cadangan Angkatan Darat) ได้เข้าควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ภายในวันรุ่งขึ้นนั่นเอง โดยมีการระบุว่าพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย (Partai Komunis Indonesia) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า PKI เป็นผู้อยู่เบื้องหลังการพยายามก่อการกบฏที่อุกอาจนี้ และสิ่งที่รัฐบาลอินโดนีเซียภายใต้การนำของประธานาธิบดีชูฮาร์โตกระทำก็คือการสร้างความจริงจำให้แก่คนอินโดนีเซียว่าเหตุการณ์เกสตาปุนั้นเป็นการพยายามทำการรัฐประหารโดย PKI โดยการใช้งานเขียนทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือทั้งในรูปหนังสือประวัติศาสตร์, แบบเรียนประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังสร้างความทรงจำผ่านสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ตัวหนังสือ ได้แก่ ภาพยนตร์ อนุสาวรีย์ วันสำคัญ และพิธีกรรม¹⁷ หรือในประเทศเพื่อนบ้านของไทยอย่างพม่าที่เคยนั้นแท้จริงแล้วบาดแผลทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้พม่าบอบช้ำที่สุดไม่ใช่สงครามระหว่างพม่ากับไทยในอดีต หากแต่เป็นความพ่ายแพ้ให้กับจักรวรรดินิยมอังกฤษที่เข้าไปยึดครองพม่าเป็นอาณานิคมเป็นเวลารวมกว่า 120 ปี ขบวนการชาตินิยมที่ผุดขึ้นในพม่าตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 หรือประมาณยุครัชกาลที่ 5 โจมตีระบอบอาณานิคมว่า ได้ทำลายอัตลักษณ์ของชาวพม่าและลดทอนคุณค่าของพุทธศาสนา นอกจากนี้การนำเข้าแรงงานหลายล้านคนจากอินเดียเข้ามาเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมยังผลักดันให้ชาวพม่าเป็นประชากรชั้นสองเมื่อพม่าได้รับเอกราช ผู้นำในรัฐบาลจึงต้องช่วงชิงพื้นที่ทวงคืนอัตลักษณ์ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็กดทับสัญลักษณ์ระบอบอาณานิคมที่มีมาแต่เดิม ในสมัยนายกรัฐมนตรีอุ นุ นโยบายหลักของรัฐบาลพม่าคือการนำพุทธศาสนาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศยุคใหม่ ส่วนในยุคของนายพลเน วิน เขายังสั่งให้ทำลายวงเวียนดั้งเดิมหลายแห่งในย่างกุ้ง เช่น วงเวียนหงสาวดีและวงเวียนเลดาน (Hledan) และยังเปลี่ยนชื่อเมือง ถนน ซอย สวนสาธารณะ และชื่อสถานที่อื่น ๆ ที่มีชื่อภาษาอังกฤษ เป็นภาษาพม่า เช่น ทะเลสาบวิคทอเรีย เปลี่ยนชื่อเป็นทะเลสาบอินยา (Inya Lake) รัฐบาลนายพลเน วิน ยังมีกุศโลบายอื่น ๆ เพื่อลบภาพของระบอบอาณานิคมออกไป อย่างการกำจัดสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความเหนือกว่าของชาวตะวันตก เช่น การสั่งให้รื้ออาคารที่ทำการรัฐบาลอาณานิคม (Government House) อาคารขนาดใหญ่ศิลปะแบบควีนแอนน์ผสมกับแบบโคโลเนียลอันงดงามเมื่อปี 1985 โดยอ้างว่าฐานรากไม่แข็งแรงและอาคารกำลังทรุดตัวอีกทั้งรัฐบาลต้องใช้เงินมหาศาลหากจะมีการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารหลังนี้อย่างจริงจังนายพลเนวินมิได้เขียนประวัติศาสตร์ใหม่จากการลบอดีตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เขายังเลือกที่จะสร้างอดีตขึ้นมาหรืออย่างน้อยคือสร้างของใหม่เพื่อผูกตัวเองไว้กับอดีตที่ดีงาม¹⁸ อีกหนึ่งประเทศ

¹⁷ อรอนงค์ ทิพย์พิมล, “ความจริงจำกับการเขียนประวัติศาสตร์เหตุการณ์เกสตาปุน,” <https://blogazine.pub/blogs/onanong/post/4380> (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2561).

¹⁸ ลลิตา หาญวงษ์, “ไทยพบพม่า: ลบอดีต ล้างความจริงจำในประวัติศาสตร์พม่าสมัยใหม่,” <https://www.matichon.co.th/news/541565> (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561).

เพื่อนบ้านของไทยอย่างเวียดนามก็มีเรื่องราวเกี่ยวกับการลบสัญลักษณ์ความทรงจำจากเหตุการณ์ทางการเมือง เช่นสงครามเวียดนามระหว่างเวียดนามเหนือ (คอมมิวนิสต์) กับเวียดนามใต้ (บางที่ก็ประชาธิปไตย บางที่ก็แปลงร่างเป็นเผด็จการทหาร) ที่กินเวลาเกือบ 3 ทศวรรษ ตั้งแต่ทศวรรษ 1950 นอกจากจะทำให้เวียดนามถูกแบ่งแยกแล้ว ผลที่หลายคนมองข้ามคือ รัฐบาลฮานอย (เหนือ) และไซ่ง่อน (ใต้) ยังแข่งกันสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองมากมายทั้งไว้ในเมืองของตน 30 เมษายน 1975 เมื่อฝ่ายเหนือชนะพวกเขาก็ไม่รอช้าที่จะทำลาย “สัญลักษณ์” ฝ่ายใต้เมื่อไซ่ง่อนแตก ภาพแรกคือรถถังเวียดนามเหนือชนประตูทำเนียบประธานาธิบดีเวียดนามใต้ จากนั้นสัญลักษณ์แรก ที่ถูก “ถอนออก” คือ ธงชาติเวียดนามใต้บนเสาธงทำเนียบ สิ่งที่ถูกใส่แทนคือธงของขบวนการเวียดมินห์ (เวียดกง) ที่ถูกชักขึ้นสู่ยอดเสาเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 1975 รัฐบาลเวียดกงที่ยึดอำนาจในกรุงไซ่ง่อนก็ประกาศว่า “ทุกสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับระบอบเก่าต้องถูกทำลาย” อนุสาวรีย์นี้ถูกทำลายแบบ “ไม่เหลือซาก” ทั้งในแง่กายภาพและความทรงจำ ด้วยปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยใดๆ ให้เราเห็น พื้นที่จตุรัสยังถูกปิดกั้นเพื่อก่อสร้างรถไฟใต้ดินสายแรกของเมือง คนเวียดนามรุ่นหลังจึงแทบนึกไม่ออกว่าด้านหน้าโอเปร่าเฮาส์เคยมีอนุสาวรีย์นี้ตั้งอยู่การต่อสู้กับเวียดนามเหนืออย่างทรหดของทหารสหรัฐฯ และทหารเวียดนามใต้คือประวัติศาสตร์ที่รัฐบาลคอมมิวนิสต์ผู้ชนะสงคราม ไม่ต้องการให้เยาวชนในเวียดนามใต้จดจำ การทำลาย “สัญลักษณ์” เกิดขึ้นหลังฝ่ายหนึ่ง “เอาชนะทางกายภาพ” เหนืออีกฝ่าย จากนั้นจึง “ไล่ลบความทรงจำ” ด้วยการทำลายสิ่งก่อสร้างและสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายตรงข้ามเพื่อเอาชนะทางความคิดให้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ¹⁹

การต่อสู้ทางอุดมการณ์ด้วยการทำให้ลืมประวัติศาสตร์ทางการเมือง เป็นประเด็นที่สังคมไทยยังพูดถึงไม่มากนัก สิ่งก่อสร้างและวัตถุชิ้น มีบทบาทอย่างไรต่อการจดจำประวัติศาสตร์การเมืองไทย โดยหลังการปฏิวัติ 2475 ผ่านไปได้ 15 ปี คณะราษฎรก็สิ้นบทบาทลง เพราะคณะทหารฝ่ายอนุรักษ์นิยมทำรัฐประหารในปี 2490 นับจากนั้นมาคณะราษฎรก็เริ่มถูกกลืนเลือนไปจากบทเรียนประวัติศาสตร์ไทย สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ก่อสร้างหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่คนบางกลุ่มเรียกว่า สถาปัตยกรรมคณะราษฎร นักวิชาการที่เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์มองว่าสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่ง ในฐานะบันทึกความทรงจำทางประวัติศาสตร์ การปฏิวัติถูกตีความใหม่ ว่าเป็นการชิงสุกก่อนห่ามอาคารศาลฎีกาภิรมย์นามหลวงเป็นหนึ่งในอนุสรณ์สำคัญในยุคคณะราษฎร สร้างเพื่อระลึกถึงการได้เอกราชทางศาล ขณะนี้ถูกรื้อเพื่อสร้างอาคารหลังใหม่ทรง

¹⁹ สุเจน กรรพฤทธิ์, “รื้อถอน-ย้าย-ทำลาย “ศึกชิงสัญลักษณ์/ ความหมายในไซ่ง่อน,”

<http://www.sarakadee.com/2017/05/04/saigon-history/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561).

ไทยประยุกต์ นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรมมองว่า นี่คือการบวนการทำให้ลึ้มทางการเมือง²⁰ ความทรงจำร่วมของคนในสังคมมีความสำคัญยิ่งเพราะเป็นรากฐานจินตนาการที่เชื่อมอดีตเข้ากับปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องของรัฐไทยและชนชั้นนำไทยที่จะสร้างความทรงจำเกี่ยวกับชาติไทยและความเป็นไทย โดยทำให้ความทรงจำนี้มีอิทธิพลกับคนทุกชั้น ทุกท้องถิ่น ทุกชาติพันธุ์ ในแง่นี้แม้ว่ารัฐไทยจะประสบความสำเร็จในการให้ความทรงจำนี้เป็น ความทรงจำกระแสหลัก ที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ไทย แต่ก็ไม่สามารถครอบงำคนได้ทุกกลุ่มอย่างเบ็ดเสร็จ จากสังคมการเมืองมีความซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ความทรงจำถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เรื่องชาติพันธุ์ถูกนำมาเชื่อมต่อกับความสำนึกทางชนชั้นและนำมาสร้างความชอบธรรมในการต่อสู้ใน พื้นที่ความทรงจำ ที่น่าสนใจคือ การต่อสู้ของคนบางชาติพันธุ์ ไม่ได้ต่อสู้กับความทรงจำกระแสหลัก แต่พยายามสร้างความทรงจำที่ไม่เกี่ยวกับกระแสหลักขึ้นมา เพื่อสร้างเอกภาพในชาติพันธุ์และต่อสู้กับชาติพันธุ์อื่น การทำความเข้าใจในการต่อสู้ในพื้นที่ความทรงจำ ของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทำให้เห็นความตึงเครียดและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ซับซ้อนและกว้างขวางในสังคมไทยและเข้าใจมิติทางการเมืองเพื่อหาทางแก้ไขวิกฤติการณ์ต่าง ๆ โดยไม่ละเลยมิติทางวัฒนธรรม²¹

สรุปประเด็นเกี่ยวกับการกระทำที่ส่งผลต่อความทรงจำทางประวัติศาสตร์นั้น จากการวิเคราะห์จะพบว่าเป็นเรื่องการแข่งขันพื้นที่อำนาจเพื่อสร้างความทรงจำของฝ่ายตนเอง ในแต่ละยุคสมัยนั้นผู้มีอำนาจแต่ละฝ่ายต่างพยายามสร้างประวัติศาสตร์ของตัวเองขึ้นมาใหม่ สะท้อนถึงอำนาจของอำนาจสามารถสร้างเรื่องราวใหม่ให้เกิดขึ้นได้ แม้กระทั่งเปลี่ยนความทรงจำของประชาชน แม้เปลี่ยนไม่ได้ทั้งหมดแต่เปลี่ยนได้บางส่วนก็ถือว่าประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นจากปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองในอดีตถึงปัจจุบันในไทยซึ่งสามารถอธิบายได้ดี เช่น ยุคจอมพล ป. ดำเนินนโยบายสร้างชาติโดยใช้ ศิลปะสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากผู้นำเผด็จการในยุโรปมาใช้ไม่ว่าจะเป็นการสร้างอนุสาวรีย์ รูปปั้นวีรบุรุษ วีรสตรี เพื่อสร้างให้คนในชาติระลึกถึงคุณงามความดีที่คนเหล่านั้นได้สร้างไว้ หรือยุคจอมพลสฤษดิ์ ก็พยายามสร้างภาพขึ้นมาใหม่โดยการฟื้นฟูสถาบันเชิงสัญลักษณ์ขึ้นมาอีกครั้งหลังยุค 2475 หรือพยายามสร้างภาพว่าตนไม่ใช่ทายาทของคณะราษฎรเป็นต้น ในต่างประเทศดังที่กล่าวมาข้างต้น เช่น อินโดนีเซีย พม่า เวียดนาม ก็มีปรากฏการณ์เรื่องการลบภาพสิ่งเก่า สร้างภาพสิ่งใหม่ ขึ้นอยู่กับอำนาจอยู่ที่ฝ่ายใดและโครงสร้างทางสังคมซับซ้อนเพียงใดโดยมิติด้าน

²⁰ ชยกร คำโชค, “สถาปัตยกรรมคณะราษฎร มรดกและวัฒนธรรมจอมพล ป.,”

<http://news.voicetv.co.th/thailand/108973.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2561).

²¹ สายชล สัตยานุรักษ์, “การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศไทย,” *วารสารวิชาการ*, 8 (2555): 78-79.

โครงสร้างทางสังคมหรือชาติพันธุ์นั้นก็ส่งผลต่อการเลือกใช้ยุทธวิธีในการสร้างหรือลบความทรงจำ จะสังเกตว่าเป็นการกระทำในการปกครองแบบอำนาจนิยม เนื่องจากต้องใช้อำนาจในการควบคุม เปลี่ยนแปลงสื่อต่าง ๆ และเปลี่ยนแปลงสังคม โดยในยุคปัจจุบันพื้นที่ในการต่อสู้ดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วผ่าน โซเชียลมีเดีย ทีวี เพลง ภาพยนตร์ ฯลฯ สิ่งที่น่าสนใจจึงคือ การศึกษาความพยายามเปลี่ยนแปลง บิดเบือน สร้าง ลบความทรงจำ ผ่านการต่อสู้ในทางสัญลักษณ์ทางการเมือง

2.3 กรอบในการวิเคราะห์ (Analytical Framework)

กรอบคิดทางการเมืองวัฒนธรรมศึกษามุมมองการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการช่วงชิงการครองอำนาจนำ (Hegemony) ในการกำหนดหรือสร้างนิยามชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เรียกร่องของกลุ่มทางการเมือง โดยศึกษาว่าการเมืองวัฒนธรรมมีพลวัตที่อำนาจสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาไม่ใช่เป็นเรื่องที่อยู่ในสภา คณะรัฐมนตรี เท่านั้น หากแต่สอดแทรกอยู่ในทุกอณูของวัฒนธรรมผ่านวิถีชีวิตในสังคม²² และในแต่ละยุคสมัยนั้นการต่อสู้ย่อมมีความหมาย เช่นว่ามีการครอบงำกันอย่างไร โดยความหมายอย่างง่ายที่สุดนั่นคือ “เห็นด้วย” และ “ไม่เห็นด้วย” แล้วการแสดงออกเช่นนี้เพื่ออะไร เหตุผลคือประชาชนเข้าถึงกระบวนการตัดสินใจในการกระทำต่างๆ ของรัฐได้ยาก หรือ ไม่ได้เลย ดังนั้น เมื่อเกิดปรากฏการณ์ทางสังคมการเมือง ประชาชนเหล่านี้จึงออกมาแสดงออก ผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น ม็อบเกษตรกร ม็อบสหภาพต่าง ๆ และชัดเจนที่สุดคือม็อบการเมือง หรือ การเมืองบนท้องถนน เพื่อเรียกร่องให้ผู้มีอำนาจหยุด เปลี่ยน ปรับ ดำเนินการ ลงโทษ หรือแม้กระทั่งโค่นล้มในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมาและในยุคปัจจุบันพื้นที่ในการต่อสู้ทางการเมือง ได้มีการนำเทคโนโลยีการสื่อสารมาใช้ เช่น เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม ยูทูบ ไลน์ และรูปแบบอื่นๆอีกมากมาย โดยรัฐบาลได้พยายามเข้ามาควบคุมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น กฎหมายเกี่ยวกับสื่อหรือคอมพิวเตอร์ต่าง ๆ โดยงานวิจัยนี้มีประเด็นศึกษา 2 ประเด็นคือ

2.3.1 บริบทการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองหลัง 2475 โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงคือช่วงแรกที่คณะราษฎรมีอำนาจหลังการปฏิวัติ 2475 – 2490 ช่วงที่สองคือ หลังการรัฐประหาร 2490 – การรัฐประหาร 2549 และช่วงที่สามคือ ช่วงหลังการรัฐประหาร 2549 – ปัจจุบัน (2561)

2.3.2 วิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ตั้งแต่อดีต (2475) ถึงปัจจุบัน (2561) ที่เข้ามาต่อสู้ในเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองผ่านหมุดคณะราษฎร

²² ประจักษ์ ก้องกีรติ, *การเมืองวัฒนธรรมไทย: ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ* (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2558), คำนำ.

2.4 ภูมิหลังและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (Background Information)

วันที่ 14 เมษายน 2560 กระแสโลกออนไลน์นำเสนอข้อมูลเรื่องการเปลี่ยนแปลงหมดคณะราษฎรและข้อความในหมุดไปโดยสิ้นเชิง ทำให้กระแสความสนใจเรื่องหมดคณะราษฎรกลับมาอีกครั้งหลังจากแทบไม่มีใครสนใจหรือลืมเลือนสัญลักษณ์นี้ไปแล้วเสียด้วยซ้ำ จึงทำให้เกิดการขยายวงการศึกษาให้กว้างขึ้นจากการศึกษาเพียงว่าหมุดคืออะไร แต่กลับขยายวงกว้างไปถึงสาเหตุของการเกิดหมุดนี้ ทั้งช่วงก่อนและหลังการปฏิวัติ 2475 นอกจากการสร้างสัญลักษณ์หมุดนี้ยังมีสัญลักษณ์ทางการเมืองลักษณะอื่นอีกหรือไม่อย่างไรและมีกลุ่มการเมืองใดบ้างที่เข้ามามีเกี่ยวข้องและเกี่ยวข้องในลักษณะไหนจึงทำให้กระแสเรื่องหมดคณะราษฎรนี้เป็นที่น่าสนใจต่อผู้วิจัยโดยการวิจัยจะแบ่งช่วงเวลาในการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ช่วงหลัก ๆ คือ ช่วงแรกที่คณะราษฎรมีอำนาจหลังการปฏิวัติ 2475 - 2490 ช่วงที่สองคือ หลังการรัฐประหาร 2490 - การรัฐประหาร 2549 และช่วงที่สามคือ ช่วงหลังการรัฐประหาร 2549 - ปัจจุบัน (2561) ดังได้กล่าวข้างต้น โดยเป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ของคณะราษฎร ในการพยายามสื่อความหมายการสร้างระบอบใหม่ผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงความหมายเหล่านั้นตั้งแต่เริ่มมีหมดคณะราษฎรเมื่อเช้าตรู่ 24 มิถุนายน 2475 มาถึงยุคพระยาพหลพลพยุหเสนาที่สร้างรัฐธรรมนูญนิยม มาถึงยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ใช้นโยบายสร้างชาติผ่านการใช้ศิลปะ วรรณกรรมเพื่อกล่อมเกลาสังคมไทยอีกทั้งใช้รัฐธรรมนูญในการเปลี่ยนวิถีชีวิตประจำวันของคนไทย เข้าสู่การรัฐประหาร 2490 ที่คณะราษฎรหมดอำนาจทางการเมือง ระบอบเก่ากลับมาใช้อำนาจผ่านรัฐทหาร ซึ่งช่วงนี้สัญลักษณ์มากมายที่คณะราษฎรพยายามสร้างไว้ก็ถูกทำให้ด้อยค่าไปและเลือนหายไปภายใต้อำนาจของรัฐบาลทหารอย่างยาวนาน เรื่อยมาถึงปรากฏการณ์ทางการเมืองในการรัฐประหาร 2549 เริ่มมีการพูดถึงคณะราษฎรอีกครั้งโดยฝ่ายตรงข้ามรัฐประหารพยายามรื้อฟื้นคณะราษฎรขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางความคิดและเลือกใช้หมดคณะราษฎรในการแสดงสัญลักษณ์เพื่อกระตุ้นเตือนสังคมว่าอย่าลืมความเป็นประชาธิปไตยที่เคยเป็นอุดมการณ์เมื่อครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรและหลังจากนั้นมีการถอดหมดคณะราษฎรและนำหมุดอันใหม่มาไว้แทน ซึ่งทำให้กลุ่มที่สนใจทั้งกลุ่มการเมือง นักวิชาการ เครือข่ายภาคประชาชนออกมาแสดงความเห็นเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง นำมาซึ่งความสำคัญของหมุดหมานี้กลับมาเป็นสนใจอีกครั้ง ทั้งมีการวิเคราะห์หมุดในแง่โหราศาสตร์ แกมมุมการเมืองและพยายามเชื่อมโยงเข้ากับปรากฏการณ์ทางการเมืองในอดีตอย่างแพร่หลาย ในส่วนนักวิชาการเองก็มีบทวิเคราะห์หมุดการเมืองนี้อย่างน่าสนใจ โดยเชื่อมโยงขยายความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองในยุคต่าง ๆ เครือข่ายภาคประชาชนก็พยายามออกมาเรียกร้องถามหาความรับผิดชอบกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง มีทั้งการพยายามใช้หมดราษฎรเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมเพื่อสื่อถึงการเมืองต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงพลังของสัญลักษณ์การเมืองนี้อย่างเข้มข้นว่าในทางรูปธรรมอาจ

เป็นแค่แผ่นทองเหลืองเล็ก ๆ แต่ในทางนามธรรมแล้วแผ่นทองเหลืองนี้สื่อความหมายการเมืองไว้ อย่างเหนียวแน่น ระบอบเก่าหรือชนชั้นนำอาจมองว่าหมุดนี้คือ จุดหรือรอยตำหนิในประวัติศาสตร์ การเมืองแต่ฝ่ายตรงข้ามนั้นย่อมมองว่าจุดเล็ก ๆ จุดนี้คือก้าวแรกของสังคมไทยในการเปลี่ยนแปลง การปกครองอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

การที่จะศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องนั้นจำเป็นต้องศึกษาถึงบริบทของประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครองไทยเป็นหลักและวิเคราะห์ภายใต้กรอบคิดวัฒนธรรมการเมืองไทยโดย กำหนดการวิเคราะห์ผ่านช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ซึ่งอาจวิเคราะห์ทั้งช่วงที่เกิดมีหมุดคณะราษฎร คือ ศึกษาถึงข้อมูลหรือการก่อตัวการปฏิวัติ 2475 ของคณะราษฎรภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยและ รัฐธรรมนูญจนกระทั่งถึงวันก่อการในช่วงเช้าวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งถือกำเนิดเกิดเป็นหมุด คณะราษฎรหรือกรณีภายหลังจากการเกิดขึ้นของหมุดคณะราษฎรนั้น คือการพยายามสร้าง ประวัติศาสตร์หน้าใหม่ภายใต้ระบอบใหม่ โดยผ่านเครื่องมือต่าง ๆ เช่น ศิลปะ สถาปัตยกรรมต่างๆที่ คณะราษฎรสร้างขึ้นผ่านนัยยะทางการเมืองในมิติต่าง ๆ และสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ไม่พูดถึง ไม่ได้ คือ บริบทการต่อสู้ระหว่างฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายคณะราษฎร ตั้งแต่ 2475 จนถึง การ รัฐประหาร 2490 ซึ่งถือเป็นการหมดอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎรไปโดยปริยาย ซึ่งภายหลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์ในการพยายามลบเลือนความทรงจำต่าง ๆ ที่คณะราษฎรได้สร้างไว้ ศึกษาถึง การปกครองในยุคเผด็จการทหารจนมาถึงเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 หรือยุคสิ้นสุดระบอบเผด็จ การทหาร จนกระทั่งถึงการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 โดยช่วงนี้มีการพูดถึงหมุดคณะราษฎรอีก ครั้งและเรื่อยมาถึงการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 โดยแต่ละช่วงเป็นถือการศึกษาถึงการต่อสู้ ระหว่างอนุรักษนิยมกับเสรีนิยมประชาธิปไตยมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน โดยสิ่งที่น่าสนใจในปัจจุบัน คือ พื้นที่การต่อสู้ทางการเมืองเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปเป็นการใช้พื้นที่ออนไลน์กันมากขึ้น แต่ฝ่ายรัฐบาล เองก็มีเครื่องมือ เช่น พรบ.คอมพิวเตอร์ ในการกำกับควบคุมเช่นกัน

2.5 ยุทธศาสตร์การวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method)

2.6 วิธีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เอกสาร (Content Analysis) โดยกำหนดขอบเขต ข้อมูลวรรณกรรมที่ เกี่ยวข้อง (ทุติยภูมิ) เช่น หนังสือ บทความ วารสารวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม

ยูทูป ไลฟ์ เว็บเพจ และอื่น ๆ เอกสารอ้างอิง บันทึกจดหมายเหตุ รูปภาพ และสรุปเป็นกรอบวิเคราะห์ แล้ววิเคราะห์ สรุปตีความ ถอดรหัสข้อมูลผ่านกรอบทฤษฎีการเมืองวัฒนธรรม

2.7 กรอบระยะเวลาในการวิจัย

กรอบระยะเวลาในการวิจัยงานฉบับนี้ทำให้สามารถเข้าใจกรอบเวลาตามประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย โดยเน้นตั้งแต่กำเนิดหตุคณระราชฎรหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และเป็นกรอวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยข้อมูลอ้างอิง จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น หนังสือ บทความ สื่อออนไลน์เว็บไซต์เฟซบุ๊ก และเน้นการนำเสนอในแง่มุมรัฐศาสตร์กระแสรอง ที่ว่าด้วยการต่อสู้ทางการเมืองนอกสภา โดยการใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายทางการเมืองของคณระราชฎร ที่พยายามสร้างไว้ผ่านรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ศิลปะ วรรณกรรม ประติมากรรมหรือการโฆษณา ตลอดจนจนถึงช่วงเวลาทีคณระราชฎรหมดอำนาจลงหลังการรัฐประหารปี 2490 และหลังจากนั้นสัญลักษณ์คณระราชฎรก็ถูกทำให้ลืมด้วยวิธีการต่าง ๆ หตุคณระราชฎรถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองอีกครั้งในช่วงหลังการรัฐประหาร 2549 และก็มีปรากฏการณ์ต่างทีเกี่ยวข้องกับหตุ รวมถึงกลุ่มคนหลายกลุ่มทีออกมาแสดงปฏิกิริยาเพิ่มขึ้น แสดงถึงพลังของหตุคณระราชฎรทีกลับมาเป็นตัวแทนของอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างเข้มขัน สรุปหลังการปฏิวัติ 2475 จนถึงปัจจุบัน (2561) แบ่งเป็น 3 ช่วงระยะเวลา คือ

1. ช่วงหลังการปฏิวัติ 2475 ถึงการรัฐประหาร 2490
2. ช่วงหลังการรัฐประหาร 2490 ถึงการรัฐประหาร 2549
3. หลังรัฐการประหาร 2549 ถึงปัจจุบัน (2561)

บทที่ 3

วิเคราะห์ข้อมูล (Analysis)

ในบทนี้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ทางการเมืองผ่านหมุดคณะราษฎร ออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงหลังการปฏิวัติ 2475 – การรัฐประหาร 2490 ช่วงหลังการรัฐประหาร 2490 – การรัฐประหาร 2549 และช่วงหลังการรัฐประหาร 2549 – ปัจจุบัน (2561)

3.1 ช่วงหลังการปฏิวัติ 2475 – การรัฐประหาร 2490 (การเมืองเชิงสัญลักษณ์ของคณะราษฎร)

หลังจากที่คณะราษฎรเข้ามาบริหารประเทศภายใต้ระบอบใหม่ผ่านสภาและมีรัฐธรรมนูญ การปกครองฉบับชั่วคราว ซึ่งถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกในประวัติศาสตร์สยาม โดยมีพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี และถือเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกในระบอบใหม่แต่พระยามโนปกรณ์นิติธาดานั้นเป็นขุนนางในระบอบเก่า ประกอบกับคณะรัฐมนตรีในชุดนี้นั้นเป็นขุนนางจากระบอบเก่าเป็นส่วนใหญ่ โดยสมาชิกคณะราษฎรเองมีบทบาทเป็นเพียงรัฐมนตรีลอยเท่านั้นซึ่งยังไม่มีบทบาทในการบริหารประเทศเท่าที่ควร และในช่วงแรกนั้นสาระสำคัญมุ่งไปที่การแก้ไขรัฐธรรมนูญ การปกครองฉบับชั่วคราว เพื่อจะประกาศเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 คือ ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม 2475 โดยการที่รัฐบาลที่ส่วนใหญ่เป็น ขุนนางจากระบอบเก่า จึงมุ่งเน้นที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อคืนอำนาจให้กับราชการที่ 7 และกรณีเค้าโครงเศรษฐกิจที่เสนอโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม ถูกมองว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นหลัก จึงเกิดความขัดแย้งกันระหว่างพระยามโนปกรณ์กับฝ่ายคณะราษฎรโดยนำไปสู่การรัฐประหารโดยพระราชาคณะในในวันที่ 1 เมษายน 2476 โดยการปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร หลังจากนั้นคณะราษฎรฝ่ายทหารซึ่งนำโดยหลวงพิบูลสงครามก็ทำการรัฐประหารยึดอำนาจพระยามโนปกรณ์นิติธาดาในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 หลังจากนั้นพระยาพหลพลพยุหเสนาขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ถือเป็นการเริ่มต้นปกครองโดยคณะราษฎรอย่างแท้จริง

หากวิเคราะห์จะพบว่ารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวนั้น เสมือนเป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง ปกครองขึ้นแรกหลัง 2475 ที่คณะราษฎรได้เรียกร้อง เพื่อสะท้อนถึงการมีรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ซึ่งในช่วงปีแรก เป็นการช่วงชิงพื้นที่อำนาจของฝ่ายระบอบเก่าที่ต้องการดึงอำนาจคืนมาภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 โดยบทบาทของฝ่ายระบอบเก่าที่นำโดยพระยามโนปกรณ์นั้นมีความขัดแย้งมากกว่าคณะราษฎร ซึ่งจะสังเกตจากบรรดานักการเมืองในรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดานั้นส่วนใหญ่เป็นข้าราชการในระบอบเก่า

ในช่วงการก่อตัวนี้ นอกจากกลุ่มของพระยามโนปกรณณ์แล้วยังมีกลุ่มการเมืองของฝ่ายระบบเก่าที่มีบทบาท ก็คือ กลุ่มของพระองค์เจ้าบรมเดช ซึ่งต่อมาได้สร้างปรากฏการณ์ในวันที่ 11 ตุลาคม 2476 คือ กบฏบรมเดช เป็นการต่อสู้เพื่อจะกลับไปสู่ระบอบเก่า ซึ่งนำโดยพระองค์เจ้าบรมเดช ขุนนางระบอบเก่า และฝ่ายรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา นำโดยหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้นำในการปราบกบฏบรมเดช ผลคือฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้ชนะโดยมีทหารฝ่ายรัฐบาลเสียชีวิต 17 นาย รัฐบาลขณะนั้นจึงจัดสร้าง “เมรุชั่วคราวสนามหลวง” ขึ้นเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาให้กับทหารเหล่านั้น และได้สร้างเหรียญปราบกบฏและสร้างอนุสาวรีย์ปราบกบฏขึ้นที่บริเวณทุ่งบางเขน ที่ซึ่งเป็นสมรภูมิรบในคราวกบฏบรมเดช มีการสร้าง “วัดประชาธิปไตย” ซึ่งต่อมาก็คือ “วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร” ซึ่งต่อมาใช้บรรจุอัฐิบุคคลสำคัญของคณะราษฎร เช่น จอมพล ป.พิบูลสงครามรวมถึงภริยาด้วย หลังปรากฏการณ์กบฏบรมเดชนี้ ฝ่ายรัฐบาลก็มีการแสดงถึงสัญลักษณ์เพื่อสื่อนัยทางสังคมการเมืองต่างๆ มากมาย ซึ่งก็เป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรมไทยให้ก้าวผ่านระบอบเก่าเข้าสู่ระบอบใหม่และการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ นั้นก็เพื่อต้องการให้คนในยุคต่อมาได้จดจำ

ภาพที่ 3.1 เมรุชั่วคราวปราบกบฏบรมเดชปี 2476, .ภาพจาก: Daranee Collection, <http://oknation.nationtv.tv/blog/buzz/2016/11/16/entry-1/comment> (สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2561).

เมรุชั่วคราวปราบกบฏบรมเดชปี 2476 นั้นสร้างขึ้นที่สนามหลวง โดยแต่เดิมสนามหลวงถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ซึ่งสามัญชนไม่สามารถใช้พื้นที่สนามหลวงได้ โดยในช่วงนั้นรัชกาลที่ 7 ได้ขอให้ไปจัดสถานที่อื่นแต่ทางรัฐบาลยืนยันว่าต้องจัดพิธีที่สนามหลวง โดยรัฐบาลถือว่าทหารที่

เสียชีวิตในเหตุการณ์กบฏบวรเดขนั้นเปรียบเสมือนวีรบุรุษผู้เสียสละเพื่อรักษารัฐธรรมนูญ จึงได้จัดงานศพอย่างยิ่งใหญ่ที่ท้องสนามหลวงซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการทำศพสามัญชนที่สนามหลวง โดยหากพิจารณาในด้านสถาปัตยกรรมนั้นจะเห็นว่าเมรุชั่วคราวนั้นมีลักษณะเป็นเหมือนกล่องสี่เหลี่ยม ไม่มีหน้าจั่ว กนก ไม่มีลวดลายใด ๆ

“ถือเป็นสัญลักษณ์ที่รุนแรงในด้านสถาปัตยกรรมและสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่สาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง”¹ ซึ่งแตกต่างกับสถาปัตยกรรมในสมัยอนุรักษ์นิยมก่อนปฏิวัติ 2475 ที่มีลวดลายช่อฟ้า ใบระกา ฯลฯ และบ่งบอกถึงการมีลำดับชั้น วรรณะ โดยเมรุชั่วคราวนี้เป็นการพยายามสะท้อนถึงความเท่าเทียมกันตามหลักเสรีภาพและเสมอภาค 1 ในหลัก 6 ประการของรัฐบาลคณะราษฎร

ภาพที่ 3.2 เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ (ปราบกบฏ 2476), ภาพจาก: siamsilkroad.com (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2561).

เหตุการณ์กบฏบวรเดข มีความสำคัญมากสำหรับรัฐบาล โดยรัฐบาลได้สร้างสัญลักษณ์ขึ้นทันทีก่อนเหตุการณ์จะจบลง เช่น เข็มรัฐธรรมนูญ เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ บันทึกดำนาน เหตุการณ์ เป็นต้น โดยกรณีของเหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญนั้น ด้านหนึ่งเป็นรูปพานรัฐธรรมนูญ อีกด้านหนึ่งระบุข้อความว่า “ปราบกบฏ 2476” โดยรัฐบาลสมัยนั้นได้ทำแจกทุกคนที่ช่วยปกป้อง

¹ชาติรี ประกิตนันทการ, *หนึ่งศตวรรษ: รัฐธรรมนูญและรัฐประหารกับการเมืองสยามประเทศไทย จากกบฏ รศ.130 ถึงรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 หรือประชาธิปไตยกับอำมาตยาธิปไตย*, บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552), 103-104.

ประชาธิปไตยโดย “ภายหลังเหตุการณ์สิ้นสุดลงรัฐบาลมีความสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่ต้องการให้สังคมสยามได้จดจำเรื่องราวดังกล่าวเป็นอนุสาวรีย์ และต้องการจัดทำสมุดตำนานเหตุการณ์ขึ้นเพื่อยึดถือเป็นหลักแห่งการศึกษาและการเรียนประวัติศาสตร์ในภายหน้า”² และเพื่อระลึกถึงการต่อสู้เพื่อปกป้องรัฐธรรมนูญและสะท้อนถึงชัยชนะในการต่อสู้ในคราวเหตุการณ์กบฏบวรเดช ซึ่งเป็นการพยายามช่วงชิงอำนาจกลับคืนของฝ่ายอนุรักษนิยมภายหลังการปฏิวัติ 2475 ได้เพียงปีเศษ

ภาพที่ 3.3 อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ, ภาพจาก: โครงการเส้นทางประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า, <http://www.radioparliament.net/parliament/viewNews.php?nid=2527#.W2kJmtIzblU> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2560).

อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญหรืออนุสาวรีย์ปราบกบฏ (วงเวียนหลักสี่ กรุงเทพมหานคร) รัฐบาลได้เสนอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาร่าง “พระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดซื้อที่ดินและอสังหาริมทรัพย์อย่างอื่นเพื่อขยายและตัดถนนเชื่อมคมนาคมกรุงเทพมหานครกับดอนเมืองและเพื่อ

² วัลลภ ใจจริง, *กบฏบวรเดช: เบื้องแรกปฏิวัติสยาม 2475* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559), 243.

สร้างอนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏ พ.ศ. 2476 ขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิวีรชนจำนวน 17 คน”³ และสร้างขึ้นบริเวณทุ่งบางเขน ซึ่งเป็นสมรภูมিরบระหว่างฝ่ายรัฐบาล ที่นำโดยจอมพล ป.และฝ่ายอนุรักษนิยมที่นำโดยพระองค์เจ้าบรมเดช ตัวอนุสาวรีย์ออกแบบโดยสื่อถึงหลักทางการเมืองของรัฐบาล 5 ประการคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กองทัพและรัฐธรรมนูญ โดยรูปร่างของอนุสาวรีย์มีลักษณะคล้ายกระสุนปืนใหญ่ สื่อความหมายถึงกองทัพ ประดับกลีบบัวประดับซ้อนขึ้นไป 2 ชั้น บนฐานรูปแปดเหลี่ยมซึ่งหมายถึงทิศทั้งแปดตามคติพราหมณ์ ฐานของอนุสาวรีย์มี 4 ทิศ มีบันไดวนรอบฐาน ส่วนบนสุดของเสาอนุสาวรีย์เป็นพานรัฐธรรมนูญซึ่งหมายถึง การสละชีพเพื่อพิทักษ์รัฐธรรมนูญ การก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2479 ปัจจุบันอยู่ในระหว่างการรื้อ(ย้าย) เพื่อรองรับการก่อสร้างรถไฟฟ้ารูปแบบของอนุสาวรีย์นี้ยังกลายเป็นต้นแบบของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ถนนราชดำเนินด้วย

ภาพที่ 3.4 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี, ภาพจาก: <http://www.remawadee.com/koraj/ya-mo.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561).

การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีนั้น สร้างขึ้นในปี 2476 ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังปฏิวัติ 2475 เพียง 1 ปีซึ่งเป็นช่วงรัฐบาลคณะราษฎรโดยพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี โดยหากศึกษาประวัติของท้าวสุรนารี หรือ ย่าโม นั้นจะพบว่า ย่าโมนั้นเป็นสามัญชน โดยรัชกาลที่ 3 ได้พระราชทานแต่งตั้งให้เป็นท้าวสุรนารี หลังจากสามารถกอบกู้เมืองนครราชสีมาได้ในคราวกบฏเจ้าอนุวงศ์ จากเวียงจันทน์ ในปี 2369

³ เรื่องเดียวกัน.

การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีนั้นถือเป็นนัยสะท้อนบริบททางสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างชัดเจน⁴ โดยเป็นการให้ความสำคัญและยกย่องเชิดชูสามัญชนขึ้นเป็นวีรสตรี ในการกอบกู้บ้านเมืองซึ่งเป็นครั้งแรกที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

ภาพที่ 3.5 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, ภาพจาก:<https://www.glurr.com/topic/571> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561).

สัญลักษณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎรทางการศึกษาหลัง 2475 ที่สำคัญมากคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ก่อตั้งในชื่อ “มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2477 โดยมีจุดประสงค์เพื่อการปฏิวัติการศึกษาเพื่อปลูกฝังแนวคิดทางการเมืองให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ตามหลักประการที่ 6 ของคณะราษฎร คือ การส่งเสริมด้านการศึกษาให้ราษฎรและนายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประศาสน์การ(อธิการบดี)คนแรกของมหาวิทยาลัยอีกด้วย

ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังมีเรื่องราวและสัญลักษณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองอยู่มากมายและแน่นอนว่า “เชิดชูคณะราษฎร” และสะท้อนถึงคณะราษฎรซึ่งนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ พยายามที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนโดยทั่วไปได้มีโอกาสเข้าศึกษาอย่างทั่วถึง

⁴ สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, *คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ: ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม“อำนาจ* (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552), 230.

โดยเปรียบเทียบเป็นตลาดวิชา จากแนวคิดที่ว่า การจะพัฒนาประชาธิปไตยนั้นประชาชนต้องมีการศึกษาที่ดีก่อน

3.2 ประวัติศาสตร์การสร้างหมุดคณะราษฎร

หมุดคณะราษฎร คือสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญในประวัติศาสตร์การปกครองไทย หมุดคณะราษฎรได้กลายเป็นสัญลักษณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นสัญลักษณ์เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์อภิวัฒน์สยาม 2475 โดยลักษณะของหมุดคณะราษฎร เป็นหมุดทองเหลืองฝังอยู่กับพื้นถนน บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า ด้านสนามเสือป่า ซึ่งเป็นตำแหน่งที่พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ทำการฝังหมุดและอ่านประกาศคณะราษฎรโดยมีข้อความปักบนหมุดความว่า"ณ ที่นี้ 24 มิถุนายน 2475 เวลาย่ำรุ่ง คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญเพื่อความเจริญของชาติ"อ้างอิงจากหนังสือ 111 ปี ฯพณฯพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา "เชษฐบุรุษ" พิธีฝังหมุดคณะราษฎรเกิดขึ้นจริงเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2479 หรือหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง 4 ปี โดย ในวันนั้นเป็นการจำลองเหตุการณ์จริง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยมีคณะทหารบกทหารเรือรวมทั้งพลเรือนร่วมชุมนุมประกอบพิธีพร้อมเพรียง ณ ลานพระราชวังดุสิต จากนั้นพระยาพหลพลพยุหเสนา ในฐานะผู้นำคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะราษฎรได้กล่าวปราศรัยโดยมีใจความสำคัญว่า

“...ข้าพเจ้าเห็นว่าพวกเราชาวสยามไม่ควรจะหลงลืมที่สำคัญอันนี้เสียเลย เพราะเป็นที่กำเนิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งเราถือกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งเป็นมิ่งขวัญของประชาชาติด้วย มิ่งขวัญของพวกเราชาวสยามได้เริ่มถูกเรียกและถูกเชิญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เวลาย่ำรุ่ง ณ ที่นี้ ในขณะวันและเวลาที่กล่าวนั้น พวกท่านผู้ร่วมก่อการได้มอบชีวิตจิตใจไว้แก่ข้าพเจ้าอย่างเต็มที่ที่จะยอมเสียสละชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อขอรับพระราชทานแลกกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น สำหรับเป็นเครื่องป้องกันการหลงลืม และให้เป็นอนุสรณ์สืบต่อไปภายภาคหน้า “ฉะนั้น หมุดที่จะวางลง ณ ที่นี้จึงเรียกว่า หมุดกำเนิดรัฐธรรมนูญ ในมงคลสมัยซึ่งเป็นวันบรรจบครบรอบ 4 รอบปีแห่งการรับพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวร นับว่าเป็นฤกษ์งามยามดีอยู่แล้ว ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอถือโอกาสวางหมุดกำเนิดรัฐธรรมนูญ ณ ที่ซึ่งเตรียมการไว้นั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้น

ไป”⁵ แม้ว่าแท้จริงแล้วจะเป็นการย้ายอำนาจจากกษัตริย์มาอยู่กับกลุ่มชนชั้นนำข้าราชการก็ตาม อย่างไรก็ตามผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า จุดนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่มีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบเก่าเป็นระบอบใหม่ หรือถือเป็นก้าวแรกของการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยในธรรมนูญการปกครองฉบับแรกนั้นมาตราแรก มีข้อความว่า “อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน” เกิดเป็นประวัติศาสตร์โฉมใหม่ของสยามในช่วงนั้นที่ไม่เคยมีมาก่อน ณ จุดที่พระยาพหลพลพยุหเสนาขึ้นอ่านคำประกาศคณะราษฎรนั้น ถือกำเนิดหมุดคณะราษฎรเพื่อเป็นสัญลักษณ์ระลึกถึงว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการปกครองระบอบใหม่ที่อำนาจสูงสุดถูกย้ายจากกษัตริย์มาสู่ประชาชน(คณะราษฎร) โดยผ่านสัญลักษณ์ขึ้นต่อมาของคณะราษฎร คือ สัญลักษณ์รัฐธรรมนูญ โดยหลังจากนั้นเป็นต้นมา การต่อสู้ระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่ผ่านสัญลักษณ์หรืออุดมการณ์การเมืองการปกครองเกิดขึ้นมาโดยตลอดโดยเฉพาะช่วง 2475 ถึงก่อน 2490 ซึ่งถือว่าเป็นช่วงที่คณะราษฎรถือครองอำนาจทางการเมืองสยาม

3.3 การเมืองเชิงสัญลักษณ์ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2481 - 2487)

นอกจากจะมีการฝังหมุดคณะราษฎรที่เกิดขึ้นในยุครัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา เพื่อเป็นจุดสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนมาสู่ระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญแล้วนั้น ยังมีการสร้างสัญลักษณ์รัฐธรรมนูญขึ้นให้มีความศักดิ์สิทธิ์เพื่อมาแทนที่ความศักดิ์สิทธิ์ในระบอบเก่า โดยเริ่มมีการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญในยุคพระยาพหลพลพยุหเสนาช่วงวันที่ 8 - 12 ธันวาคม 2476⁶ นำสังเกตว่าไม่พบว่ามีการจัดงานเฉลิมฉลองเกี่ยวกับหมุดคณะราษฎรแต่อย่างใด ตั้งแต่ฝังหมุดคณะราษฎรในยุคของพระยาพหลพลพยุหเสนาหรือในยุครัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากนั้นหมุดคณะราษฎรก็ไม่ถูกกล่าวถึง และหมุดคณะราษฎรเองก็กลับมาถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองในบทต่อไป โดยรัฐบาลในยุคของคณะราษฎรพยายามสร้างสัญลักษณ์ในการต่อสู้ทางการเมืองเพิ่มขึ้นอีกมากมายโดยเฉพาะยุคการใช้นโยบายชาตินิยม ในยุครัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยจากการที่เป็นกำลังหลักในการรัฐประหารรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 และเป็นแกนนำในการปราบกบฏบวรเดช ในช่วงวันที่ 11 ตุลาคม 2476 ส่งผลให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมีบทบาทโดดเด่นอย่างมากและก็เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2481 จากนั้นเป็นการเข้าสู่ยุคสมัยแห่ง “การสร้างชาติ” ภายใต้ลัทธิผู้นำจากเดิมใน

⁵ “อวสาน หมุดคณะราษฎร,” <https://www.posttoday.com/politic/report/490141> (สืบค้นเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2561).

⁶ ฎริ พวงศ์เจริญ, “งานฉลองรัฐธรรมนูญ: มหกรรมแห่งชาติของคณะราษฎร”, *นิตยสารศิลปวัฒนธรรม* ฉบับที่ 3 ปีที่ 38 (มกราคม 2560): 92 - 123.

รัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนา ที่มีแนวคิดตามอุดมการณ์ “รัฐธรรมนูญนิยม” พอเข้าสู่ยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นก็เปลี่ยนมาเป็นแนวคิดอุดมการณ์ชาตินิยมโดยประกาศใช้หลัก “รัฐนิยม” ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมอย่างมาก ซึ่งหากพิจารณาปัจจัยสำคัญก็คือ บริบทสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีผลกระทบกับสังคมไทยอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในการเมืองของไทยจากการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 “ทำให้เปลี่ยนจากลัทธิรัฐธรรมนูญ โดยรูปแบบประชาธิปไตยผ่านสภา เปลี่ยนไปสู่ลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร”⁷ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากผู้นำเผด็จการอย่างฮิตเลอร์ มุสโสลินีและนายพลโตโจโดยเป็นลักษณะการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดและจากการประกาศให้ญี่ปุ่นผ่านแดนประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นก็ทำให้คณะราษฎรแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือคณะราษฎรฝ่ายทหาร นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายใต้ลัทธิชาตินิยม ลัทธิผู้นำ และอีกฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน ซึ่งนำโดยปรีดี พนมยงค์ ภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยม ซึ่งทั้ง 2 ฝ่ายต่างมีบทบาทในการเมืองช่วงนี้อย่างเข้มข้น

บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามหลังเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น เช่น มาตรการการกำจัดศัตรูทางการเมืองในกรณีการจัดตั้งศาลพิเศษคดีกบฏในปี 2481 ขึ้นเพื่อพิพากษาลงโทษศัตรูทางการเมืองซึ่งสะท้อนการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด, การยกเลิกประเพณีและบทบาทของกษัตริย์ เช่น ยกเลิกพระราชพิธีต่างๆ การห้ามติดรูปรัชการที่ 7 การฟ้องร้องรัชกาลที่ ๗ กรณีการโอนทรัพย์สินส่วนมหากษัตริย์ไปเป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ในต่างประเทศช่วง 2475- 2476 ซึ่งในช่วงแรกของรัฐบาลจอมพล ป. นั้นต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบใหม่และลดความสำคัญสถาบันกษัตริย์ลง การสร้างสัญลักษณ์วัฒนธรรมใหม่ขึ้นในสังคมการเมืองไทยเช่นการเปลี่ยนชื่อจาก “ประเทศจากสยาม” มาเป็น “ประเทศไทย” ในปี 2482, การกำหนดวันชาติเป็นวันที่ 24 มิถุนายนแทนวันเฉลิมพระชนมพรรษา, การสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยบริเวณกลางถนนราชดำเนิน, การวางหมุดทองเหลืองซึ่งเป็นสัญลักษณ์เพื่อระลึกถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475, การสร้างเพลงชาติไทยขึ้น โดยมีนัยการเมืองสอดแทรกอยู่ในเนื้อร้องของเพลงชาติ, เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่จากเดิม 1 เมษายนเป็น 1 มกราคมแต่บทบาทที่โดดเด่นที่สุดก็คือ การเรียกร้องดินแดนในอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งเป็นความชอบธรรมในการดำเนินนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เครื่องมือที่จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้ในการสร้างวัฒนธรรมใหม่มี 2 สิ่งที่สำคัญสิ่งแรกคือการโฆษณาผ่านการใช้ศิลปะเข้ามาช่วยสร้างชาติและสิ่งที่สองคือการใช้มาตรการเชิงบังคับทางอ้อม คือ รัฐนิยม ในการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในวิถีชีวิตของประชาชน โดยการโฆษณานั้นก็เพื่อเน้นการสร้างและผลิตซ้ำโดยการใชระบบวิทยุกระจายเสียง ซึ่งต่อมาก่อตั้งเป็น กรมโฆษณาการและเป็น

⁷ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2560), 143-144.

กรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบันและใช้ ศิลปะ วรรณกรรม เพื่อสร้างวัฒนธรรมในสังคมไทย เช่นงาน วรรณกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ อาทิ เลือดสุพรรณ พระเจ้ากรุงธน เป็นต้นหรือละครที่สะท้อน ความรักชาติ เช่น พ่อขุนผาเมือง เป็นต้นวงการเพลงสากล เกิดวงดนตรีกรมโฆษณาการซึ่งเป็นต้น กำเนิดของวงสุนทราภรณ์ในยุคจอมพล ป.พิบูลสงครามนี้มีการสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองต่าง ๆ มากมายซึ่งล้วนแต่สะท้อนนัยการเมืองในระบอบใหม่ ซึ่งมุ่งสร้างความทันสมัยและสากลให้กับ สังคมไทยส่วนเรื่องการใช้ศิลปะเข้ามาเพื่อช่วยสร้างชาตินั้น มีลักษณะที่สำคัญคือ การพยายามปลูกฝัง อุดมการณ์ผ่านศิลปะประติมากรรมรูปปั้นวีรบุรุษหรือกษัตริย์ของไทยในอดีต เช่น รูปปั้นรัชกาลที่6 ที่สวนลุมพินี ซึ่งถือเป็นบิดาแห่งแนวคิดชาตินิยมในไทย หรืออนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินที่วงเวียนใหญ่ ธนบุรี หรืออนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ซึ่งเป็นการพยายามยกย่องทหารว่าเป็นวีรบุรุษจากการสู้รบกับ ฝรั่งเศสเพื่อเรียกร้องดินแดนคืนในสงครามอินโดจีนและการสร้างกษัตริย์ในสมัยอยุธยาที่ประดับอยู่ เหนือศาลากลางหลังเก่าของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา⁸ เป็นต้น

ผู้ที่มีบทบาทเป็นอย่างมากในการวางรูปแบบทางศิลปวัฒนธรรม ดังได้กล่าวข้างต้นก็คือ หลวงวิจิตรวาทการและศิลปินชาวอิตาลี ซึ่งมีนามภาษาไทยว่า ศิลป์ พีระศรี โดยผ่านองค์กรรัฐที่ชื่อ กรมศิลปากร (2476) รัฐบาลก่อตั้งขึ้นใหม่หลังจากถูกยุบไปในสมัยรัชการที่ 7 โดยมีหน้าที่ผลิตและ สร้างงานศิลปวัฒนธรรม เรียกได้ว่าเป็นการใช้ศิลปะเพื่อการเมืองโดยแท้ หลวงวิจิตรวาทการนั้นสร้าง งานศิลปะในเชิงวรรณกรรม ดังได้กล่าวในข้างต้น ส่วนศิลปินศิลป์ พีระศรี นั้นรับผิดชอบงานปั้นรูป ปั้น อนุสาวรีย์ต่างๆในยุคสมัยนี้โดยงานปั้นนั้นถูกนำเสนอเป็นลักษณะศิลปะสมัยใหม่ เน้นความ เสมือนจริง (Realistic) เช่น การสร้างรูปปั้นคนที่มีมิติเสมือนคนจริง ๆ มีมัดกล้ามเนื้อ แข็งแรง โดยเป็น นัยถึงการทำงานอย่างหนักเพื่อได้มาซึ่งความสำเร็จ ซึ่งงานศิลปะหรือวรรณกรรมยุคสยามเก่า เช่น รามเกียรติ์นั้น ตัวเอกของเรื่องคือพระราม ซึ่งถือเป็นกษัตริย์แต่มีลักษณะอ่อนช้อย บอบบาง เป็นการ สะท้อนนัยว่ากษัตริย์ที่มีความอ่อนช้อย บอบบางนั้น หาได้ทำงานหนักไม่แต่กลับมีพร้อมทุกอย่างทั้ง ลาก ยศ สรรเสริญ ต่างจากบรรดาไพร่หรือบริวารที่ทำงานหนักแต่ได้เพียงเศษเบี้ยตอบแทนเพียง เล็กน้อยเท่านั้น การนำเสนอรูปแบบศิลปะสมัยใหม่นั้นก็เป็นสิ่งที่จอมพล.พิบูลสงครามได้พยายาม สร้างทัศนคติใหม่ให้สังคมไทยในช่วงที่เป็นยุคเปลี่ยนผ่านจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ยุค รัฐธรรมนูญนิยมของคณะราษฎร ซึ่งถือเป็นงานที่ทำหายเป็นอย่างยิ่งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

หากวิเคราะห์ลึกลงไปอีกจะพบว่า การที่จอมพล ป. นั้นเลือกที่จะใช้การปลูกฝัง อุดมการณ์และแนวคิดชาตินิยมผ่านรูปปั้นวีรกษัตริย์ ดังเช่นได้กล่าวข้างต้นนั้น สะท้อนว่าสังคมไทย นั้นยังมีความผูกพันในตัวบุคคลและสถาบันกษัตริย์อย่างแยกไม่ออกซึ่งการใช้กษัตริย์เป็นสัญลักษณ์

⁸ ที่ระลึกงานฉลองวันชาติ 2483, *ไทยในปัจจุบัน ที่ระลึกงานฉลองวันชาติ 2483* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สยามบรรณาคม, 2558).

นี่ยิ่งทำให้เป็นการปลูกฝังความทรงจำในทำนองที่ว่ากษัตริย์เป็นผู้สร้างคุณประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับประเทศชาติ ซึ่งประชาชนควรเคารพกราบไหว้เพื่อระลึกถึงคุณงามความดี ผ่านพิธีกรรมประดิษฐ์ตามความเชื่อของแต่ละคน เช่น การสักการะกราบไหว้ขอพร การจุดธูปเทียนอธิษฐานขอให้ได้ในสิ่งต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งมีการแสดงพ็อนรำต่อหน้าอนุสาวรีย์หรือรูปปั้นนั้น ๆ เป็นต้น ซึ่งวิธีการลักษณะนี้ทำให้ประชาชนมีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับสถาบันกษัตริย์ในทางอ้อม ซึ่งกรณีนี้อาจเป็นการอธิบายได้ว่าทำไมคณะราษฎรจึงมีอำนาจแค่เพียงระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 15 ปีเท่านั้น เนื่องจากสังคมไทยไม่อาจตัดขาดจากสถาบันกษัตริย์ไปได้อย่างเด็ดขาด

ภาพที่ 3.6 อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, ภาพจาก: ยลยีนย้อนวันวาน ย่านเกาะรัตนโกสินทร์, <https://ratthanakosinontour.weebly.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561).

บริเวณกลางถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งถนนราชดำเนินนี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของระบอบเก่า โดยอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยนี้ถือเป็นสัญลักษณ์ความก้าวหน้าในระบอบประชาธิปไตยของคณะราษฎรโดยอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475

การก่อสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยใช้ศิลปะแบบ Art Deco เริ่มขึ้นในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 และทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและแน่นอนว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยมีสถาปัตยกรรมที่ยึดโยงอยู่กับการการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 อยู่หลายเรื่องเช่นหลัก 6 ประการของคณะราษฎรซึ่งสรุปคำใจความหลักได้ว่า “เอกราช ปลอดภัย เศรษฐกิจ เสมอภาค เสรีภาพ การศึกษา” ซึ่งถูกประดิษฐ์ขึ้น

ใหม่ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยรายละเอียดของอนุสาวรีย์จะเกี่ยวข้องกับตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับ 24 มิถุนายน 2475 และหลัก 6 ประการคณะราษฎร เช่น

- ครีบ 4 ด้าน สูงจากแท่นพื้น 24 เมตร มีรัศมียาว 24 เมตร หมายถึง วันที่ 24 ซึ่งเป็นวันเปลี่ยนแปลงการปกครอง
- พานรัฐธรรมนูญ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดอนุสาวรีย์ กลางตัวอนุสาวรีย์ สูง 3 เมตร หมายถึง เดือน 3 หรือเดือนมิถุนายน (ขณะนั้นนับเมษายนเป็นเดือนแรกของปี) ตรงกับเดือนที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองสมัยนั้น และหมายถึง อำนาจอธิปไตยทั้ง 3 ภายใต้รัฐธรรมนูญ (นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ)
- ปืนใหญ่จำนวน 75 กระบอกโดยรอบฐานของอนุสาวรีย์ที่มีโซ่เหล็กร้อยไว้ หมายถึงปีที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (เลข 75 เป็นเลขท้ายสองหลักของปี พ.ศ. 2475) ส่วนโซ่ที่ร้อยไว้ด้วยกันหมายถึงความสามัคคีพร้อมเพรียงของคณะปฏิวัติ
- ลายปั้นนูนที่ฐานครีบทั้ง 4 เน้นถึงเรื่องราวการดำเนินงานของคณะราษฎรตอนที่นัดหมายและแยกย้ายกันก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475
- พระขรรค์ 6 เล่ม ที่รายล้อมรอบป้อมกลางตัวอนุสาวรีย์ หมายถึง หลัก 6 ประการของคณะราษฎร

การก่อสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยนั้นถือเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นอย่างมากของคณะราษฎร ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นการพยายามปรับปรุงถนนราชดำเนินที่ถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ของระบอบเก่าให้มีความทันสมัยและเป็นศูนย์กลางทางการค้า ซึ่งสถาปัตยกรรมรอบ ๆ ถนนราชดำเนินจะสะท้อนความทันสมัยไม่ว่าจะเป็นอาคารพาณิชย์ โรงแรม โรงภาพยนตร์ เป็นต้น โดยเป็นการสร้างสัญลักษณ์คณะราษฎรผ่านสถาปัตยกรรมบนพื้นที่ของระบอบเก่าหรือฝ่ายอนุรักษ์นิยมอย่างชัดเจน เป็นนัยการเมืองแฝงการแย่งชิงอำนาจเชิงพื้นที่ ที่ต้องการสร้างสังคมให้เป็นระบอบใหม่ทัดเทียมกับตะวันตก

ภาพที่ 3.7 โรงแรมรัตนโกสินทร์ ถนนราชดำเนิน, “โลกใบใหญ่ สถาปัตยกรรม-มรดก 2475: สถาปัตยกรรมคณะราษฎร,” <https://www.sarakadee.com/2009/09/10/architect/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2561).

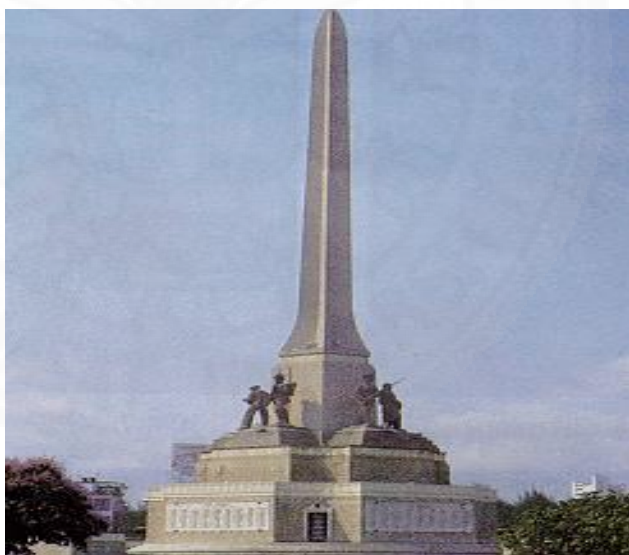
โรงแรมรัตนโกสินทร์บริเวณถนนราชดำเนินซึ่งสร้างตามรูปแบบสถาปัตยกรรมสากลร่วมยุค นำเสนอประเทศไทยในฐานะอารยประเทศทัดเทียมกับตะวันตก สถาปัตยกรรมจะไม่มีลวดลาย กนก ซ่อฟ้าหรือใบระกาที่สะท้อนลำดับชั้นเหมือนยุคอนุรักษนิยม

ภาพที่ 3.8 วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร, <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9600000004040> (สืบค้นเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2561).

จากเดิมชื่อว่า “วัดประชาธิปไตย” สร้างเยื้องกับอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ และเปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2483 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ขออนุมัติเงินเพื่อสร้างวัดเพื่อให้เป็นอนุสรณ์แก่คณะราษฎร ซึ่งอนุสาวรีย์แห่งนี้ได้จารึกชื่อผู้เสียชีวิตเนื่องจากการปราบกบฏบวรเดชเมื่อปี พ.ศ. 2476 และยังเป็นที่เกี่ยวข้องของคณะราษฎรทั้งหลายผู้ล่วงลับแล้วอีกด้วย โดย จอมพล ป. พิบูลสงครามประสงค์ให้แล้วเสร็จทันงานวันชาติ คือ 24 มิถุนายน 2484

สะท้อนการสร้างสิ่งเตือนความทรงจำทางการเมืองของรัฐบาลคณะราษฎรและการพยายามสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองแข่งกันระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่ โดยปกติแล้ววัดมหาธาตุนั้น จะมีจังหวัดละ 1 วัด โดยที่กรุงเทพมหานครนั้น มีวัดมหาธาตุ ที่ตั้งอยู่บริเวณติดกับธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์อยู่แล้ว แต่ “คณะราษฎรนั้นอยากจะเริ่มต้นให้เป็นวัดพระศรีมหาธาตุ ในยุคประชาธิปไตย ซึ่งก็เป็นนัยทางการเมืองของการใช้พื้นที่”⁹ ถนนพหลโยธินก็เกิดขึ้นในยุคนี้ โดยมาจากชื่อของพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีในสมัยกบฏบวรเดช ดังนั้น พื้นที่บริเวณนี้เสมือนเป็นพื้นที่ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของคณะราษฎรอย่างเข้มข้น

ภาพที่ 3.9 อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ, https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_822888 (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2561).

⁹ ชาตรีประภิตนทการ, หนึ่งศตวรรษ: รัฐธรรมนูญและรัฐประหารกับการเมืองสยามประเทศไทยจากกบฏศ.130 ถึงรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 หรือประชาธิปไตยกับอำมาตยาธิปไตย, บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 108-109.

อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางระหว่างถนนพหลโยธินถนนราชวิถีและถนนพญาไทโดย“สร้างในปีพ.ศ. 2485 หลังจากสงครามอินโดจีนในปีพ.ศ. 2483 – 2484 นั้นสะท้อนให้เห็นถึงลัทธิทหารนิยมและลัทธิชาตินิยมภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความชอบธรรมของอำนาจในการนำของรัฐบาลประชาธิปไตยซึ่งสามารถกอบกู้ศักดิ์ศรีของประเทศ โดยการทำสงครามอินโดจีนและได้รับดินแดน (ซึ่งเสียไปในสมัยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์) กลับคืนมาทั้งยังเป็นชัยชนะเพียงครั้งเดียวในสงครามสมัยใหม่ที่กองทัพไทยมีต่อกองทัพฝรั่งเศสอีกด้วย”¹⁰ สงครามอินโดจีนนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับแรงสนับสนุนอย่างมหาศาล โดยการโฆษณาผ่านวิทยุกระจายเสียงเพื่อสร้างความรู้สึกลัทธิชาตินิยมว่าดินแดนที่ฝรั่งเศสยึดครองไปนั้นเป็นของคนไทย ดังนั้น ถือเป็นพันธกิจที่รัฐบาลไทยรวมทั้งคนไทยทั้งประเทศต้องทวงคืนและจากการใช้การเมืองมวลชน ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งขบวนการนักเรียน นักศึกษาได้ออกมาเดินขบวนสนับสนุนการเข้าร่วมสงครามอินโดจีนประกอบกับการได้รับการสนับสนุนจากสภา จึงทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับความชอบธรรมอย่างมหาศาล

ภาพที่ 3.10 สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญ, “พานรัฐธรรมนูญ ในตราสัญลักษณ์,”

http://logosociety.blogspot.com/2012/07/blog-post_13.html (สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561).

¹⁰ มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ: ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม“อำนาจ”, 230.

สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญนี้มีความซับซ้อนในมิติของการช่วงชิงการนิยามความหมายของรัฐธรรมนูญในช่วงแรกของเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 โดยแบ่งแนวคิดเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายอนุรักษนิยมนั้นให้นิยามว่า มีการเตรียมพร้อมที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งคือ รัฐธรรมนูญนั้นมีที่มาจาก การได้รับพระราชทานจากกษัตริย์แต่ฝ่ายคณะราษฎรเร่งรีบที่จะปฏิวัติ ซึ่งเป็นที่มาของวาทะกรรม “ชิงสุกก่อนห่าม” (ช้อยันต์ สมุทวณิช) “สิ่งที่คณะราษฎรทำนั้นเพียงแค่อขอพระราชทาน พระราชอำนาจลงมาเท่านั้น”¹¹ อีกฝ่ายหนึ่งมีแนวคิดที่รัฐธรรมนูญนั้นเกิดจากการปฏิวัติยึดอำนาจแล้ว โดยคณะราษฎรมีการเจรจาประนีประนอมกับฝ่ายอนุรักษนิยม เช่น สะท้อนจากโครงสร้างธรรมนูญการปกครองชั่วคราวฉบับแรกที่มีโครงสร้างที่มีสมาชิกสภาที่มาจากการเลือกตั้ง และแต่งตั้ง (แต่กรณีนี้อาจยังไม่ชัดเจนว่าใครจะเป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองที่มาจาก การแต่งตั้ง)

การเกิดขึ้นของสัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญหลังการปฏิวัติ 2475 นั้นถือเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนการปกครองระบอบใหม่ภายใต้ “รัฐธรรมนูญ” โดยมีที่มาจากหลัก “นิติรัฐ” ที่ใช้กฎหมายเป็นกติกาในการปกครองประเทศและเพื่อลดทอนอำนาจของกษัตริย์ ซึ่งรัฐธรรมนูญนิยามนี้เป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลมากเริ่มตั้งแต่ยุครัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา โดยการสร้างให้รัฐธรรมนูญเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีพิธีกรรมมีการเฉลิมฉลองรัฐธรรมนูญอย่างยิ่งใหญ่ “ในงานฉลองรัฐธรรมนูญก็มีการสร้างพลับพลาจัตุรมุขกลางสนามหลวงและมีการตั้งพานรัฐธรรมนูญให้ประชาชนไปกราบไหว้ซึ่งเป็นนัยว่าจะเข้ามาแทนที่ระบบกษัตริย์”¹² โดยคณะราษฎรในยุคนี้ได้พยายามสร้างงานฉลองรัฐธรรมนูญนี้ให้เป็นเทศกาลที่สำคัญในทุกปี เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ความทรงจำใหม่ในระบอบใหม่โดยใช้สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญและพยายามสร้างให้มีความศักดิ์สิทธิ์เสมือนพิธีสำคัญในระบอบเก่า โดยมีการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญนี้ในต่างจังหวัดด้วย ซึ่งมีการจัดกิจกรรมประกวดในงานนั้นล้วนแล้วแต่มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับหลัก 6 ประการของคณะราษฎรแทบทั้งสิ้นเพื่อปลูกฝังแนวคิดรัฐธรรมนูญ สืบเนื่องถึงปัจจุบันสัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญก็ถูกใช้เป็นที่ตราหรือเครื่องหมายประจำหน่วยงานต่างๆ ทั้งในส่วนกลาง ภูมิภาค ท้องถิ่นหรือองค์กรอิสระต่างๆ ที่สื่อถึงรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการปกครองประเทศ โดยมีจุดเริ่มต้นจากหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

¹¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม 2475* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2535), 354.

¹² ชาตรี ประกิตนันทการ, *สถาปัตยกรรมไทย ภาพสะท้อนการเมืองในสยาม หนึ่งศตวรรษ: รัฐธรรมนูญและรัฐประหารกับการเมืองสยามประเทศไทย จากกฎมร.130 ถึงรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 หรือประชาธิปไตยกับอำมาตยาธิปไตย*, (2552), 105.

ภาพที่ 3.11 งานฉลองรัฐธรรมนูญ บริเวณสวนอัมพรมีข้อความ “รัฐธรรมนูญจงถาวร, ”
<https://board.postjung.com/919507.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 4กุมภาพันธ์2561).

ภาพที่ 3.12 รวมภาพงานฉลองรัฐธรรมนูญแต่แรก, “งานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2477 ในรัฐบาลพระ
 ยาพหลพลพยุหเสนา,” <http://oknation.nationtv.tv/blog/buzz/2016/12/11/entry-1> (สืบค้น
 เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561).

ภาพที่ 3.13 ภาพจาก: 85 ปี ประชาธิปไตยแบบไทยๆที่ไม่มีใครอยากพูดถึง (ตอนที่1), <http://www.zanzaap.com/2017/06/85year/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2561).

การประกวดนางสาวไทย เริ่มจัดครั้งแรกในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2477 ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยใช้ชื่อว่า “นางสาวสยาม” รัฐบาลได้จัดขึ้นในงานเฉลิมฉลองรัฐธรรมนูญ ภายในพระราชอุทยานสราญรมย์ ซึ่งเป็นสโมสรคณะราษฎร ในปี พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นการเฉลิมฉลองรัฐธรรมนูญเป็นปีที่สอง เพื่อใช้เวทีนางงามเป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจให้คนเข้ามางานฉลองรัฐธรรมนูญ

ภาพที่ 3.14 ศิลปวัฒนธรรม, เครื่องมือออนไลน์, “ศิลปวัฒนธรรม,” https://www.silpa-mag.com/old-photos-tell-the-historical-story/events/article_4741 (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ประทับรถสามล้อเสด็จพระราชดำเนิน มาทรงทอดพระเนตรและเปิดงานฉลองรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2481 ซึ่งงานฉลอง รัฐธรรมนูญปีที่จัดขึ้นที่สวนสราญรมย์ที่ทำการของคณะราษฎร ในรัฐบาลจอมพล ป พิบูลสงคราม

ภาพที่ 3.15 เข็มกลัดและเหรียญที่ระลึกงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2482 ในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม, “รวมภาพงานฉลองรัฐธรรมนูญแต่แรก,” <http://oknation.nationtv.tv/blog/buzz/2016/12/11/entry-1> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ภาพที่ 3.16 “วารสารข่าวหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี กรกฎาคม 2544,” http://www.guideubon.com/news/view.php?t=34&s_id=15&d_id=15 (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

การออกบ้านของอำเภอเมืองอุบลราชธานี ในงานฉลองรัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. 2482
จะสังเกตว่าปรากฏข้อความด้านบนเป็นหลัก 6 ประการของ คณะราษฎร

ภาพที่ 3.17 กลุ่มอาคารศาลฎีกา, ภาพจาก: บางเหตุผลที่สังคมไม่ควรยอมให้ “รี้อ-สร้าง” ศาลฎีกา
ใหม่,ชาติรี ประภิตนนทการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, <http://2475article.blogspot.com/2008/03/modern-architecture-v.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ภาพที่ 3.18 “11 สถานที่เกี่ยวกับคณะราษฎร หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และการสิ้นสุด,”
<http://www.siammanussati.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

กลุ่มอาคารศาลฎีกา เดิมเป็นที่ทำการศาลอุทธรณ์ ศาลอาญา และศาลฎีกา ซึ่งอาคาร
นั้นเป็นสถาปัตยกรรมคณะราษฎร ความเป็นเหลี่ยมไม่มีลวดลายทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน
พ.ศ.2486 ในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งวันเปิดนั้นมีความเชื่อมโยงกับวันที่ก่อการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 และเสา 6 ต้น ที่อาคารศาลฎีกานั้นแสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์
ตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎร

ความเสมอภาค เป็นหลักการสำคัญของคณะราษฎร ดังนั้น การสร้างกลุ่มอาคารศาลฎีกานั้นก็ต้องมุ่งไปที่ความแตกต่างจากสถาปัตยกรรมระบอบเก่าหรือฝ่ายอนุรักษนิยมและเป็นสัญลักษณ์สะท้อนการมีเอกราชทางศาลที่ราษฎรนั้นจะต้องได้รับสิทธิ์ทางศาลผ่านกฎหมายอย่างเสมอภาค “สถาปัตยกรรมคณะราษฎร เป็นงานที่มุ่งสะท้อนอุดมคติเรื่อง ความเสมอภาคอันเป็นหลัก 1 ใน 6 หลักของคณะราษฎรที่ยกชูขึ้นเป็นประเด็นในการปฏิวัติ 2475 อุดมคติดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อต่อต้านและล้มความชอบธรรมของระบอบการปกครองเดิมที่มีการแบ่งชนชั้นของผู้คนในสังคม”¹³ ปัจจุบันศาลอาญาได้ถูกรื้อทำลายทิ้งทั้งหมดเพื่อปรับปรุงอาคารใหม่ ไปตั้งแต่ปี 2555

ภาพที่ 3.19 โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงยะลา, ภาพจาก:<http://oknation.nationtv.tv/blog/political79-2-1/2016/08/11/entry-2> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ภาพที่ 3.20 โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงปทุมธานี, ภาพจาก:<http://www1.obec.go.th:8081/news/46368> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

¹³ ชาตรี ประภิตนทการ, คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ: ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ” (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548).

แม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของคณะราษฎรโดยตรง แต่ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และยึดอำนาจจากสถาบันพระมหากษัตริย์มาอยู่ที่คณะราษฎร การปฏิวัติการศึกษา คือส่วนหนึ่งอันสำคัญที่เป็นการสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ของ คณะราษฎร บนรากฐานตัวตน "สยามใหม่" ที่มีคณะราษฎรเป็นผู้กุมอำนาจในการบริหารประเทศ การจัดสร้างโรงเรียนจึงเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิด ในการขยายการศึกษาตลอด 20 ปี ที่คณะราษฎร มีอำนาจ ได้สร้างโรงเรียนทั้งหมด 2 โรงเรียนนั่นก็คือ โรงเรียนคณะราษฎรบำรุง จังหวัดยะลา เป็นโรงเรียนประจำจังหวัดยะลา และ โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงปทุมธานีโรงเรียนคณะราษฎรบำรุงชื่อนี้ก็มาจากสมาคมคณะราษฎร และสโมสรคณะราษฎร ที่ได้ให้เงินช่วยเหลือโรงเรียนในการพัฒนาในด้านต่างๆเป็นจำนวนมาก ตามหลักประการที่หกของคณะราษฎรคือ "การศึกษา"

ภาพที่ 3.21 มหาวิทยาลัยศิลปากร, ภาพจาก: <https://www.dek-d.com/board/view/2147067/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

จอมพล ป. เติญเยี่ยมชมชั้่มกรมศิลปากรในงานฉลองรัฐธรรมนูญ ปี 2482 กลายเป็นต้นกำเนิดของ "มหาวิทยาลัยศิลปากร" ในงานฉลองรัฐธรรมนูญที่ถูกจัดขึ้นเป็นปีที่ 9 ติดต่อกันนับแต่ 2475-2484 โดยพระยาอนุমানราชชนได้รับมอบหมายจากจอมพลป.พิบูลสงครามให้ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งโรงเรียนศิลปากรแผนกช่างซึ่งเดิมคือโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2486 ตามแนวคิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเพื่่อมุ่งสร้างภาพลักษณ์สมัยใหม่ในสังคมไทย เช่น การสร้างอนุสาวรีย์ การจัดงานฉลองการจัดงานนิทรรศการประเทศไทย ในงานเวิลด์เอ็กซ์โปในปี 2482 เป็นต้น

ภาพที่ 3.22 โน้ตเพลงชาติสยามฉบับราชการ พ.ศ. 2477 ภาพจาก:24 มิถุนา 2475 มรดก
คณะราษฎร ที่พิพิธภัณฑ์ไทย (เลือก) ไม่เล่า?, https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_588196 (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

เพลงชาติสยามแต่งครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2475 ต่อมาปรับเปลี่ยนแล้วประกาศใช้ใน
พ.ศ. 2477 ก่อนเปลี่ยนเป็นปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. 2482 ทั้งหมดเกิดขึ้นตามแนวคิดคณะราษฎร

ภาพที่ 3.23 ภาพจาก:บางเหตุผลที่สังคมไม่ควรยอมให้ “รีอ-สร้าง” ศาลฎีกาใหม่,ชาติรี ประภิตนท
การ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, <http://2475article.blogspot.com/2008/03/modern-architecture-v.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

แบบร่างอาคารศาลฎีกาหลังใหม่ ออกแบบด้วยสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ กลุ่มอาคารศาลฎีกา เดิมทีนั้นเป็นที่ทำการศาลอุทธรณ์ ศาลอาญา และศาลฎีกา ออกแบบโดยพระสาโรช นิมมานก์ ซึ่งอาคารนั้นเป็นสถาปัตยกรรมสมัยคณะราษฎร ความเป็นเหลี่ยม ๆ ตู่ ๆ ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2486 ซึ่งวันเปิดนั้นมีความเชื่อมโยงกับวันที่ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และเสา 6 ต้น ที่อาคารศาลฎีกานั้นแสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ปัจจุบันอาคารได้ถูกรื้อทำลายทิ้งทั้งหมดเพื่อปรับปรุงอาคารใหม่ ตั้งแต่ปี 2555

ภาพที่ 3.24 สวนสราญรมย์ ที่ทำการคณะราษฎร, สยามมานุสสติ, “สวนสราญรมย์ ที่ทำการคณะราษฎร,” <http://www.siammanussati.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ภาพที่ 3.25 สวนสราญรมย์ (กรุงเทพมหานคร) ที่ทำการคณะราษฎร, ภาพจาก “11 สถานที่เกี่ยวกับคณะราษฎรหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการสิ้นสุด,” <http://www.siammanussati.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ถึงแม้ว่าจะไม่ค่อยเป็นที่ทราบกัน แต่สวนสราญรมย์ก็เป็นสถานที่ประวัติศาสตร์ที่หนึ่งของคณะราษฎร สวนสราญรมย์เดิมเป็นเขตพระราชอุทยานของพระราชวังสราญรมย์ ในสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สถานที่แห่งนี้เป็นที่ทำการคณะราษฎร ซึ่งเป็นอาคาร มีสถาปัตยกรรมเป็นทรงเหลี่ยม คล้ายตู้ เสมือนมาจากสถาปัตยกรรมสไตล์คอมมิวนิสต์

นอกจากนี้ยังมี สโมสรคณะราษฎรสราญรมย์ มีการจัดงานรื่นเริงตามแบบอย่างตะวันตก เช่น การจัดประกวดเทพีรัฐธรรมนูญ (นางสาวสยาม)รวมทั้งงานฉลองรัฐธรรมนูญ สร้างความนิยมใน “วัฒนธรรมใหม่”(ปฏิวัติวัฒนธรรมไทยเลียนแบบตะวันตก) ในยุคคณะราษฎรปัจจุบัน สวนสราญรมย์ยังคงเปิดให้บริการในฐานะเป็นสวนสาธารณะทั่วไปแต่ที่ทำการคณะราษฎร ถูกปิดไว้ไม่ได้ใช้การใด

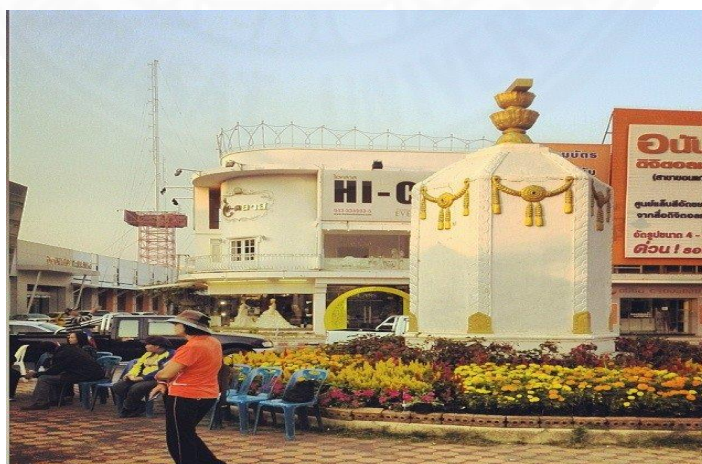
ภาพที่ 3.26 ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลังเก่า, ภาพจาก “11 สถานที่เกี่ยวกับคณะราษฎรหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการสิ้นสุด,” <http://www.siammanussati.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ศาลากลางจังหวัดอยุธยาหลังเดิมนั้น ก่อสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 สมัยหลวงบริหารชนบท (ส่วน) เป็นข้าหลวงประจำจังหวัด โดยการสนับสนุนจากนายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในสมัยนั้น นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน นั้นเกิดที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และถือเป็นผู้นำคนสำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

สถาปัตยกรรมที่เห็นได้ชัดจากอาคารศาลากลางนี้ ความเป็นเหลี่ยมมุม ราวมาจากสถาปัตยกรรมสไตล์คอมมิวนิสต์และเสา 6 ต้นที่เป็นตัวแทนของ “หลักหกประการของคณะราษฎร” คล้าย หลักสามประการ “เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ” ซึ่งเป็นคำขวัญประจำชาติของสาธารณรัฐฝรั่งเศสปัจจุบันศาลากลางจังหวัดนี้ถูกเปลี่ยนให้เป็นหอศิลป์แห่งชาติ

ภาพที่ 3.27 วงเวียนรัฐธรรมนุญ บุรีรัมย์, ภาพจาก “11 สถานที่เกี่ยวกับคณะราษฎรหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการสิ้นสุด,” <http://www.siammanussati.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ภาพที่ 3.28 วงเวียนรัฐธรรมนุญ ขอนแก่น, ภาพจาก “11 สถานที่เกี่ยวกับคณะราษฎรหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการสิ้นสุด,” <http://www.siammanussati.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญชุดนี้ ถูกออกแบบและสร้างโดย กรมศิลปากร สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงประเทศปี 2475 โดยคำสั่งของรัฐบาลคณะราษฎร แล้วส่งไปให้ทุกจังหวัดของไทยเพื่อไว้ใช้บูชาสักการะ ในช่วง 2478-2482 แต่ละจังหวัดสร้างไม่พร้อมกันจึงแล้วเสร็จไม่พร้อมกันและรูปแบบของเสา, ฐาน, ร่องรับ “พานรัฐธรรมนูญ” ก็ไม่เหมือนกัน สำหรับฐานรองรับพานรัฐธรรมนูญ ของบุรีรัมย์แต่เดิมนั้นเป็นเสากลมแบบเสาโรมัน แต่ฐานก่อนที่จะมีการทុบทิ้งนั้นเป็นแท่งคอนกรีต ปูทับด้วยกระเบื้องลายธงชาติ สร้างในปี 2528 - 2532 ปัจจุบันโดนรื้อถอนแล้ว

เช่นเดียวกับวงเวียนรัฐธรรมนูญจังหวัดขอนแก่น ก็สันนิษฐานว่ามาจากแนวความคิดการสร้างและเป็นชุดการสร้างเดียวกัน ฐานรองพานรัฐธรรมนูญมีลักษณะเป็นเหลี่ยม 6 ด้าน ตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎรอีกเช่นกันซึ่งต่อมาวงเวียนรัฐธรรมนูญจังหวัดขอนแก่น ก็ได้กลายเป็นสถานที่บูชาสักการะรัฐธรรมนูญและชุมนุมทางการเมืองปัจจุบันวงเวียนแห่งนี้ถูกรื้อทิ้งเพื่อแก้ปัญหาการจราจรอีกเช่นกัน

ภาพที่ 3.29 อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยอุทัยธานี, ภาพจาก “11 สถานที่เกี่ยวกับคณะราษฎรหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการสิ้นสุด,” <http://www.siammanussati.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยแห่งนี้อาจไม่ได้สร้างจากนโยบายของคณะราษฎรโดยตรงแต่ก็ถือว่าได้รับอิทธิพลจากคณะราษฎรสำหรับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยฉบับย่อที่อุทัยธานี สร้างเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2480 โดย ประชาชนในท้องถิ่นสร้างขึ้นเอง โดยไม่ได้ใช้งบของคณะราษฎร โดยจำลองแบบจากที่ราชดำเนิน แต่มีขนาดที่เล็กกว่าของที่ราชดำเนินมาก โดยนายไสย บุญเนา ศึกษาธิการ

อำเภอในขณะนั้นและราษฎรที่มีฝีมือร่วมกันสร้างและแล้วเสร็จในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2483 ใช้เวลามากกว่าของที่ราชดำเนิน 2 ปี

3.4 ช่วงหลังการรัฐประหาร 2490 – การรัฐประหาร 2549

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม หมุดอำนาจลงในปี 2487 จากมรสุมทางการเมืองและบริบทสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มการเมืองที่เข้ามามีบทบาทคือ กลุ่มของปรีดี พนมยงค์ โดยบทบาทที่สำคัญของกลุ่มปรีดี ก็คือการเกิดของรัฐธรรมนูญ ปี 2489 ซึ่งวิเคราะห์ว่ามีความใกล้เคียงประชาธิปไตยมาก และการประนีประนอมกับกลุ่มนักโทษการเมืองอนุรักษนิยมหรือกลุ่มขุนนาง โดยการปล่อยตัวนักโทษการเมือง ซึ่งถูกคุมขังในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถือเป็นการฟื้นคืนของกลุ่มอนุรักษนิยม ซึ่งต่อมากลุ่มอนุรักษนิยมนี้ได้รวมตัวก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นคือ พรรคประชาธิปัตย์ ในปี 2489 โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นรองหัวหน้าพรรคและหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเลขาธิการพรรค ถือเป็นการประกาศตัวว่าเป็นกลุ่มนิยมเจ้าซึ่งถือเป็นฝ่ายตรงข้ามกับคณะราษฎร และในช่วงนี้ที่ปรีดีดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้เอง ก็เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองครั้งใหญ่ คือ กรณีการสวรรคตของ รัชกาลที่ 8 ทำให้ปรีดี ในฐานะนายกรัฐมนตรีถูกกดดันอย่างหนักให้รับผิดชอบประกอบกับกองทัพเองดูเหมือนจะถูกลดบทบาทลงหลังสงครามโลก จึงเป็นสาเหตุในการเกิดรัฐประหาร 2490 โดยกลุ่มผืน เฝ้า สฤษดิ์และหลวงกาจสงครามเป็นหลัก โดยหัวหน้าคณะรัฐประหาร ก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังจากรัฐประหารแล้วก็ยกเลิก รัฐธรรมนูญ 2489 แล้วใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (ใต้ตุ่ม) ซึ่งสาระสำคัญอยู่ที่ มาตรา 33 คือจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนเท่ากับสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งสมาชิกวุฒิสภานั้นแต่งตั้งโดยกษัตริย์ สะท้อนถึงการกลับมาใช้อำนาจและบทบาทของฝ่ายอนุรักษนิยมอย่างชัดเจน คณะรัฐประหารได้ตั้งรัฐบาลโดยให้นายควง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแต่ก็เป็นได้เพียงช่วงสั้นๆ ก่อนที่จะใช้การเมืองบิบบอกเพื่อกรุยทางให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง แต่การกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สองนี้ไม่เหมือนเมื่อครั้งแรกซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยอำนาจที่แท้จริงนั้นอยู่ที่คณะรัฐประหาร คือกลุ่มราชครู ผืนเฝ้า และกลุ่มสี่เส้าร์ เทเวศร์ สฤษดิ์โดยกลุ่มการเมืองที่มีบทบาทของรัฐบาลนี้คือกองทัพซึ่งนำโดยสฤษดิ์ ธนะรัชต์และตำรวจ ซึ่งนำโดยเฝ้า ศรียานนท์เป็นหลัก โดยบทบาทของจอมพล ป.พิบูลสงครามเองได้เปลี่ยนท่าทีจากเดิมที่เป็นผู้นำแต่ขาดมาเป็นผู้นำแต่เพียงสัญลักษณ์ โดยใช้วิธีการดำเนินนโยบายทางมวลชนมากขึ้นเช่น การเปิดสัมพันธ์กับจีนเพื่อลดความกดดันจากฝ่ายที่ต่อต้านจอมพลป. พิบูลสงครามที่ใกล้ชิดกับอเมริกา, การเลือกตั้ง, การสร้างสวนสาธารณะหรือไฮปาร์คขึ้นเพื่อเปิดกว้างให้ประชาชนมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นทางสังคมการเมืองมากขึ้น ซึ่งปรากฏการณ์นี้ไม่เคยเกิดขึ้นในการเป็น

นายกรัฐมนตรีเมื่อครั้งก่อนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จอมพล ป.ใช้เพื่อต่อสู้กับอำนาจการเมืองของคณะรัฐประหารวิเคราะห์ได้ว่ารัฐประหาร 2490 นั้นได้ทำให้เกิด 3 ปรากฎการณ์สำคัญคือ การสิ้นสุดการปกครองของคณะราษฎรทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน, ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการรัฐประหารในการเมืองแบบไทยๆ และการฟื้นคืนของฝ่ายอนุรักษนิยม(อมาตยาธิปไตย)

การสิ้นสุดอำนาจของคณะราษฎร ในขณะที่ฝ่ายอนุรักษนิยมก็เริ่มกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง ก็ส่งผลให้งานศิลปะต่างๆที่คณะราษฎรเคยใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองเพื่อเปลี่ยนไปสู่ระบอบใหม่ก็กลับไปเป็นลวดลายอ่อนช้อยดังในระบอบเก่าที่จากเดิมในช่วงขยายตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม และหลวงวิจิตรวาทการ ได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นศิลปะที่เน้นความแข็งแรง กำยำเพื่อแสดงนัยว่าคนทำงานย่อมต้องได้ดี มีไซ้ชนชั้นนำที่ไม่ทำงานแต่มีวาสนาบารมีทุกอย่าง “องค์ประกอบของชาติในจินตนาการ คือสัญลักษณ์ อาณาเขตและประวัติศาสตร์” (เกษียร เตชะพีระ) “คณะราษฎรพยายามสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองหลากหลายเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไทยแต่ขาดการสร้างประวัติศาสตร์”¹⁴ ที่เข้มแข็ง ไม่สามารถเข้าถึงกันบั้งในจิตใจประชาชนได้ดีพอ จึงเป็นเหตุให้สิ่งต่างๆที่คณะราษฎรพยายามสร้างไว้พังทลายลงหลังรัฐประหาร 2490 อย่างไม่ยากนัก อีกทั้งหลวงวิจิตรวาทการ ผู้ซึ่งคณะราษฎรเลือกให้เป็นผู้มีบทบาทหลักในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไทย ก็เป็นคนฝ่ายอนุรักษนิยม จึงอาจเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมคณะราษฎร จางลงอย่างง่ายตายหลัง 2490

บุคคลที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากกับการกลับไปสู่ศิลปะในระบอบเก่าก็คือ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่วิจารณ์ศิลปะในยุคคณะราษฎรว่า“สำหรับศิลปกรรมของไทยหลัง 2475 นั้นถ้าจะพูดกันตามตรงพูดด้วยความรักชาติตามสมควรก็ต้องบอกว่าเป็นยุคของศิลปกรรมที่เสื่อมโทรมที่สุด คือไม่มีศิลปกรรมไทยเกิดขึ้นในยุคนี้...ที่ผู้นำปฏิวัติก็เท่ากับเป็นนักเรียนนอกกลับมาจากฝรั่งเศสสนิยมในทางศิลปะอะไรของท่านก็แค่ค่าเฟรมถนนในกรุงปารีสภาพที่เห็นสวยงามก็ภาพโป้ ท่านเรียนวิชาไม่ใช่สนใจศิลปะท่านไม่อยู่ในฐานะที่จะเข้าใจอะไรได้ แต่เมื่อปฏิวัติ 2475 ขึ้นมาแล้ว การจะเปลี่ยนสังคมไทยก็ต้องเปลี่ยนทุกทางศิลปะประเพณีคติเก่า ๆ นั้นเป็นเรื่องของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ท่านเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้นท่านพยายามเลิกให้สิ้น”¹⁵ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนถึงความเป็นอนุรักษนิยมของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เน้นการมีแบบแผนประเพณีมาอย่างยาวนานในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และมองว่าศิลปะคณะราษฎรนั้นเป็นแค่สิ่งฉาบฉวยหรือเป็นเพียงสิ่งที่ลอกเลียนแบบมาจากตะวันตกเท่านั้น หากมีคุณค่าแท้จริงในทางวัฒนธรรมไม่

¹⁴ ชาตรีประภิตนนทการ, *หนึ่งศตวรรษ: รัฐธรรมนูญและรัฐประหารกับการเมืองสยามประเทศไทยจากกฎ.ศ. 130 ถึงรัฐประหาร 19 กันยายน 2549*, 122.

¹⁵ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, *ปาฐกถานำศิลปกรรมสมัยใหม่บันทึกการสัมมนา ศิลปกรรมหลัง 2475* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), 1-14.

ภาพที่ 3.30 ศาลาเฉลิมไทย, ภาพจาก:<https://picpost.postjung.com/324479.html>
(สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ศาลาเฉลิมไทย ปัจจุบันถูกรื้อทิ้งเพื่อเปิดพื้นที่ให้สามารถมองเห็นวัดราชนันทดา และมีการสร้างลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 3 แทนที่เดิม “ศาลาเฉลิมไทยปิดบังวัดราชนันทดา มีแต่สถาปัตยกรรมที่เสื่อมทราม คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงที่ก่อสร้างถนนราชดำเนินกลาง ไม่ได้มีใจรักศิลปวัฒนธรรมไทยแต่อย่างใดเลยแล้วก็ไม่เห็นพระพุทธรูปศาสนาเป็นสิ่งสำคัญด้วย จึงสามารถทำกับวัดราชนันทดาได้ถึงเพียงนี้ควรยินดีที่จะรื้อ” (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) สะท้อนถึงแนวคิดของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่มองว่าภาพของสังคมไทยหรือศิลปกรรมไทยนั้น คือ ราชวัง วัดวาอารามเท่านั้น

ภาพที่ 3.31 ประติมากรรมขลุ่ยทิพย์, ภาพจาก: <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/nationalgallery> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ประติมากรรมขลุ่ย ผลงานของนายเขียน ยิ้มศิริได้รับรางวัลเกียรติยศระดับ 1 เหรียญทอง ประเภทประติมากรรม ในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2492 ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบศิลปะที่เน้นความอ่อนช้อยในระบอบเก่ากำลังจะกลับมาแทนที่ศิลปะที่คณะราษฎรหลัง 2490

ภาพที่ 3.32 หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, “อัลบั้ม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,”
<https://album.sanook.com/files/1168873> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งถูกเรียกว่าเป็นสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์-ฝรั่งผสมผสาน คือมีลักษณะเหมือนการนำศาลาวัดขนาดใหญ่มาครอบลงบนตึกสมัยใหม่และจะพบเห็นศิลปกรรมลักษณะนี้ตามอาคารของสถานที่ราชการ เช่น ศาลากลางจังหวัด เป็นต้น โดยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงหลัง 2490 เป็นต้นมา สะท้อนถึงการพยายามนำเอาศิลปะในระบอบเก่ากลับมาเพื่อแทนที่ศิลปะที่คณะราษฎรใช้เป็นสัญลักษณ์ในทางการเมือง

ภายหลังรัฐประหาร 2490 นั้นทำให้คณะราษฎรหมดอำนาจ สัญลักษณ์ทางการเมืองต่างๆที่คณะราษฎรสร้างเริ่มเลือนราง จากการที่กลุ่มอนุรักษนิยมเริ่มกลับเข้ามามีบทบาทอีกครั้งและเรื่อยมาจนถึงทศวรรษ 2500 เข้าสู่การรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หลังจากนั้นประเทศไทยก็เข้าสู่ยุคสมบูรณาญาสิทธิทหารอย่างเต็มตัวและยาวนาน ซึ่งสัญลักษณ์หมดคณะราษฎรหรือคณะราษฎรก็เหมือนตายไปจากความทรงจำ

การถอดถอนหมดคณะราษฎรเมื่อเดือนเมษายน 2560 นั้นถือเป็นครั้งที่สอง แต่ครั้งแรกนั้นต้องย้อนไปในรัฐบาลทหารสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในช่วงปี 2500 รัฐบาลที่มีลักษณะเป็นรัฐทหารแบบเบ็ดเสร็จที่สุด เพราะมีมาตรา 17 เป็นเครื่องมือหลังจากจอมพลสฤษดิ์ ขึ้นสู่อำนาจและในปี 2503 จอมพลสฤษดิ์ ได้ยกเลิกวันชาติ 24 มิถุนายน ซึ่งได้รับการสถาปนาขึ้นโดยคณะราษฎร ใน

ปี 2482 และช่วงเดือนพฤษภาคม 2503 ได้มีการเอาหมุดคณะราษฎรออกไป¹⁶ โดยไม่มีอันใหม่มาแทน การที่จอมพลสฤษดิ์สั่งให้เอาหมุดคณะราษฎรนี้ออกไป เหตุผลเพราะต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงวันชาติจากเดิมคือ 24 มิถุนายนเปลี่ยนมาเป็นวันที่ 5 ธันวาคมซึ่งเป็นวันพระราชสมภพของในหลวงรัชกาลที่ 9 โดยประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีพลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รองนายกรัฐมนตรีในยุคนั้นเป็นประธาน มีใจความว่า “ด้วยคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นว่าตามที่มีการกำหนดให้มีการเฉลิมฉลองวันชาติไทย๒๔มิถุนายนนั้นได้ปรากฏว่ามีข้อไม่เหมาะสมหลายประการ คณะรัฐมนตรีมีความเห็นว่า เพื่อให้เป็นไปตามธรรมเนียมของประเทศพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจึงสมควรถือเอาวันพระราชสมภพของพระมหากษัตริย์เป็นวันเฉลิมฉลองชาติไทย โดยยกเลิกวันชาติ 24 มิถุนายนเสีย”¹⁷ และอีกเหตุผลหนึ่งคือหมุดนี้ถือเป็นสัญลักษณ์นี้เป็นการยืนยันการสร้างประชาธิปไตยที่ต้องมีรัฐธรรมนูญความหมายของคณะราษฎรคือ เป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งแต่จอมพลสฤษดิ์นั้นต้องการปกครองในแบบรัฐบาลทหารที่มีรัฐธรรมนูญชั่วคราว โดยมีมาตราทั้งหมดเพียง 20 มาตราและมีมาตรา 17 ที่มีความหมายคือคำสั่งหรือการกระทำของนายกรัฐมนตรีถือเป็นกฎหมาย ดังนั้น การมีหมุดคณะราษฎรจึงเสมือนเสี้ยนหนามแทงใจของรัฐบาลทหารที่ต้องการจะยึดเวลาของการมีรัฐธรรมนูญ

การปฏิวัติ 2475 มีความพยายามที่จะกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น เพื่อให้มีการบริหารงานชุมชนของตนเอง คณะราษฎรมุ่งเน้นการสร้างท้องถิ่นโดยมีเป้าหมายที่จะสร้างเทศบาลให้ครบทุกตำบล ทั้งประเทศ แต่ภายใต้สถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศและต่อมาเมื่อเกิดการรัฐประหารปี 2490 เสมือนว่าคณะราษฎรหมดอำนาจลงจึงทำให้การสร้างเทศบาลหยุดชะงัก

หมุดคณะราษฎรกลับมาอีกครั้งในยุครัฐบาลจอมพลถนอม ซึ่งเป็นรัฐบาลที่มีการประนีประนอมมากกว่าในรัฐบาลจอมพลยุคลสฤษดิ์ โดยมีการประกาศและบังคับใช้รัฐธรรมนูญใหม่ในเดือนมิถุนายน 2511 โดยในยุคนั้นนายทวี บุณยเกตุ ซึ่งเป็นผู้ก่อการสำคัญของคณะราษฎรเข้าดำรง

¹⁶ ประจวบอัมพเสวต, พลิกแผ่นดิน: ประวัติการเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), 478.

¹⁷ ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ให้ถือวันพระราชสมภพเป็นวันเฉลิมฉลองของชาติไทย, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 77 ตอน 43 (วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2503):1452. www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2503/D/043/1452.PDF (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2560).

ตำแหน่งเป็นประธานสภาว่างรัฐธรรมนูญและผลักดันรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511¹⁸ ดังกล่าวข้างต้น สำนักงานเลขาธิการรัฐสภาโดยนายประเสริฐ ปัทมสุคนธ์เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น ที่ได้เก็บหมุดดังกล่าวไว้ จึงได้นำ “หมุดคณะราษฎร” กลับมาไว้ที่เดิม ประกอบกับสถานการณ์การเมืองในประเทศข้างเคียง คือ สงครามเวียดนามยังไม่มีความรุนแรง จึงเห็นว่ารัฐบาลเผด็จการจะต้องทำการเลือกตั้งในอนาคตอันใกล้ สถานการณ์ตอนนั้นจึงเหมาะที่หมุดจะสามารถกลับมาได้¹⁹

3.5 ช่วงหลังการรัฐประหาร 2549 – ปัจจุบัน (2561)

การพูดถึงคณะราษฎรเกิดขึ้นอีกครั้งหลังจากเกิดรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 การรัฐประหารครั้งนี้หากวิเคราะห์แล้วจะพบว่าเกิดจากการเมืองไทยซึ่งถูกแบ่งออกเป็นสองฝ่าย, การล้าเส้นอำนาจของสถาบันการเมือง, การทุจริตเอื้อประโยชน์กับพวกพ้องตนเองอย่างกว้างขวางแต่หากวิเคราะห์ผ่านบริบทสังคมไทย ก็คือ เกิดความหวาดกลัวระบอบทักษิณ ที่สามารถครองใจคนรากหญ้าได้อย่างเหนียวแน่น (สังเกตจากการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ในปี 2548 ที่ทักษิณได้คะแนนเสียงถล่มทลายจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียว) และมีกลุ่มการเมืองที่เข้ามามีบทบาทในการขับไล่ทักษิณ ซึ่งก็คือ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” หรือเรียกว่า “กลุ่มพันธมิตรกู้ชาติ” หรือ “กลุ่มคนเสื้อเหลือง” ก็ได้ใช้การเมืองบนท้องถนนเล่นงานโดยมีการกล่าวปราศรัย โจมตีรัฐบาลทักษิณอย่างหนัก เหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้จึงนำมาสู่รัฐประหาร 2549 หรือที่เรียกว่า “รัฐประหารเพื่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดย “คณะปฏิรูปการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” หรือ คปค.ที่นำโดยพลเอกสนธิ บุญรัตกสิน โดยภายหลังหลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ก็มีการจัดกิจกรรมเพื่อรำลึกถึงคณะราษฎรโดยใช้หมุดเป็นสัญลักษณ์ เช่น

¹⁸ปฏิภิกิริยาสังคมต่อ, “หมุดคณะราษฎร” จากปี 2503-2560, https://www.matichonweekly.com/column/article_32563 (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2560).

¹⁹ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “ถอดรหัส ถอนหมุดคณะราษฎร,” <https://www.facebook.com/FahroongSk/videos/766123596886056/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).

งานชุมนุมใหญ่ที่จัดขึ้นในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2555 คือ การชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ นปช. บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย²⁰

กิจกรรมของกลุ่มนิสิตนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้ชื่อ "คณะราษฎรที่สองต่อต้านอำนาจนอกระบบ" ซึ่งคนเหล่านี้แต่งกายย้อนยุคเป็นสมาชิกคณะราษฎรทั้งสายทหารและพลเรือนเดินทางไปตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น กองทัพบก รัฐสภาเป็นต้นเพื่อเชิญชวน ร่วมงานรำลึกคณะราษฎร และในช่วงเช้าตรู่วันที่ 24 มิถุนายน 2555 คณะราษฎรที่สอง"นี้ได้เดินทางไปยังห่มุดคณะราษฎร ลานพระบรมรูปทรงม้า เพื่ออ่านแถลงการณ์ คณะราษฎร โดยมีทั้งผู้แสดงบทบาทเป็น "พระยาพหลพลพยุหเสนา"และ"จอมพล ป พิบูลสงคราม" อ่านข้อเสนอลหลัก 6 ประการ ของคณะราษฎรที่สอง ก่อนจะเดินทางไปร่วมทอล์กโชว์ที่เวทีกลุ่ม 24 มิถุนาฯ ที่อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา ในเวลา 19.00 น.²¹

กิจกรรมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ที่นำโดย สूरชัย แซ่ด่านในวันที่ 22-24 มิถุนายน ซึ่งมีกำหนดการทำบุญให้กับคณะราษฎร และการอ่านแถลงการณ์ของคณะราษฎรทั้งหมด ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า²²

งาน “70 ปีสยามเป็นไทย-ย้อนเวลาสู่นาคต 24 มิถุนายน 2482 - 2552” ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายในงานมีกิจกรรมรำลึกเกี่ยวกับวันชาติ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งจัดโดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ร่วมด้วยคณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์, โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, สมาคมจดหมายเหตุสยาม, กองทุนจิตร ภูมิศักดิ์, ชมรมอุษาคเนย์-อาเซียน

งาน “ฟังเพลงวันชาติ อ่านแถลงการณ์คณะราษฎร” จัดโดย กลุ่มนักศึกษาเพื่อประชาธิปไตย ภาคเหนือ, แนวร่วมกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ(นกน.), กลุ่มประชาธิปไตยเพื่อรัฐสวัสดิการ

เมื่อเวลาเช้าตรู่ของวันที่ 24 มิถุนายน 2550 กลุ่มองค์กรภาคประชาชน อาทิ กลุ่มเพื่อประชาชน, คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาประชาชน, คณะกรรมการสมานฉันท์แรงงาน

²⁰24 มิถุนายน, “ลืกแต่ไม่ลับ 22 มิ.ย. 55,” <http://botkwamdee.blogspot.com/2012/06/spec23.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

²¹24 มิถุนายน, “ลืกแต่ไม่ลับ 22 มิ.ย. 55,” <http://botkwamdee.blogspot.com/2012/06/spec23.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

²²ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์, “14 ปีสถาบันพระปกเกล้า 80ปีปฏิวัติสยาม ชนะศึกแต่แพ้สงคราม? ตอนที่ 2 กิริยาและปฏิกิริยา,” https://prachatai.com/journal/2012/06/41047#_12_ (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ไทย, เครือข่ายสลัม 4 ภาค, มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม, สภาเครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย และสมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พร้อมใจจัดงานครบรอบ 75 ปี การอภิวัฒน์ไทย 24 มิถุนายน 2475 ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า เพื่อตอกย้ำวันสำคัญในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนไทย²³

นอกจากนี้ยังมีบทความวิชาการ เช่น บทความเรื่อง “หมุดประชาธิปไตย” มีกูไว้(ในใจ) ไม่ไร้เสรีภาพ (2550) โดยภาพันท์ รัศมีศรีทอง บทความนี้ต้องการจะล้อเลียนกระแสจุดความรามเทพ โดยให้น้ำหนักแก่หมุดคณะราษฎรมาเป็นแก่นของเรื่อง โดยบทความนี้ตีพิมพ์ตรงกับวันที่ 24 มิถุนายน 2550²⁴

บทความเรื่อง “คว่ำปฏิวัติ - โค่นคณะราษฎร : การก่อตัวของ "ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข" (2551) ซึ่งเกี่ยวกับเกมการเมืองที่ต้องการโค่นล้มการปฏิวัติสยามของคณะราษฎร²⁵

ภาพที่ 3.33 งานรำลึก 24 มิถุนายน 2556, “101 ธนาพล อิวสกุล การเกิด ครั้งที่ 3 ของ คณะราษฎร?” <https://www.the101.world/the-rebirth-of-2475-spirit/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

²³บรรยากาสงานรำลึกวันชาติ 24 มิ.ย. ลานปักหมุด ประชาธิปไตยเหงา, <https://prachatai.com/journal/2007/06/13222> (สืบค้นเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2561).

²⁴ภาพันท์ รัศมีศรีทอง, หมุดประชาธิปไตย" มีกูไว้ (ในใจ) ไม่ไร้เสรีภาพ, <http://prachatai.com/journal/2007/06/13221> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

²⁵ณัฐพล ใจจริง, “คว่ำปฏิวัติ-โค่นคณะราษฎร: การก่อตัวของ "ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข," สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน ปีที่6, ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม, 2551).

เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2556 ซึ่งเป็นวันครบ 81 ปีที่คณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้มีคนกลุ่มเล็ก ๆ จัดกิจกรรมรำลึกในเวลาย่ำรุ่งของเช้าวันดังกล่าว บริเวณหอดูดวงพระจันทร์ ลานพระบรมรูปทรงม้า เช่น การอ่านประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1, การวางดอกไม้, การจุดเทียนและการแสดงละครเป็นต้น เช่นเดียวกันปีนี้ก็มีกิจกรรมแต่เปลี่ยนจากการรำลึกเป็นการ “เฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนา” และเปิดด้วยการทำคลิปเชิญชวนในยูทูบโดยชายสวมแว่นดำ แต่งกายคล้ายทหาร ออกมาประกาศเชิญชวนให้คนเข้าร่วมกิจกรรมที่จะเริ่มตั้งแต่วันที่ 23 มิถุนายนไปจนถึงเช้าตรู่ของวันที่ 24 มิถุนายน²⁶ สะท้อนถึงการที่หมุดคณะราษฎรหรือคณะราษฎรได้รับความสนใจขึ้นอีกหลังตายไปจากความทรงจำ หากวิเคราะห์จะพบวกก่อนและหลังรัฐประหาร 2549 นั้นมีการพยายามเชื่อมโยงรัฐประหารกับฝ่ายอนุรักษนิยมในสังคมไทยอาทิเช่น การมีนายกรัฐมนตรีพระราชทาน เป็นต้น ปราบกฏการณ์เหล่านี้อาจเป็นสัญญาณที่ฝ่ายอนุรักษนิยมจะกลับมาปกครองประเทศ ทำให้ฝ่ายตรงข้ามอนุรักษนิยมพยายามรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับคณะราษฎรเพื่อกระตุ้นอารมณ์ วิธีคิดที่เกี่ยวกับอดีตเมื่อครั้งปฏิวัติ 2475 ให้กลับมาอีกครั้ง นอกจากกิจกรรมข้างต้นแล้ว ยังมีการรื้อฟื้นประวัติของจอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะผู้ต่อสู้กับฝ่ายอนุรักษนิยมอย่างชัดเจนการรำลึกถึงอนุสาวรีย์หลักสี่ในฐานะสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ปราบกบฏรวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ในต่างจังหวัดและที่สำคัญมีการส่งต่อข้อความ “อำนาจสูงสุดนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับแรก ซึ่งคือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวพุทธศักราช 2475 ที่ไม่ได้เป็นเพียงบทบัญญัติทางกฎหมายที่โบราณแต่เป็นอุดมการณ์ที่สำคัญที่ฝ่ายตรงข้ามพร้อมจะหยิบมาใช้เพื่อต่อสู้กับอุดมการณ์อนุรักษนิยมหรือระบอบเก่า เสมือนว่าหมุดคณะราษฎรหรือคณะราษฎรนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นเสรีประชาธิปไตยที่อยู่ฝั่งตรงข้ามอนุรักษนิยมเสมอ

หมุดคณะราษฎรถูกรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งหลังจากรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 การรัฐประหารครั้งนี้มีสาเหตุคล้ายกับเมื่อครั้งรัฐประหาร 2549 เนื่องจากอำนาจของกลุ่มทักษิณกลับมามีบทบาทในการเมืองไทยผ่านการเลือกตั้งภายใต้พรรคเพื่อไทย โดยกลุ่มความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีบทบาทก็คือ กปปส. ซึ่งนำโดยสุเทพ เทือกสุบรรณ ได้ปราศรัยโจมตีรัฐบาลภายใต้การนำของยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ในเรื่องการทุจริตจำนำข้าว ซึ่งทำให้รัฐเสียหายหลายแสนล้านบาท ประกอบกับกลุ่ม กปปส. เคลื่อนไหวกดดันอย่างหนักจึงนำไปสู่การรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นหรือก็เป็นไปตามประเพณีการยึดอำนาจของไทย ในช่วงนี้เริ่มมีกิจกรรม

²⁶ คุยกับผู้ก่อการจัดงาน, “เฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนา,”

<https://prachatai.com/journal/2013/06/47338>(สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561).

เกี่ยวกับการรื้อฟื้นความรู้และอุดมการณ์ของคณะราษฎรและการปฏิวัติสยามเพื่อนำมาผนวกกับการต่อสู้ทางการเมืองมากขึ้น เช่น

เมื่อ 24 มิถุนายน 2559 ซึ่งถือเป็นวันครบรอบ 84 ปี นับจากปี 2475 ซึ่งก็มีการจัดกิจกรรมหลากหลายประเภท ทั้งกิจกรรมแสดงออกรำลึก กิจกรรมเสวนาวิชาการหรือการอภิปรายต่างๆ เช่น กิจกรรม "7 รอบ คณะราษฎร 84 ปี แห่งการปฏิวัติสยาม ประชาธิปไตยไทย" เวลายุ่ง่ารุ่ง ณ หมุดคณะราษฎร ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยมีกิจกรรมในงานมากมาย ไม่ว่าจะเป็นร่วมกันทำความสะอาดหมุดคณะราษฎร แถลงการณั้ครบ 84 ปีอภิวัดณ์สยาม กล่าวรำลึกเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 วางดอกไม้²⁷ เป็นต้น

กิจกรรม “24 มิถุนายน ปิดฝุ่นประชาธิปไตย” ณ วัดพระศรีมหาธาตุวรรมหาวิหารและอนุสาวรีย์ปราบกบฏ(อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ)

วันที่ 24 มิถุนายน 2559 เวลา 6.00 น. ณ บริเวณหมุดคณะราษฎร กลุ่มประชาชน กวี และนักกิจกรรม อาทิ กลุ่ม 24 มิถุนาประชาธิปไตย,กลุ่มกวีมันสุญ ได้จัดกิจกรรมรำลึกเข้าวันที่มีการประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครอง พร้อมอ่านประกาศคณะราษฎร โดยนักกิจกรรมได้ร่วมกันทำความสะอาดหมุดคณะราษฎร มีการนำดอกไม้ พวงมาลัย รูปภาพคณะราษฎร พร้อมข้อความ “อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน” มาวางโดยรอบหมุดคณะราษฎร

วันที่ 24 มิถุนายน 2559 บริเวณวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน นิสิตจากกลุ่มเสรีเกษตรศาสตร์ ได้จัดกิจกรรม “24 มิถุนา ปิดฝุ่นประชาธิปไตย”โดยมีการเดินไปยังอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญหรืออนุสาวรีย์ปราบกบฏ บริเวณวงเวียนหลักสี่ เพื่อร่วมกันทำความสะอาดอนุสาวรีย์ อันเป็นอนุสรณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ปราบกบฏบวรเดช แต่ถูกเจ้าหน้าที่จับกุมในความผิดเรื่องการชุมนุมทางการเมือง²⁸

วันที่ 24 มิถุนายน 2561 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เครือข่ายนักวิชาการเพื่อสิทธิพลเมือง (คนส.) และกลุ่ม 24 มิถุนาประชาธิปไตย จัดงานเสวนา “86 ปี 2475 กิ่งก้าน

²⁷ ย่ารุ่งที่หมุดคณะราษฎร สู่พลบค่ำในเรือนจำ:ประมวลสถานการณ์สิทธิขวัน84ปีอภิวัดณ์สยาม, https://tlhr2014.wordpress.com/2016/06/25/24june_situationreport/ (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

²⁸ ย่ารุ่งที่หมุดคณะราษฎร สู่พลบค่ำในเรือนจำ:ประมวลสถานการณ์สิทธิข วัน 84 ปีอภิวัดณ์สยาม, https://tlhr2014.wordpress.com/2016/06/25/24june_situationreport/ (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

และผลพวงการอภิวัฒน์สยาม” ที่มีปาฐกถาที่กล่าวถึงความสำคัญของหมุดและแนวทางการปฏิบัติตัวที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการปฏิวัติ 2475²⁹

เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2560 ได้มีข่าวว่ามีการเปลี่ยนแปลงหมุดคณะราษฎร โดยมีการนำหมุดอันใหม่พร้อมข้อความใหม่ไปแทนที่หมุดเดิม

ภาพที่ 3.34 หมุดใหม่, “101ธนาพล อิวสกุลการเกิด ครั้งที่ 3 ของคณะราษฎร?,”

<https://www.the101.world/the-rebirth-of-2475-spirit/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

หมุดอันใหม่พร้อมข้อความใหม่ “ประชาชนสุสันต์หน้าใส ความนับถือรักใคร่ในพระรัตนตรัยก็ดี ในรัฐของตนก็ดี ในวงศ์ตระกูลของตนก็ดี มีจิตซื่อตรงในพระราชาของตนก็ดี ย่อมเป็นเครื่องทำให้รัฐของตนเจริญยิ่ง” เว็บไซต์บีบีซีไทยเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2560 รายงานว่าข้อความที่ปรากฏบนหมุดใหม่นั้นบางส่วนมาจากคาถาสุภาสิตที่ปักอยู่บนตรา “ดาราจักรี” คาถาสุภาสิตดังกล่าวคือ “*ตริตเน สกรฐฐุจ สมพโส จ มมายน สกราโชจุตตยจ สกรฐฐาภิวฑฒน*” ซึ่งตรงกับคาถาสุภาสิตซึ่งอยู่บนขอบจักรพระราชลัญจกรประจำเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ในรัชกาลที่ 5 อาจตีความหมายได้เป็นนัยว่าอาจมีความพยายามหวนคืนสู่ระบอบเก่าหรือไม่ ซึ่งในความเป็นจริงคงเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้เลย แต่อย่างน้อยก็เพื่อต้องการลบความทรงจำที่เกี่ยวกับคณะราษฎรโดยการเปลี่ยนแปลงหมุดที่เป็นสัญลักษณ์พื้นฐานของคณะราษฎร

²⁹ อนุสรณ์ อุณโณ, “มรดกคณะราษฎรที่ถูกฝังกลบ รัฐพันลึกเผยตัว กับการตื่นรู้ของ ปชช.,” <https://prachatai.com/journal/2018/06/77559> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

3.6 วิเคราะห์การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ผ่านหมุดคณะราษฎรในยุคหลังการรัฐประหาร 2549 ถึงปัจจุบัน (2561)

เดือนเมษายน 2560 “หมุดคณะราษฎร” ถูกรื้อถอนออกไปและแทนที่ด้วยหมุดใหม่ ปรากฏข้อความบนหมุดว่า “ความนับถือรักใคร่ในพระรัตนตรัยก็ดี ในรัฐของตนก็ดี ในวงศ์ตระกูลของตนก็ดี มีจิตซื่อตรงในพระราชาที่ดี ย่อมเป็นเครื่องทำให้รัฐของตนเจริญยิ่ง ขอประเทศสยามจงเจริญยั่งยืนตลอดไปประชาชนสุขสันต์ หน้าที่เพื่อเป็นพลังของแผ่นดิน” โดยมีการวิเคราะห์การกำเนิดและการสูญหายของ “หมุดคณะราษฎร” อย่างน่าสนใจว่าเป็นเรื่องราวของความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ที่ฝังแน่นอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานหรือไม่ ยกตัวอย่าง เช่น เฟสบุ๊ก การะเกตุพยากรณ์ Astrologer and Tarot Reader³⁰ ว่าด้วยเรื่องหมุดในทางโหราศาสตร์ ที่ออกมาโพสต์ตั้งข้อสังเกตในทางโหราศาสตร์เกี่ยวกับข่าวที่ว่า หมุดทองเหลืองของคณะราษฎร ที่หายไปนั้น น่าจะเชื่อมโยงทางโหราศาสตร์ที่สืบเนื่องมาในอดีต มีข้อสังเกตลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างน่าสนใจนั้นก็คือในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เวลา “ย่ำรุ่ง” ที่มีการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังที่มีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ นับจากวันลงเสาหลักเมืองกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกแล้ว ก็เป็นเวลาได้ 150 ปี 2 เดือน 3 วัน ในทางโหราศาสตร์ วันนั้นเป็นเวลาที่ดาวพุธเสวยอายุดวงเมือง ดาวอาทิตย์แตรก ดาวเสาร์เป็นกาลกนิจระจนมาถึงในเดือนเมษายน 2560 ก็มีข่าวว่า “หมุดคณะราษฎร” ได้หายไป ซึ่งยังเป็นติดตามถามหาและถกเถียงกันอยู่ว่าหายไปไหน โดยมีหมุดใหม่มาแทนที่ อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 6 เมษายน 2560 เวลา 15.00 น. ประวัติศาสตร์ก็ได้บันทึกวันสำคัญอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือ เป็นวันประกาศพระราชพิธีประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ซึ่งในวันเวลาดังกล่าว ลัคนาดวงฤกษ์สถิตยังราศีสิงห์ ซึ่งถือกันว่าเป็นราศีประจำประเทศไทย โดยลัคนาเสวยฤกษ์ที่ 10 มฆานักษัตรในภพเรือนที่ 5 ของดวงเมือง ที่นำสังเกตคือกลุ่มดาวมาฆะหรือมาฆะซึ่งคือดาว “Alpha Leonis” ในกลุ่มดาวราศีสิงห์ (Leo) เรียกอีกอย่างได้ว่า ดาวงูตัวผู้หรือดาวงูเลื้อย ยังมีความหมายที่น่าสนใจของกลุ่มดาวนี้ก็คือ ดาว Alpha-Leonis นี้ยังมีชื่อเฉพาะว่าเรกิวลัส (Regulus) ทางละตินเรียกดาวดวงนี้ว่าคอร์ลีโอนิส (Cor Leonis) แปลว่า “หัวใจสิงห์” คนไทยเรียกดาวดวงนี้ว่า “ดาวหัวใจสิงห์” ทางฮินดูเรียก มาฆะ (Magha) ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้ทรงพลัง” หรือ “ผู้เป็นใหญ่”

³⁰ การะเกตุพยากรณ์ Astrologer and Tarot Reader, “ว่าด้วยเรื่องหมุด-หมุดในทางโหราศาสตร์,” <https://www.facebook.com/pg/garagayhoro/notes/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

ขณะเดียวกับ“วินทร์ เลียววาริณ”³¹ กวีซีไรต์ปี 2540 จากผลงานเรื่อง“ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน”และกวีซีไรต์ปี 2542 จากผลงานเรื่องสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคนที่ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ในเฟซบุ๊กส่วนตัวในเรื่องดังกล่าวเช่นกัน ซึ่งมองว่า ด้วยนิสัยคนไทยที่ลืมนง่าย ไม่ก็วันก็ลืม เรื่องนี้ก็คงเจียบหายไปโดยไม่มีใครสนใจตามเคย แต่มีอีกทฤษฎีหนึ่งก็คือมีความเชื่อว่าหมุดคณะราษฎรเกิดขึ้นเพื่อเป้าหมายทางไสยศาสตร์ ทำหน้าที่สะกดดวงเมือง ไม่ให้อำนาจเก่ากลับมา ซึ่งเขามองว่าทฤษฎีมนต์ดำนี้ฟังสนุกกว่าบทวิเคราะห์ทั้งหลายมาก“ทฤษฎีนี้ย่อมเป็นไปได้แต่โบราณมาคนจะทำการใหญ่ก็ต้องพึ่งโหราศาสตร์ไสยศาสตร์ ผู้ก่อการ 2475 อาจเชื่อเช่นนั้นจริง แต่หากวิเคราะห์ด้วยข้อมูลแล้ว มนต์ดำในรูปหมุดไม่น่าจะจำเป็นเพราะมันเกิดขึ้นที่หลังการก่อการที่น่าสนใจก็คือ ข้อมูลของวินทร์ตั้งข้อสังเกตหลังจากคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองสำเร็จกลุ่มคณะผู้ก่อการก็พบชะตากรรมที่น่ารันทดเดียวกัน“ปรีดี พนมยงค์ ถูกขับออกไปอยู่ฝรั่งเศสในปี 2476 แล้วกลับมาและหลังรัฐประหาร 2490 และกบฏวังหลวง 2492 ก็ลี้ภัยที่ต่างแดนไม่ได้กลับไทยส่วนพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรีคนแรก ต้องลี้ภัยไปที่ปิ้ง พระยาพหลพลพยุหเสนา ไม่ได้ลี้ภัยแต่ก็เสียชีวิตอย่างยากไร้ ไม่มีเงินค่าทำศพ พระยาฤทธิอัคนย์ต้องลี้ภัยที่มลายู พระยาทรงสุรเดชถูกเนรเทศไปอยู่ในกรุงพนมเปญโดยไม่มีทรัพย์สินเงินทองต้องหาเลี้ยงชีพด้วยการทำขนมกล้วยขายและรับจ้างซ่อมจักรยานจนถึงแก่อนิจกรรมในปี 2487 พระประศาสน์พิทยายุทธถูกไล่ไปเป็นอัครราชทูตไทยประจำกรุงเบอร์ลิน จอมพล ป. พิบูลสงครามที่ถูกรัฐประหารปี 2500 ก็ต้องลี้ภัยที่ญี่ปุ่นไม่ได้กลับประเทศ ประยูร ภมรมนตรี ถูกเนรเทศไปอยู่ต่างประเทศ” แนนอนว่าถ้าเราจะโยงข้อมูลจริงเหล่านี้กับเรื่องมนต์ดำหรือกรรม ก็ย่อมทำได้และมีสีสันมากแต่วินทร์ไม่เชื่อ โดยวิเคราะห์ด้วยคำคำเดียวคือ“อำนาจ”บทความเหล่านี้สะท้อนความเชื่อที่อยู่คู่สังคมไทยมายาวนาน และนำมาซึ่งการวิเคราะห์ในเชิงโหราศาสตร์เกี่ยวกับหมุดคณะราษฎรไว้อย่างน่าสนใจ

³¹วินทร์ เลียววาริณ, “มนต์ดำ หมุดคณะราษฎร,”

<https://www.facebook.com/winyovarin/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2561).

ภาพที่ 3.35 “พิธีกรรมหมุดคณะราษฎร,” https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_533837 (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2561).

หลังรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 ได้ไม่นานที่ก็มีความพยายามหลายครั้งที่จะทำการลทอนหรือทำให้หมุดคณะราษฎรหมดความหมายและหมดสภาพไป และนี่ก็เป็นอีกครั้งหนึ่งที่มีคนบางกลุ่มมาทำพิธีถอนหมุดสะท้อนว่า คนเหล่านี้มิได้ศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด โดยเมื่อเดือนมิถุนายน 2558 ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งกำลังทำพิธีกับหมุดคณะราษฎร ที่ฝังไว้ข้างพระบรมรูปทรงม้า บริเวณถนนหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม โดยเป็นการทำพิธีถอนหมุดออก แต่เป็นเพียงแค่การทำพิธีตามความเชื่อเท่านั้น เป็นการสะท้อนว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและหมุดคณะราษฎรนั้นเป็นสัญลักษณ์ประชาธิปไตย มีความหมายในเสรีนิยมเชิงสัญลักษณ์อย่างเข้มข้น

ภาพที่ 3.36 เฟสบุ๊กหมุดคณะราษฎร, “กิจกรรมรำลึกคณะราษฎร,” https://www.matichon.co.th/politics/news_588665 (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2560)

ภาพที่ 3.37 เฟสบุ๊กมหุดคณะราษฎร, “กิจกรรมรำลึกคณะราษฎร (2),”

<https://prachatai.com/activity/2017/06/72010> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2560).

เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2560 ก็ได้มีกลุ่มคนบางกลุ่มที่พยายามจัดกิจกรรมที่รำลึกถึงคณะราษฎรที่บริเวณ ลานหน้าเจดีย์ขาว วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน และมีกิจกรรมการเสวนาวิชาการที่เกี่ยวกับการพยายามขุดราก ถอนโคนโค่นมรดกคณะราษฎรด้วย สะท้อนถึงการกลับมาสนใจและรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวมหุดคณะราษฎรหรือคณะราษฎรเป็นวงกว้างมากขึ้น

ภาพที่ 3.38 ศิลปวัฒนธรรมออนไลน์, “พิธีวางหมุดวันที่ 10 ธันวาคม 2479, ”

<http://www.tnews.co.th/contents/312129> (สืบค้นเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2561).

ย้อนกลับไปดูกำหนดการในพิธีวางหมุดคณะราษฎรในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2479 ข้อสังเกตคือเครื่องฉัตรเบญจามี่เป็นของสูงใช้ประกอบเป็นเครื่องแสดงยศศักดิ์ของสูงในการพระราชพิธีศพซึ่งถ้านำมาใช้ก็ต้องขออนุญาต ลำพังสามัญชนก่อนปี 2475 ก็ยาก แต่ต้องตอบคำถามให้ได้ว่าพิธีวางหมุดควรมีเครื่องประกอบคือฉัตรเบญจาหรือไม่แล้วการนำฉัตรเบญจามาใช้เจตนาต้องการอะไรและการทำพิธีช่วงเวลา 14.30 น.ส่วนใหญ่ไม่ทำเรื่องที่เป็นมงคล จึงน่าจะสนใจว่าเจตนาทำให้ไม่เป็นมงคลหรือไม่

ความหมายของฉัตรเบญจา ฉัตรเบญจา เป็นฉัตร 5 สี ซึ่งหมายรวมไปถึงฉัตรที่เขียนลายที่เรียกว่า “ฉัตรก้ามระลอก” ด้วยฉัตรชนิดนี้ใช้สำหรับเชิญตั้งหรืออัญเชิญเข้าร่วมขบวนแห่ในงานศพของพระราชวงศ์ชั้น “หม่อมเจ้า” ที่ไม่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพาย และชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ พระราชาคณะชั้นรองสมเด็จและชั้นธรรม (ผู้ได้รับพระราชทานโกศแปดเหลี่ยม โกศราชินิกุล โกศโถ รวมทั้งหีบทองทึบและหีบทองลายสลักในบางกรณี)

จากการเปลี่ยนแปลงเป็นหมุดหน้าใส หลายฝ่ายต่างวิเคราะห์ว่าเป็นการพยายามลบความทรงจำคณะราษฎรออกไปจากสังคมไทย โดยการเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์ดังกล่าว แต่ในทางกลับกันเป็นการส่งผลให้เกิดการรื้อฟื้นและสร้างความน่าสนใจในกระแสโลกโซเชียลอย่างกว้างขวาง ทั้งมีการพยายามค้นหาความหมายของหมุดคณะราษฎร การสร้างภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับ จอมพล ป. พิบูลสงครามและปรีดี พนมยงค์³² การที่นักวิชาการและแวดวงสื่อมวลชนให้ความสนใจในกรณีการหายไปของหมุดคณะราษฎรและถูกแทนที่ด้วยหมุดอันใหม่ เหล่านี้ล้วนทำให้หมุดคณะราษฎรเหมือนกลับมาถูกพูดถึงอีกครั้งหลังจากถูกลืมไปนับตั้งแต่รัฐประหาร 2490 ยกตัวอย่างกระแสในโลกออนไลน์ในหน้าถัด ๆ ไป

³² บันทึกสั้น ๆ ถึง “The frienemies” โดย “มิตรสหายท่านหนึ่งในกรุงลอนดอน,” <https://konmongnangetc.com/tag/จอมพล-ป-พิบูลสงคราม/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2560).

ภาพที่ 3.39 ภาพยนตร์คณะราษฎร, “พลเมืองต่อต้าน Single Gateway เพื่อเสรีภาพและความยุติธรรม,” <https://www.facebook.com/OpSingleGateway/posts/758911037651899> (สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2561).

#หมุดคณะราษฎร ติดอันดับ 10 เหตุการณ์แห่งปี 2017 ที่ถูกค้นหามากที่สุดจาก google

ข่าวในประเทศ

- 1 ก้าวคนละก้าว
- 2 ผู้มีรายได้น้อย
- 3 ชาวเปรี๊ยะ
- 4 เต๋ย เขียร์
- 5 ชาววัดธรรมกาย
- 6 พระสังฆราชองค์ใหม่
- 7 พิธีพระราชทานเพลิง
- 8 ชาคริตแต่งงาน
- 9 มิสแกรนด์ 2017
- 10 หมุดคณะราษฎร

ภาพที่ 3.40 คำค้นหาหมุดคณะราษฎร 10 อันดับ Google, “หมุดคณะราษฎร ติดอันดับ 10,” <https://www.it24hrs.com/2017/google-thailand-search-of-the-year-2017/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2561).

ภาพที่ 3.41 เฟสบุ๊คหมุดคณะราษฎร, “รำลึกพิธีวางหมุด 2479,” https://twitter.com/tanakorn_tu/status/854200261341925376(สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2560).

ภาพที่ 3.42 บีบีซี นิวส์ ไทย, “Frienemies สารคดีชีวิต ปรีดี-จอมพล ป. สະຫຼຳອັນມິຕຣາຖາແລະຄວາມຂັດແຍ້ງ ຈາກ 2475 ຕໍ່ ປັຈຈຸບັນ,” <https://www.bbc.com/thai/thailand-41558324> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2560).

3.6.1 การเมืองเชิงสัญลักษณ์กับสงครามแย่งชิงอดีต

การเมืองนั้นอาจเปรียบเหมือนการเล่นเกมส์ ที่มีผู้เล่นหลายฝ่าย ในเวทีการเมืองนั้นผู้เล่นก็จะเป็นผู้ที่มีอำนาจในแต่ละช่วงและฝ่ายตรงข้าม หลัง 2475 คณะราษฎรพยายามที่จะสร้างสร้างสัญลักษณ์ระบอบใหม่เพื่อทดแทนสัญลักษณ์ระบอบเก่าดังได้กล่าวข้างต้น แต่หลัง 2490 มาถึงการรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งอยู่ในช่วงอำนาจของทหารที่ไม่ใช่คณะราษฎร แต่เป็นทหารที่ร่วมกับกลุ่มการเมืองระบอบเก่า ประวัติศาสตร์ 24 มิถุนาในยุคนี้ก็จะยังเป็นลักษณะว่า เป็นแค่เรื่องร้อนวิชาของคณะราษฎรไม่กี่คนที่ได้ไปเล่าเรียนจากเมืองนอก แล้วกระหายที่จะกลับมาเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศ ทั้ง ๆ ที่บริบทสังคมยังไม่พร้อมและรัชกาลที่ 7 ก็มีแผนการจะเปลี่ยนมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว ซึ่งคณะราษฎรก็ถูกมองว่าชิงสุกก่อนห่ามหรือนักประชาธิปไตยจอมปลอม³³ งานเขียนหรือวรรณกรรมในช่วงหลัง 2490 นี้ก็จะเป็โคลงเรื่องของฝ่ายอนุรักษนิยม แต่งานเขียนก่อน 2490 ที่เป็นโคลงเรื่องฝ่ายคณะราษฎรแทบจะไม่มีการตีพิมพ์ออกมาขายหรือก็จะเป็นงานของนักศึกษาในต่างประเทศที่เป็นภาษาต่างประเทศ จะเห็นว่าเกมการเมืองลักษณะนี้มีมานานแล้ว ซึ่งผู้มีอำนาจก็จะเป็นผู้เล่น ส่วนฝ่ายตรงข้ามหรือผู้ที่ไม่อำนาจ ก็จะพยายามใช้วิชาการหรือเครื่องมือต่าง ๆ เข้ามาใช้ในเกมการเมืองเช่นนี้ ในสมัยก่อนวิธีที่ใช้ก็คือ การโฆษณา โดยเป็นเรื่องของการพูดบ่อย ๆ เห็นบ่อย ๆ ผลิตซ้ำ ๆ เดียวคนก็จำได้เอง และอีกสิ่งหนึ่งคือการใช้ศิลปะวรรณกรรมเข้ามาอย่างเช่นยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีการผลิตงานศิลปะออกมามากมาย ไม่เพียงแต่การสร้างสัญลักษณ์อนุสาวรีย์เท่านั้นแต่รวมไปถึง ละครหรือเพลงต่าง ๆ อาทิเช่น ตึกบางระจันอยุธยา รำลึก ที่จะเน้นการพูดถึงวีรบุรุษที่เป็นสามัญชนตามอุดมการณ์ของคณะราษฎรหรือเลือดสุพรรณ ที่ถูกนำมาสร้างละคร หนังสือหรือการ์ตูน ท้าวสุรนารีก็ได้รับการยกย่องซึ่งอนุสาวรีย์นี้ก็สร้างขึ้นในยุคคณะราษฎร ดังได้กล่าวข้างต้นรวมถึงเกิดวงดนตรีไทยสากลและวงสุนทราภรณ์ของกรมโฆษณาการในยุคนั้น เพลงปีใหม่ ลอยกระทง สงกรานต์หรือเพลงชาติ เหล่านี้ล้วนเป็นผลิตผลของคณะราษฎรโดยตรง

ในปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็เพชบุ๊กไลน์อินสตาแกรมซึ่งสามารถสื่อสารได้อย่างรวดเร็วเพียงปลายนิ้ว ดังนั้น เทคโนโลยีเหล่านี้จึงถูกนำมาใช้เพื่อสู้กับฝ่ายผู้มีอำนาจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังจะเห็นว่าข่าวสารต่าง ๆ ในโลกออนไลน์นั้น หากที่เป็นที่สนใจของสังคมแล้วจะมีการกดไลค์กดแชร์ส่งต่อไปยังผู้อื่นได้อย่างง่ายดายแม้กระทั่งกลุ่มคนที่อยู่ต่างประเทศก็สามารถได้รับข้อมูลข่าวสารนี้ได้เช่นกัน ดังนั้นหากข้อมูลหรือข่าวสารใดถูกส่งต่อยุ่บ่อย ๆ แล้ว ก็เปรียบเสมือนการโฆษณาทางออนไลน์ที่มีมีลักษณะเหมือนการ

³³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สงครามแย่งชิงอดีต,” <http://www.prachathai.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

พูดบ่อย ๆ เห็นบ่อย ๆ ผลิตซ้ำ ๆ เดียวสังคมก็จำได้เอง ในกรณีกลุ่มที่ต้องการต่อสู้ทางการเมืองก็พยายามใช้เครื่องมือหรือพื้นที่ในโลกออนไลน์ในการแชร์ภาพหรือข้อมูลต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นเตือนสังคมไม่ให้คล้อยตามฝ่ายตรงข้าม เป็นต้น ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่ทรงอิทธิพลเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน

แท้จริงแล้วกลุ่มระบอบเก่าหรืออนุรักษนิยมเลิกสนใจ 2475 ไปนานแล้ว ดังนั้นหมุดคณะราษฎร จึงไม่ได้มีความหมายอะไร ความจริงไม่มีใครสนใจด้วยซ้ำแต่ด้วยปรากฏการณ์ทางการเมืองทำให้กลุ่มคนเสื้อแดงส่วนหนึ่งได้พยายามรื้อฟื้น 2475 และนำสัญลักษณ์หมุดคณะราษฎรมาเป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมือง หลังจากนั้นหมุดคณะราษฎรจึงกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้ง ซึ่งการเมืองลักษณะนี้เป็นไปในเชิงการพยายามแย่งชิงประวัติศาสตร์ในอดีตให้มาอยู่ในการครอบครองของแต่ละฝ่าย จะเห็นว่าต่างฝ่ายต่างพยายามที่จะเล่นเกมส์ของตนเองที่เดิมพันกันด้วยข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์การเมืองการเปลี่ยนแปลงหมุดคณะราษฎรไปแล้วนำหมุดโพธิ์ฟ้าหน้าใสมาแทนที่นั่น ก็ย่อมเป็น “กระบวนการที่พยายามทำลายความทรงจำที่เกี่ยวกับคณะราษฎรไปอย่างสิ้นเชิง หรือในกรณีอื่น ๆ เช่น ศาลาเฉลิมไทย อาคารศาลฎีกา การย้ายอนุสาวรีย์ปราบกบฏพิทักษ์รัฐธรรมนูญ การปรับปรุงราชดำเนิน ซึ่งเป็นกระบวนการเดียวกัน โดยหมุดคณะราษฎรเป็นจิ๊กซอว์ของภาพใหญ่ทั้งหมด”³⁴

3.6.2 หมุดคณะราษฎรในฐานะจุดต่างคำของระบอบเก่า

เมื่อระบอบเก่ามาถึงสิ้นสุดเมื่อ 24 มิถุนา 2475 ทำให้คนในระบอบเก่าไม่ปรารถนาหลังจากการมีหมุดคณะราษฎรที่เสมือนเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบใหม่ ตามที่ได้กล่าวข้างต้นช่วง 2475 ถึง 2490 เป็นช่วงที่รัฐบาลคณะราษฎรได้พยายามเปลี่ยนแปลงสังคมไทยโดยปรารถนาที่จะให้ระบอบใหม่มาแทนที่ระบอบเก่าในเชิงสัญลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงถนนราชดำเนิน การสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและอื่น ๆ ดังได้กล่าวข้างต้น ซึ่งถือเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ในระบอบเก่าก็ย่อมส่งผลกระทบต่อระบอบเก่า

หมุดคณะราษฎรถูกใช้เป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมมากขึ้นโดยเฉพาะหลังรัฐประหาร 2549 กลุ่มมวลชนคนเสื้อแดงรวมถึงนักวิชาการหลายคน ได้พยายามรื้อฟื้นความหมายของหมุดคณะราษฎรขึ้นอีก ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์จุดเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ เมื่อมีพลังมวลชนมากขึ้นประกอบกับการมีจุดเปลี่ยนทางการเมืองคือหลังปี 2553 ที่มีการกระชกพื้นที่ราชประสงค์ หมุดคณะราษฎรยิ่งมีความสำคัญ เพราะหมุดรัฐธรรมนูญนี้มีความหมายโดยตรงกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย คือ เสรีภาพและเสมอภาค การที่หมุดคณะราษฎรถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ทำให้ฝ่ายระบอบเก่ามองว่าหมุดนี้เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่น่าอภิรมย์ ควรต้องรื้อออก สะท้อนว่าหมุดนี้เปรียบเสมือน

³⁴ ชาตรี ประภิตนันทการ, “หมุดหน้าใสคือความอ่อนแอทางการเมืองของอนุรักษนิยม,” <http://www.prachathai.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2561).

จุดต่างคำหามาคือคอยที่มั้งระบอบเก่าอยู่ตลอดเวลา การที่เริ่มมีการนำสัญลักษณ์หมุดนี้เป็นจุดศูนย์กลาง ทำให้ฝ่ายผู้มีอำนาจฝ่ายตรงข้ามเห็นว่า หมุดนี้เริ่มมีพลังทางการเมืองและมีความอันตรายมากขึ้น ๆ จึงต้องรื้อทิ้ง ในช่วงที่หมุดหายไปและมีหมุดใหม่มาแทนที่นั่น แล้วมีการค้นหาว่าใครเป็นผู้กระทำแต่ทางการก็ไม่ได้แสดงความรับผิดชอบต่อการหายไปของหมุดแต่อย่างใด ก็ยอมสะท้อนว่าหมุดนี้นั้นมีพลังในทางการเมืองเพิ่มขึ้นอีกและมีความสำคัญ ไม่เช่นนั้นเหตุใดต้องเปลี่ยนแปลงหมุดดังกล่าวการที่หมุดถูกย้ายออกไปเป็นเพราะหมุดดังกล่าวเป็นเหมือนแผลเล็ก ๆ ที่บาดตาบาดใจ³⁵ สร้างความรำคาญจนทำให้เกิดความรู้สึกรังเกียจ จนในที่สุดก็ถูกย้ายออกไป โดยนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะอย่างเช่น ธนาวิ โชติประดิษฐ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กล่าวว่า ความบาดตาบาดใจของ 2475 ไม่ได้อยู่ที่หมุดเพียงอย่างเดียว แต่ตัวตนของประวัติศาสตร์ 2475 ที่อยู่ตามพิพิธภัณฑสถานก็เป็นเรื่องสมควรได้รับการอธิบายเพราะปี 2475 ถือเป็นปีที่มีความสำคัญ เป็นปีที่มีการทำการปฏิวัติของคณะราษฎรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นหมุดหมายสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทย

“หมุดคณะราษฎร” จะเป็นเพียงแค่หมุดทางประวัติศาสตร์หรือหมุดทางไสยศาสตร์นั้น ความจริงที่ต้องยอมรับก็คือหมุดทองเหลืองสัญลักษณ์การต่อสู้ทางการเมืองนี้ได้ก่อให้เกิดการต่อสู้ทางแนวความคิดอย่างเข้มข้น โดยแต่ละฝ่ายต่างก็ขุดข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ตรงกับความปรารถนาของฝ่ายตนมาสนับสนุนความเชื่อโดยเฉพาะฝ่ายเสื้อแดงที่ดูเหมือนจะปรารถนาเป็นพิเศษ และหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นทางการเมืองโดยไม่รอช้า เนื่องจากการหายไปของหมุดคณะราษฎรเกิดขึ้นในห้วงจังหวะที่ฝ่ายคนเสื้อแดงกำลังเสียเปรียบ เพราะไม่สามารถสร้างกระแส ในลักษณะเดิม ๆ ได้อีกพวกเขาจึงพากันสร้างกระแสและนำหมุดคณะราษฎรมาเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวและพลิกฟื้นสถานการณ์ หากวิเคราะห์จะพบว่าแกนนำหลายคนต้องประสบชะตากรรมบางคนอยู่ในเรือนจำ บางคนหลบหนีไปต่างประเทศบางคนต้องเก็บตัว ทำให้คนเสื้อแดงต่อสู้อย่างไร้ยุทธศาสตร์ขณะที่แกนนำรุ่นใหม่ เช่น นักศึกษา เข้ามามีบทบาทมากขึ้นแต่ยังขาดบารมีและประสบการณ์จึงทำให้ชะตากรรมของพวกเขาไม่ต่างจากแกนนำรุ่นแรกเท่าไรนัก เรื่องราวของ 2475 ยังคงอยู่ในสังคมร่วมสมัยอยู่ โดยก่อนหน้าที่จะมีการรัฐประหารในปี 2549 เรื่องของคณะราษฎรหรือความสนใจเกี่ยวกับศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในสมัยคณะราษฎรไม่ได้เป็นความสนใจที่แพร่หลายในวงกว้าง สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะเป็นผลของการเล่าเรียนจากระบบการศึกษาที่ยึดโยงอยู่กับประวัติศาสตร์กระแสหลัก อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจของการรับรู้ประวัติศาสตร์ 2475 หลังจากการรัฐประหารปี 2549 โดยความสนใจเรื่องราวของคณะราษฎรได้กลับฟื้นคืนขึ้นมาใหม่พร้อมกับกระแสต้านการกลับมาของ

³⁵ ธนาวิ โชติประดิษฐ์, “2475 ประวัติศาสตร์บาดใจ/เรื่องพิพิธภัณฑสถานอาจไม่ได้เล่า#1,” <https://prachatai.com/journal/2017/05/71711> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561).

อนุรักษ์นิยม เริ่มมีการจัดพิธีรำลึกวันเปลี่ยนแปลงการปกครองที่หมุดคณะราษฎร ซึ่งก่อนหน้านี้ นั้นอาจจะไม่มีใครรู้ว่าหมุดดังกล่าวอยู่ และยิ่งล่าสุดหมุดถูกถอนออกไปคนก็ยิ่งรู้จักหมุดคณะราษฎรเพิ่มมากขึ้นไปอีก “การรื้อฟื้นอดีตขึ้นมาจึงไม่ได้เป็นเรื่องของอดีตล้วน ๆ เพราะว่ามันเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ แต่มันถูกผลักดันด้วยเหตุการณ์บางอย่างที่ทำให้เกิดการรื้อฟื้นอดีตขึ้นมาเพื่อที่จะพูดเรื่องปัจจุบัน คนที่ติดตามการเมืองคงเห็นว่า คณะราษฎรถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ โดยขบวนการต่อต้านรัฐประหาร ซึ่งพ่วงอยู่กับการเรียกร้องการเลือกตั้ง การปกครองของประชาชนและอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน”³⁶

3.6.3 ความหมายทางการเมืองของการสูญหายของหมุดคณะราษฎร

ในปัจจุบันยังคงหาคำตอบไม่ได้ว่าหมุดคณะราษฎรหายไปไหน เนื่องจากไม่มีใครออกมายอมรับ ประเด็นที่น่าสนใจมากกว่านั้นก็คือ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนปัญหาอะไรในสังคมไทยท่ามกลางสภาวะปกติของรัฐบาลแต่กลับไม่มีหน่วยงานใดออกมาแสดงความรับผิดชอบ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์วิเคราะห์ว่า การถอนหมุดออกไปอย่างมีปริศนา แสดงถึงว่าสังคมไทยละเลยประวัติศาสตร์การเกิดขึ้นของประชาธิปไตย จึงยังอยู่ในวงจรรัฐประหารตลอดมา ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์การเมืองวิเคราะห์อีกว่าการเริ่มมีหมุด เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นั้นเป็นเรื่องสำคัญมากของประวัติศาสตร์การเมืองไทย เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ไม่มีการเสียเลือดเนื้อสะท้อนถึงความประนีประนอมของคณะราษฎรและกลุ่มระบอบเก่า การที่มีการถอนหมุดออกย่อมเป็นสัญลักษณ์แสดงความรุนแรงในอนาคตและเป็นสัญลักษณ์การไม่ต้องการประนีประนอมไม่ต้องการปรองดองและการปฏิรูป³⁷ ในขณะที่นายบุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง วิเคราะห์ว่า การถอนหมุดคณะราษฎรแล้วเปลี่ยนเป็นอันใหม่นั้น สะท้อนให้เห็นว่ามีผู้ที่ต้องการลบประวัติศาสตร์สำคัญของไทย โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้การตระหนักรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยเลือนลางไป³⁸ รวมถึงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับคณะราษฎรอีกหลายแห่งที่ถูกลดความสำคัญลง เช่น อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่เป็นสถานที่บรรจุอัฐิของบุคคลสำคัญในคณะราษฎร เป็นต้น ในส่วนภาคประชาชนก็มีการเรียกร้องให้นำหมุดมาคืน เช่น วันที่ 13 เมษายน 2560 นายศรีสุวรรณ จรรยา เลขาธิการสมาคมพิทักษ์รัฐธรรมนูญไทย แลงการณ์

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

³⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “หมุดคณะราษฎรที่หายไป สะท้อนปัญหาอะไรในสังคม,” <http://www.bbc.com/thai/thailand-39608193> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561).

³⁸ บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์, “หมุดคณะราษฎรที่หายไป สะท้อนปัญหาอะไรในสังคม,” <http://www.bbc.com/thai/thailand-39608193> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561).

เรียกร่องทวงคืนหมุดคณะราษฎร โดยกล่าวว่าการกระทำดังกล่าวนั้นผิดกฎหมายอาญาและขัดรัฐธรรมนูญ 2560 มาตรา 57 (1) ประกอบมาตรา 78 ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องเร่งนำหมุดดังกล่าวมาคืน ไม่เช่นนั้นจะใช้สิทธิ์ตามมาตรา 51 ฟ้องหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป หรือนายอภิสิทธิ์ ทรัพย์นภาพันท์ เครือข่ายภาคประชาชนที่ไม่เห็นกับกรณีหมุดคณะราษฎรสูญหายไปจากตำแหน่งเดิม เข้าแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจนครบาลดุสิต เพื่อให้เจ้าหน้าที่ติดตามคนร้ายมาดำเนินคดี ฐานการกระทำผิดเบียดบังเอาโบราณวัตถุเป็นของตน เนื่องด้วยหมุดคณะราษฎรถือเป็นโบราณวัตถุ ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติโบราณสถาน ผู้ที่ขโมยไปจึงมีความผิดตามมาตรา 31 คือต้องโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปีหรือปรับไม่เกินเจ็ดหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ รวมทั้งกระทำผิดฐานลักทรัพย์ ที่ใช้หรือมีไว้เพื่อประโยชน์สาธารณะ เพราะหมุดของคณะราษฎรเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการอภิวัฒน์สยามเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475³⁹ วันที่ 16 เมษายน 2560 นายวัฒนา เมืองสุข อดีตรัฐมนตรีพาณิชย์และแกนนำพรรคเพื่อไทย โพสต์เฟซบุ๊กระบุว่าหมุดของคณะราษฎรเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การนำหมุดเดิมออกไปมีความผิดฐานลักทรัพย์เวลากลางคืน ช่วงบ่ายวันที่ 16 เมษายน 2560 นายพริษฐ์ รัตนกุลเสรีเริงฤทธิ์ หลานชายหลวงเสรีเริงฤทธิ์เข้าพบ เจ้าหน้าที่สถานีตำรวจนครบาลดุสิต ขอลงบันทึกประจำวันไว้เป็นหลักฐาน และให้ช่วยติดตามหมุดคณะราษฎร ที่หายไป นายพริษฐ์กล่าวว่า เป็นตัวแทนมาแจ้งความเนื่องจากหมุดคณะราษฎรเป็นสัญลักษณ์ที่ประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อครั้ง 24 มิถุนายน 2475⁴⁰ ในส่วนของภาครัฐโดยกรมศิลปากรก็ออกมาชี้แจงว่าหมุดคณะราษฎรมีใช้โบราณวัตถุตามของพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ เนื่องจากหมุดคณะราษฎรเป็นวัตถุที่พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎร ได้นำมาติดตั้งไว้เมื่อปี 2479 ซึ่งเป็นเวลา 4 ปีภายหลังจากเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนั้นหมุดคณะราษฎรจึงมิใช่สิ่งหาปริมาตรทรัพย์ ที่เป็นประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์ เพราะหมุดดังกล่าวมีลักษณะเป็นเพียงเครื่องหมายระบุตำแหน่งที่เคยมีการประกาศแถลงการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองเท่านั้น⁴¹ ซึ่งเป็นการออกมาตอบโต้และเรียกร่องของกลุ่มที่เกี่ยวข้องของแต่ละฝ่าย

³⁹ นายอภิสิทธิ์ ทรัพย์นภาพันท์, “กลุ่มทวงคืนหมุดคณะราษฎรร้องตำรวจดุสิตตามหา,” <https://www.sanook.com/news/2202182/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561).

⁴⁰ นายพริษฐ์ รัตนกุลเสรีเริงฤทธิ์, “ทายาททวงคืนหมุดคณะราษฎร,” <https://www.thairath.co.th/content/915351> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).

⁴¹ หมุดคณะราษฎรที่หายไป, https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/news_313969 (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).

หลังจากหมุดคณะราษฎรได้หายไปและเกิดกระแสความเคลื่อนไหวข้างต้น สะท้อนถึงการเกิดแรงกระเพื่อมในสังคมไทยและเปรียบเสมือนภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลง แสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์หมุดนี้มีพลังในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่เหมือนเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ใหม่ ๆ ที่คนส่วนหนึ่งมองว่าคณะราษฎรชิงสุกก่อนห่ามหรือขาดฐานสนับสนุนมากพอ ขนาดว่าหมุดหายยังมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องเป็นวงกว้างซึ่งมีทั้งนักวิชาการ ภาคประชาชนและเครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น แสดงว่าหมุดคณะราษฎร เป็นสัญลักษณ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในเชิงสัญลักษณ์⁴² ขณะที่พันตรีพุทธินาถ พหลพลพยุหเสนา ทายาทพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา กล่าวถึงหมุดคณะราษฎรที่ถูกถอดหรือออกว่า ที่ผ่านมามีความพยายามทำลายหมุดคณะราษฎรมาโดยตลอดแทนที่จะปกป้องรักษาไว้กับแผ่นดิน ขนาดปัจจุบันก็ยังปล่อยให้รกร้างถึงกับหมุดแต่เชื่อว่าแม้จะมีการเปลี่ยนหมุดไปแล้ว ก็ไม่สามารถลบล้างความทรงจำเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองความทรงจำไม่ได้อยู่ที่ว่า คุณถอนหมุดแล้ว ทำลายมันทุกอย่างจะจบ เพราะถ้าใครทำชั่ว ทำดีย่นชั่วลูกหลาน มันก็ยังถูกพูดถึงตั้งนั้นไม่ต้องหาสัญลักษณ์อะไรเก็บไว้เป็นที่รำลึกแต่คุณก็ไม่สามารถปิดบังคนรุ่นหลังได้⁴³ ถึงแม้เป็นเพียงแผ่นทองเหลืองที่บางคนอาจไม่สังเกตเห็นเสียด้วยซ้ำและการไม่แสดงความรับผิดชอบการหายไปของหมุดดังกล่าว อาจแสดงถึงปัญหาในแง่ของการไม่พยายามจะเป็นประชาธิปไตยของผู้กุมอำนาจรัฐในปัจจุบัน

หลังการรัฐประหารปี 2490 มีการฟื้นฟูระบอบเก่า นำมาสู่การสร้างอำนาจทหารการสร้างความเชื่อให้กลับคืนเหมือนก่อนหน้าปี 2475 จึงเกิดการต่อสู้กัน และมีการผลิตหนังสือโจมตีคณะราษฎรออกมาจำนวนมาก สะท้อนถึงการเมืองวัฒนธรรมของการแย่งชิงประวัติศาสตร์ในอดีตอย่างที่ได้กล่าวข้างต้น

ความแตกต่างระหว่างการถอดหมุดในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับปรากฏการณ์เมื่อเมษายน 2560 อยู่ตรงที่ว่าครั้งหลังนี้เป็นกรกระทำที่ประสบผลสำเร็จ คือสามารถถอดแล้วเอาหมุดใหม่มาปักได้ ขณะที่ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ก็มีความพยายามที่จะถอดทิ้งทำลายหมุด แต่มีคนเอาไปเก็บไว้ แล้วเอากลับมาติดตั้งใหม่ สำหรับครั้งนี้ มีผลทำให้ความหมายจิตวิญญาณของหมุดอันนั้นมันฝังลึกลงในแผ่นดินยิ่งไปกว่าเดิมอีก เดิมอยู่ตรงผิวหน้าถนน ตอนนี้ฝังลึกลงไปแผ่นดินแล้ว มันเข้าไป

⁴² ยุกติ มุกตาวิจิตร, “แรงกระเพื่อมสังคมไทย ภาพสะท้อนพลังการเปลี่ยนแปลง,” (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_533837 (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).

⁴³ อวสาน หมุดคณะราษฎร, <https://www.posttoday.com/politic/report/490141> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).

อยู่ในจิตใจของคน มันแปลว่า หมุดซึ่งเป็นวัตถุ กลายเป็นสัญลักษณ์ กลายเป็นจิตวิญญาณอะไรบางอย่างที่บอกความปรารถนา ความสนใจ ความต้องการที่จะรับรู้เรื่องเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ประวัติศาสตร์ของคณะราษฎรช่วงเวลาตั้งแต่หลัง 2490 ถึงก่อนรัฐประหาร 2549 เป็นช่วงที่ถูกเพิกเฉย ทุกฝ่ายทางการเมืองมองว่าคณะราษฎรเป็นผู้ร้ายทางประวัติศาสตร์ คณะราษฎรไม่ได้มีภาพลักษณ์เชิงบวก ในช่วงนี้สัญลักษณ์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ที่เกี่ยวข้องกัคณะราษฎรก็ถูกเพิกเฉยดังที่ได้อธิบายในช่วงต้น ซึ่งศิลปะ วัฒนธรรมต่าง ๆ ก็ล้วนกลับไปสู่ระบอบเก่าซึ่งก็มีนักวิชาการในด้านสถาปัตยกรรมได้พูดถึงแนวคิดการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า ถ้าเอาหมุดออกไปเลยมันหายพื้นถนนผ่านไปเดือนสองเดือนก็อาจจะกลืนกันไป เพราะฉะนั้นการไม่ดำรงอยู่ของวัตถุสัญลักษณ์คือสิ่งที่ดีที่สุด แต่การที่วัตถุนั้นไม่ดำรงอยู่ แล้วมีวัตถุสัญลักษณ์ที่เป็นอุดมการณ์ตรงข้ามมาแทน มันทำให้เรายังคงเห็นวัตถุเก่าอยู่เสมอ เมื่อเรามองหมุดใหม่ เราก็ยังเห็นหมุดเก่า ในแง่การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองนี่จึงเป็นความอ่อนแอ มีแต่ความเกลียดและกลัวสัญลักษณ์ในยุคคณะราษฎร⁴⁴

หากวิเคราะห์บริบทในภาพใหญ่แล้วจะพบว่า การรื้อถอนหมุดคณะราษฎรครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์การเมืองปัจจุบัน ที่สังคมไทยเข้าสู่สังคมเผด็จการและในระยะ ๓ ปีที่ผ่านมา ได้มีความพยายามในการสร้างความชอบธรรมของเผด็จการ และทำลายความชอบธรรมของประชาธิปไตย ปราบปรามการทางการเมืองเช่นนี้จึงนำไปสู่การย้อนประวัติศาสตร์ ด้วยการปฏิเสธความชอบธรรมของคณะราษฎร ปฏิเสธความถูกต้องของระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยและนำมาสู่ความพยายามที่จะทำลายสัญลักษณ์ของคณะราษฎร ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงอาจอธิบายได้ว่าการเปลี่ยนหมุดครั้งนี้ สะท้อนปัญหาสังคมการเมืองที่เป็นจริงของไทยปัจจุบัน สภาวะที่ประชาธิปไตยและระบอบรัฐธรรมนูญที่ชอบธรรมไม่มีแล้ว

⁴⁴ชาติรี ประกิตนันทการ, 1ปี “หมุดคณะราษฎรหาย”: ย้อนดูชะตากรรมคนตามหาความจริงในรัฐที่ยันเป็นเรื่อง ๆ,” <https://prachatai.com/journal/2018/04/76258>(สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).

บทที่ 4

บทสรุป (Summary)

สิ่งที่ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอ ก็คือ วิธีคิดที่ว่า “หมดคณะราษฎร” นั้นเป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพยายามเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งหลายอย่างในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็น การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญแล้วนำมาสู่ การพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมไทยจากระบบเก่ามาสู่ระบบใหม่ โดยวิธีที่ใช้ก็อาจแตกต่างกันบ้าง เช่น ในรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็พยายามสร้างให้รัฐธรรมนูญมีความศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เปลี่ยนมาสู่ลัทธิผู้นำโดยใช้วิธีทั้งทางตรง คือ การใช้รัฐนิยม หรือทางอ้อมคือการใช้วิธีการทางวัฒนธรรมโดยใช้ศิลปะคณะราษฎรเข้ามาเพื่อช่วงชิงพื้นที่อำนาจจนนำมาซึ่งรัฐประหาร 2490 ที่ถือเป็นการสิ้นสุดอำนาจของคณะราษฎรอย่างสิ้นเชิง และจากรัฐประหารครั้งนี้ถือเป็นแม่แบบของการรัฐประหารยึดอำนาจกัน มาจนถึงปัจจุบันโดยนักวิชาการบางท่านสร้างเป็นวลีว่า “วงจรอุบาทว์ในการเมืองไทย”¹ ซึ่งก็คือ การที่เมื่อคณะรัฐบาลที่มีการทุจริต มีความวุ่นวาย จึงเป็นสาเหตุให้กองทัพเข้ามารัฐประหารยึดอำนาจเพื่อยุติเหตุการณ์ความวุ่นวายการทุจริตต่าง ๆ นั้นและก๊อกลิกรัฐธรรมนูญ จากนั้นก็เขียนรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่และเมื่อมีการเลือกตั้งได้รัฐบาลใหม่เข้ามาเกิดทุจริต กองทัพก็สร้างความชอบธรรมเข้ามารัฐประหารอย่างนี้เป็นวัฏจักร มาเป็นระยะเวลายาวนานในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่ผ่านมาหลัง ๒๔๙๐ มาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น วิธีคิดเรื่องว่า “หมดคณะราษฎร” นั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาเพราะจริง ๆ แล้วกรณีของรัฐธรรมนูญ 2490 ก็เป็นผลพวงจากหมดคณะราษฎรและการปฏิวัติ 2475 ที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่จะเปลี่ยนแปลงทุกสิ่ง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 3 ไปแล้วซึ่งช่วงเวลาที่คณะราษฎรมีอำนาจอยู่นั้นเป็นเวลาประมาณ 15 ปีเท่านั้น คือช่วง 2475 มาสิ้นสุดที่ 2490 หลังจากนั้นหมดคณะราษฎร หรือคณะราษฎรก็ดูเหมือนจะตายจากความทรงจำของคนในสังคมไปโดยปริยาย ซึ่งเป็นผลมาจากการเมืองการปกครองที่อยู่ภายใต้เผด็จการทหารที่เข้มแข็งมากมาเป็นระยะเวลายาวนาน หมดทองเหลืองเล็ก ๆ ที่บริเวณข้าง ๆ พระบรมรูปทรงม้า ก็ถูกกลืนเลื่อน ซึ่งฝ่ายอนุรักษนิยมก็อาจมองว่าหมุดนี้เป็นจุดต่างดำในประวัติศาสตร์การเมืองปกครองไทย ขณะที่ฝ่ายตรงข้ามก็อาจมองว่าเป็นหมุดนี้ต่างหาก ที่เป็นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงเพื่อก้าวเข้าสู่สมัยใหม่ หากไม่มีหมุดนี้อาจไม่มีเราในปัจจุบันก็เป็นได้ โดยหลังรัฐประหาร 2490 นั้นก็เริ่มเข้าเห็นเงาจาง ๆ ในการเมืองการปกครองว่า

¹ ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช, *กลการเมือง เกมการอำนาจยุคไพร่ผงาด อำมาตย์ซ่อนเล็บ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2555), 251.

ปกครองไทยจะเริ่มอยู่ภายใต้การควบคุมของกองทัพ ถึงแม้จอมพล ป. พิบูลสงครามจะกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง แต่ครั้งนี้ไม่ได้เป็นจอมพล ป. พิบูลสงครามคนเดิมอีกต่อไป ผู้กุมอำนาจที่แท้จริงคือกองทัพและตำรวจในยุคนั้น ฉากการเมืองดำเนินไปถึงช่วงก่อน พ.ศ. 2500 จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามใช้การเลือกตั้งเข้ามาเพื่ออาศัยฐานอำนาจจากประชาชนมาสู้กับอำนาจกองทัพ แต่เกิดเป็นการเลือกตั้งสกปรกที่พบการทุจริตและเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวาย จอมพลสฤษดิ์ ซึ่งได้รับหน้าที่ให้เป็นผู้ดูแลพระนคร จึงรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ปิดฉากอำนาจยาวนานของจอมพล ป. พิบูลสงครามลงในที่สุด เข้าสู่จุดเริ่มต้นของเผด็จการทหารอย่างแท้จริง เงาของการปกครองภายใต้เผด็จการทหารชัดเจนขึ้นมากจากที่เป็นเงาจาง ๆ หลังรัฐประหาร 2490 โดยหลังการเข้าสู่อำนาจของจอมพลสฤษดิ์นั้น ไม่ได้ต้องการให้ประชาชนมองว่าเป็นทายาทของคณะราษฎร จึงมีการสั่งให้นำหมุดทองเหลืองออกไป หลังจากนั้นหมุดคณะราษฎรจึงถูกลี้มเลือนไป

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดพิจารณาว่า นอกจากหมุดคณะราษฎรที่คณะราษฎรสร้างเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์การต่อสู้ทางการเมืองที่สำคัญแล้วสิ่งที่คณะราษฎรได้พยายามสร้างเพื่อสื่อความหมายมาโดยตลอดระยะเวลา 15 ปีที่อยู่ในอำนาจนั้นมี 3 ประการคือ

1. การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นสมัยใหม่

ภายใต้วิถีคิดความทันสมัยนั้นคณะราษฎรเลือกใช้ศิลปะสมัยใหม่เข้ามาโดยสร้างในลักษณะที่ตัดขาดจากศิลปะในระบอบเก่า เช่น ไม่มีหน้าจั่ว ลายกนกหรือช่อฟ้า ใบระกา เป็นต้น ส่วนด้านวัฒนธรรมที่เห็นชัดนั้นก็คือนโยบายรัฐนิยม ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ส่งเสริมให้ประชาชนเปลี่ยนมาใช้ชีวิตประจำวันตามแบบตะวันตก เช่น การแต่งกาย นั่งโต๊ะรับประทานอาหาร การเลิกกินหมาก การเปลี่ยนเวลาตามตะวันตก เป็นต้นและการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ ก็เป็นสิ่งที่สะท้อนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ด้วยและวัฒนธรรมดังกล่าวก็ถูกใช้มาจนถึงปัจจุบัน

2. การสร้างสัญลักษณ์ใหม่ทดแทนสัญลักษณ์เก่า

โดยใช้ศิลปะที่เรียกว่าคณะราษฎรอาทิประติมากรรมรูปปั้น อนุสาวรีย์ต่าง ๆ วิเคราะห์ว่าคณะราษฎรสามารถทำได้ดีในแง่การสร้างสัญลักษณ์ ดังได้วิเคราะห์ในบทที่ 3 เช่นอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เป็นการเชิดชูสามัญชนธรรมดาเป็น วีรสตรีซึ่งไม่มีวิธีคิดนี้ในระบอบเก่าหรืออนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ที่สร้างเป็นรูปปั้นทหาร เพื่อให้ประชาชนหันมาเชิดชูทหารในฐานะผู้กอบกู้แผ่นดินคืนจากต่างชาติ แทนที่การเชิดชูกษัตริย์หรือขุนนางรูปแบบในการสร้างงานปั้นก็เน้นความแข็งแรง กำยำของร่างกาย เน้นมัดกล้ามเนื้อ ที่สะท้อนถึงคนทำงานหนักต้องได้ดีไม่ใช่พวกขุนนางที่ไม่ทำอะไรแต่มีพร้อมทุกอย่าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้คืองานศิลปะเพื่อการเมือง แต่จะสังเกตว่าการที่คณะราษฎรโดยเฉพาะในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบายสร้างชาติ ผ่านการสร้างรูปปั้นวีรกษัตริย์ไทยในอดีต ดังได้อธิบายในช่วงขยายตัวไปแล้วนั้น ทำให้ไม่สามารถตัดขาดกษัตริย์กับประชาชนไปได้ จึงทำให้วิธีคิดในแบบอนุรักษนิยมยังฝังอยู่ในรากเหง้าของคนไทยอยู่อย่างเข้มข้นและนี่อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คณะราษฎรไม่

สามารถสร้างประวัติศาสตร์ของตนเองได้ จึงทำให้ความทรงจำคณะราษฎรมีอายุแค่ช่วงที่มีอำนาจ 15 ปีเท่านั้นและหายไปอย่างง่ายดายหลังรัฐประหาร 2490 การที่คณะราษฎรพยายามสร้างเป็นสัญลักษณ์ให้คนรุ่นหลังได้จดจำและสิ่งที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์คณะราษฎรอย่างเข้มข้นที่สุดก็คือ การต่อสู้กับระบอบเก่าหรือฝ่ายอนุรักษนิยม ซึ่งอุดมการณ์นี้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ในหลังเหตุการณ์รัฐประหาร 2549 และ 2557 ตามลำดับและตามบริบทที่เป็นลักษณะที่ว่าเมื่อใดก็ตามที่กล่าวถึงการต่อสู้กับฝ่ายอนุรักษนิยมแล้วฝ่ายตรงข้ามย่อมต้องเป็นคณะราษฎรเสมอ หรืออาจเรียกได้ว่าคณะราษฎรเปรียบเสมือนตัวแทนของเสรีนิยม

3. การสร้างความทรงจำใหม่ให้กับสังคมไทย

การสร้างให้รัฐธรรมนูญเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีพิธีอันเชิญและมิงานเฉลิมฉลองในยุศพระยาพหลพลพยุหเสนานั้น ก็เพื่อสร้างให้รัฐธรรมนูญนั้นเข้ามาแทนที่สมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือการพยายามจำกัดบทบาทกษัตริย์ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามก็เพื่อเป็นการตัดขาดจากจารีตเดิม และเป็นการตัดความเชื่อมโยงกับประชาชนก็เพื่อให้เกิดการลืมจารีตประเพณีในระบอบเก่าลง เพื่อพร้อมรับกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่ การพยายามสร้างสถาปัตยกรรมคณะราษฎรบนพื้นที่ของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งคือราชดำเนิน ก็เป็นการช่วงชิงความทรงจำอำนาจเชิงพื้นที่ ที่จะสร้างเป็นอาณาเขตของระบอบใหม่นั้นเอง

ภาพที่ 4.1 เฟสบุ๊กหมุดคณะราษฎร, “กระแสมุดคณะราษฎร,” (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2560).

พื้นที่การต่อสู้ทางความทรงจำได้เปลี่ยนไปอยู่ในรูปแบบของโลกโซเชียลออนไลน์มากขึ้น ในสมัยก่อนนั้นการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร ความรู้หรือประวัติศาสตร์นั้นไม่ง่าย จึงทำให้การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองนั้นจำกัดวงเฉพาะกลุ่มชนชั้นนำ ข้าราชการ ในขณะที่ประชาชนรากหญ้านั้นแทบไม่มีโอกาสคิดหรือวิเคราะห์ได้ด้วยตนเองเลยหรือถ้ามีก็น้อยมาก อาจด้วยปัจจัยเรื่องระดับการศึกษาซึ่งเป็นความเหลื่อมล้ำที่สำคัญประการหนึ่งของสังคมไทยจึงทำให้ที่ผ่านมาประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร รูปแบบปฏิบัติการเพื่อลบเลือนความทรงจำทางประวัติศาสตร์จึงถูกใช้เป็นเครื่องมือของคณะผู้มีอำนาจแต่ละฝ่าย เช่น รัฐบาลคณะราษฎร ก็สร้างความเปลี่ยนแปลงและพยายามลบระบอบเก่าออกจากสังคมไทย พอฝ่ายอนุรักษนิยมกลับมาภายหลังรัฐบาลใหม่หลังรัฐประหาร 2490 ก็พยายามจะโจมตีสัญลักษณ์การเมืองของคณะราษฎร โดยมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นกำลังหลักและกลุ่มระบอบเก่าที่ถูกสลายไปในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยแรก จากนั้นศิลปะในระบอบเก่าก็เริ่มกลับมาแทนที่สัญลักษณ์การเมืองของคณะราษฎร เช่น การนำกลับเอาศาลาวัดมาครอบบนอาคารสถานที่ราชการต่างๆหรือการขอคืนพื้นที่เชิงอำนาจหลังจากที่หายไปหลัง 2475 เช่น การรื้อถอนศาลาเฉลิมไทยและสร้างอนุสาวรีย์ รัชการที่ 3 เพื่อเปิดทางให้วัดราชชนิตดาบกลับมาครองพื้นที่ความทรงจำอีกครั้งหลังถูกศิลปะคณะราษฎรเข้ามาบดบังไปนาน ดังที่ได้อธิบายในบทที่ 3 และแล้วคณะราษฎรก็เหมือนตายไปจากความทรงจำของสังคมไทย เข้าสู่ยุคสมัยที่ย้ายหมุดคณะราษฎรออกไปซึ่งก็เป็นช่วงทหารนิยมที่ไม่มีคณะราษฎรเจือปนอยู่เลยยาวนานจนมาถึงหลังรัฐประหาร 2549 หมุดคณะราษฎรกลับฟื้นคืนชีพมาอีกครั้งหลังถูกนำมาใช้เป็นอุดมการณ์เสรีนิยมเพื่อต่อสู้กับอุดมการณ์ของฝ่ายรัฐประหารที่เป็นภาพของการรัฐประหารเพื่อชนชั้นนำเดิมเรื่อยมาจนถึงหลังรัฐประหารครั้งล่าสุด คือ รัฐประหาร 2557 หมุดคณะราษฎรก็เหมือนกลับฟื้นคืนชีพอีกครั้งหลังมีกิจกรรมทั้งมีพิธีไสยศาสตร์ในการพยายามถอนหมุดออก ซึ่งเป็นฝ่ายไม่นิยมคณะราษฎรหรือทั้งอีกฝ่ายหนึ่งในการจัดกิจกรรมวิชาการ, การไปจัดกิจกรรมที่บริเวณสัญลักษณ์คณะราษฎร เช่น อนุสาวรีย์หลักสี่ อย่างเป็นทางการเป็นเรื่องราว ซึ่งเสมือนเป็นการนำอุดมการณ์คณะราษฎรหรือเสรีประชาธิปไตยมาต่อสู้กับอุดมการณ์ของฝ่ายรัฐประหารซึ่งมีการปลุกระดมวาทกรรมว่าเป็น “รัฐประหารของคนดี”

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นลักษณะของการมองเห็นว่า คณะราษฎรนั้นเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของเสรีนิยมประชาธิปไตย (แม้จริงแล้วจะเป็นประชาธิปไตยของกลุ่มข้าราชการชั้นนำ) ซึ่งเหตุการณ์ทางการเมือง 2 ครั้งหลังสุด อาจสะท้อนได้ดีว่าทุกครั้งที่มีการรัฐประหาร จะเป็นการกลับสู่ระบอบเก่าหรืออนุรักษนิยมและเมื่อมีอนุรักษนิยมก็ย่อมต้องมีคณะราษฎรเป็นฝ่ายตรงข้ามเสมอ และสัญลักษณ์คณะราษฎร เช่น หมุด ก็จะถูกนำมาเกี่ยวโยงเสมอ ในปัจจุบันนั้นพื้นที่ในโลกออนไลน์กว้างขึ้นเว็บไซต์โซเชียลเน็ตเวิร์กต่าง ๆ มีการแชร์หรือส่งต่อข้อมูลกันอย่างง่ายดาย โดยไม่ต้องออกไปเดินขบวนบนถนนเหมือนสมัยก่อน คนสามารถแสดงความคิดเห็นผ่านโลกออนไลน์ได้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตามที่มี

อินเตอร์เน็ตและสามารถปลุกกระดมได้อย่างรวดเร็วและง่ายดายเพียงคิดและปลายนิ้วสัมผัส สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่มีบทบาทสำคัญที่ใช้ในการต่อสู้รูปแบบใหม่ เป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ตรวจสอบพฤติกรรมของคนได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายรูปพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายต่าง ๆ ของคนในชีวิตประจำวัน, การไลฟ์สดเหตุการณ์ต่างเพื่อใช้เป็นหลักฐาน, การบันทึกภาพเจ้าหน้าที่ที่กระทำความผิดเพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินคดีและใช้เป็นเครื่องในการกดดันการลงโทษคนผิดโดยสังคมได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นในภาพข่าวต่าง ๆ ในปัจจุบันและแน่นอนว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเองก็ย่อมต้องมีเครื่องมือในการควบคุม เช่น พรบ.คอมพิวเตอร์ เพื่อป้องกันและปราบปรามการแชร์ข้อมูล ที่ผิดกฎหมาย เป็นต้น แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าพื้นที่การต่อสู้ทางสัญลักษณ์นั้นจะเข้มข้นขึ้นในอนาคตจากการที่โลกออนไลน์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันมนุษย์และมนุษย์เองก็พร้อมรับโลกออนไลน์เข้ามาเป็นปัจจัยหนึ่งที่เขาไม่ได้ไปแล้วจุดนี้วิเคราะห์ว่าเสมือนเป็นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนสนามการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ต่างๆทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองและจะเป็นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงในสังคม เฉกเช่นเดียวกับหมุดคณะราษฎรหรือหมุดก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญสุดแล้วแต่จะเรียกที่เป็นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองไทยเช่นกัน

หมุดคณะราษฎร สัญลักษณ์การต่อสู้ทางการเมือง

สัญลักษณ์การต่อสู้ขึ้นนี้ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างอุดมการณ์ในการต่อสู้ทางการเมือง ตั้งแต่หลังรัฐประหาร 2549 โดยกลุ่มที่อยู่ตรงข้ามกับคณะรัฐประหารที่ถูกมองว่าเป็นฝ่ายอนุรักษ์นิยม ดังนั้น เพื่อการความชอบธรรมในการสร้างอุดมการณ์ในการต่อสู้ ฝ่ายตรงข้ามรัฐประหารจึงเลือกที่จะแสดงสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายโดยการพาย้อนกลับไปหาประวัติศาสตร์ในอดีต ย้อนกลับไปหาสัญลักษณ์การต่อสู้ในอดีต โดยเฉพาะหลัง 2475 ซึ่งก็คือหมุดคณะราษฎร ที่เป็นสิ่งย้ำเตือนความทรงจำในอดีตว่าเคยเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตยมาแล้ว เมื่อมีการรัฐประหารเกิดขึ้นคนเหล่านี้ก็มองว่าประเทศพยายามจะกลับไปปกครองแบบในอดีต ดังนั้น การเลือกใช้สัญลักษณ์นี้จึงเป็นการกระตุ้นเตือนเพื่อไม่ให้คนไทยกลับไปจินตนาการถึงก่อน 2475 และการปฏิวัติ 2475 ก็เป็นประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริง การเลือกใช้สัญลักษณ์นี้จึงถือว่าปลอดภัยในการสร้างอุดมการณ์ดังกล่าว เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในอดีต โดยหากมองย้อนกลับไปจะพบว่านับตั้งแต่รัฐประหาร 2490 มาจนถึงทศวรรษ 2520 ที่ประเทศอยู่ระบอบทหารและชนชั้นนำ การกล่อมเกลานางประวัติศาสตร์ในอดีตย่อมออกมาในเชิงที่ว่าคณะราษฎรเป็นผู้ร้ายที่เป็นเพียงแค่มุมนักเรียนนอกไม่กี่คนที่พยายามเปลี่ยนแปลงตะวันตกโดยไม่ดูว่าคนไทยโดยรวมพร้อมที่จะเปลี่ยนหรือไม่ ดังนั้น คนที่เติบโตและได้รับการศึกษาในช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมานั้นจึงมีมุมมองต่อคณะราษฎรเป็นไปในทางลบ สัญลักษณ์ต่างๆของคณะราษฎรรวมถึงหมุดรัฐธรรมนูญจึงเลือนหายไปจากสังคมไทย มาถึงช่วงก่อน 2540 ที่รัฐบาลไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองประกอบกับเกิดปรากฏการณ์วิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้มีการสร้างรัฐธรรมนูญที่ทำให้ผู้นำมีเอกภาพในอำนาจและเน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและเข้าสู่ยุคของ

พรรคไทยรักไทยที่เลือกใช้นโยบายประชานิยมที่ตอบโจทย์คนท้องถิ่นจนทำให้ได้เป็นรัฐบาลเลือกตั้งที่เข้มแข็ง เสริมด้วยรัฐธรรมนูญที่ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจมาก ทำให้นายกรัฐมนตรีในยุคนี้ก้าวขึ้นมาครองใจคนท้องถิ่นที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ด้วยปรากฏการณ์ทางการเมืองในเชิงอำนาจก็ทำให้เกิดรัฐประหาร 2549 ที่ยึดอำนาจคืนจากรัฐบาลเลือกตั้ง คนส่วนหนึ่งที่กำลังศรัทธาในการเลือกตั้งจึงรวมกลุ่มกันเพื่อต่อสู้เพื่อให้ได้กลับมาเลือกตั้งอีก คนกลุ่มนี้เลือกใช้สัญลักษณ์คณะราษฎรมาเพื่อต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลยึดอำนาจดังได้กล่าวข้างต้น หลังจากนั้นประเทศก็กลับมาสู่การเลือกตั้งและก็เป็นกลุ่มการเมืองเครือข่ายเดิมที่เข้ามามีอำนาจผ่านการเลือกตั้งและนำไปสู่รัฐประหาร 2557 ที่ว่ากันว่าเป็นการเรียนรู้จากข้อผิดพลาดของรัฐประหารเมื่อครั้ง 2549 โดยรัฐประหารครั้งนี้และด้วยบริบททางการเมืองการกระทำเชิงสัญลักษณ์เช่น การถอดหมุดเดิมแล้วเปลี่ยนหมุดใหม่ สะท้อนถึงการพยายามลบสัญลักษณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้คนบางกลุ่มมองว่าประเทศจะกลับไปปกครองแบบเดิม คนเริ่มสนใจเพราะมองดูแล้วว่าอนาคตการปกครองไทยจะมีทิศทางดังนั้นก็ยิ่งย้อนกลับไปมองหาประวัติศาสตร์ข้อเท็จจริงอดีต เหตุนี้ความสนใจในคณะราษฎรในอดีตจึงกลับมา รวมถึงการย้อนกลับไปหาความหมายของสัญลักษณ์คณะราษฎรว่าสื่อความหมายเช่นไร เพื่อย้ำเตือนไม่ให้หลงทาง แต่ในความเป็นจริงการจะย้อนกลับระบอบเก่า นั้น ต้องมีปัจจัยทางความชอบธรรมของจารีตประเพณีโบราณและลัทธิความเชื่อต่าง ๆ การไม่มีกลไกรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องรวมทั้งความศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคล เช่น สมมติเทพ เป็นต้นและสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ที่ฝังรากลึกในจิตใจคนไทยมาเป็นร้อยปีถึงแม้จะเข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่แย่งชิงคำอธิบายไปแล้ว² แต่ปัจจุบันรัฐสมัยใหม่นั้นมีกลไกรัฐเป็นเงื่อนไขสำคัญ ดังนั้นการจะกลับไปสู่ระบอบเก่า นั้นเป็นไปได้ยากถึงเป็นไปได้เลยเนื่องจากบริบทสังคมได้เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิงนับตั้งแต่สิ้นสงครามโลกสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 เป็นต้นมา

นักวิชาการบางท่านวิเคราะห์ว่าหากจะย้อนยุคทางการเมืองกลับไปจริง ๆ นั้น อาจกลับไปเป็นระบอบเก่าที่มีทหารเป็นผู้มีอำนาจเต็มหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์³ โดยอาศัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดั้งเดิมเป็นความชอบธรรมและเงื่อนไขของรัฐสมัยใหม่ โดยเฉพาะการมีระบบราชการที่เข้มแข็งที่มาจากการปฏิรูประบบราชการ สิ่งนี้เป็นการเสริมน้ำหนักของเหตุผลดังกล่าวให้เป็นไปได้ยิ่งขึ้นอย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงหมุดคณะราษฎรไปนั้น ยิ่งทำให้หลายฝ่ายต่างวิเคราะห์กันไปหลายเหตุผล แต่สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นแม้สัญลักษณ์หมุดเดิมได้หายไปแต่ประวัติศาสตร์ความทรงจำในอดีตกลับไม่ได้หายไปด้วย หากแต่ยิ่งจะเพิ่มความสนใจใคร่รู้ให้กับคนรุ่นหลังมากขึ้นถึงการตั้งคำถาม

² นิธิ เอียวศรีวงศ์, “หมุดหาย อะไรโผล่,” <https://prachathai.com/journal/2017/05/71291> (สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2561).

³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “หมุดหาย อะไรโผล่,” <https://prachathai.com/journal/2017/05/71291> (สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2561).

สำคัญในสังคัมการเมืองไทยว่าแท้จริงแล้วประวัติศาสตร์ของเราอะไรคือความจริงกันแน่ หมุดคณะราษฎร หมุดก่อเกิดรัฐธรรมนูญหรือจะเรียกอย่างไรก็ตามก็ย่อมเป็นสัญลักษณ์จุดเล็ก ๆ ที่เป็นก้าวสำคัญในประวัติศาสตร์ที่ต่างคนต่างพยายามค้นหาความจริง และจะถูกยกมาใช้เป็นเครื่องมือของฝ่ายเสรีนิยมเสมอเมื่อต้องต่อสู้กับอนุรักษ์นิยม

ตารางที่ 4.1 สรุปการต่อสู้ระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายอนุรักษ์นิยม ตั้งแต่หลัง 2475 (หมุดคณะราษฎร)

2475	ปฏิวัติสยาม
2476	รัฐประหารโดยพระยาพหลพลพยุหเสนา
2476	กบฏบวรเดช
2477	รัชการที่ ๗ สละราชสมบัติ
2479	รัฐบาล (พระยาพหลฯ) ฝังหมุดก่อเกิดรัฐธรรมนูญ
2481	รัฐบาล (พระยาพหลฯ) กำหนดให้วันที่ ๒๔ มิถุนายน เป็นวันชาติ
2482	รัฐบาลจอมพล ป. สั่งประหารนักโทษการเมือง ๑๘ ราย
2487	รัฐบาลปรีดี ปล่อนักโทษคดีกบฏบวรเดช
2490	รัฐประหารโดยจอมพลผิน พันอำนาจจอมพล ป.
2494	จอมพล ป. รัฐประหารตนเอง เพื่อฟื้นรัฐธรรมนูญ ๒๔๗๕
2500	จอมพลสฤษดิ์ รัฐประหารจอมพล ป. เพื่อขจัดจอมพล ป.
2503	จอมพลสฤษดิ์ ถอนหมุดออก
2549	รัฐประหารรัฐบาลทักษิณ โดย คมช. หมุดกลับมาได้รับความสนใจ โดยฝ่ายมวลชนเสื้อแดง
2557	รัฐประหารรัฐบาลยิ่งลักษณ์ โดย คสช. หมุดถูกใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมือง
2560	หมุดเดิมถูกเปลี่ยนเป็นหมุดหน้าใส

ที่มา: นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม 2475* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2535), ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2560), ภูริ พวงศ์เจริญ, *คณะการเมือง หลังการปฏิวัติสยาม: พลวัต พัฒนาการ และชะตากรรมของระบบไร้พรรค* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560).

ตารางที่ 4.2 สรุปกลุ่มการเมืองที่มีบทบาทในการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองแต่ละช่วง

2475 - 2490	รัฐบาลพระยาพหลฯ กลุ่มกบฏบวรเดช กลุ่มระบอบเก่า(พระยามโนปกรณ์) จอมพล ป
2490 - 2549	คณะรัฐประหาร 2490 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลป์ พีระศรี กลุ่มนิยมเจ้า รัฐบาลทหาร ชนชั้นกลาง
หลังรัฐประหาร 2549	คณะรัฐประหาร 2549 กลุ่มเสื้อแดง กลุ่มเสื้อเหลือง เครือข่ายประชาชน นักวิชาการ
หลังรัฐประหาร 2557	คณะรัฐประหาร 2557 กปปส กลุ่มชนชั้นกลางนักวิชาการ นักการเมือง เสื้อแดง ประชาชน

ที่มา: นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมือง ในการปฏิวัติสยาม 2475* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2560), บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ, *การเมืองไทยร่วมสมัย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันพระปกเกล้า, 2560).

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. *ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2560.
- ชาติรี ประภิตนนทการ. *คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ: ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม "อำนาจ"*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2548.
- ชาติรี ประภิตนนทการ. *หนึ่งศตวรรษ: รัฐธรรมนูญและรัฐประหารกับการเมืองสยามประเทศไทย จากกบฏ รศ.130 ถึงรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 หรือประชาธิปไตยกับอำมาตยาธิปไตย* บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.
- ชัยอนันท์ สมุทรวาณิช. *กลการเมือง เกมการอำนาจยุคไพร่ผงาด อำมาตย์ซ่อนเล็บ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2555.
- ที่ระลึกงานฉลองวันชาติ 2483. *ไทยในปัจจุบัน ที่ระลึกงานฉลองวันชาติ 2483*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สยามบรรณาคม, 2558.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *การปฏิวัติสยาม 2475*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2535.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมือง ในการปฏิวัติสยาม 2475*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2560.
- บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. *การเมืองไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันพระปกเกล้า, 2560.
- ประจวบ อัมพเสวต. *พลิกแผ่นดิน: ประวัติการเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. *การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ*. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2558.
- ณัฐพล ใจจริง. *กบฏบวรเดช: เบื้องแรกปฏิวัติสยาม 2475*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2559.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ว่าด้วย "การเมือง" ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ประวัติศาสตร์แห่งชาติ "ซ่อม" ฉบับเก่า "สร้าง" ฉบับใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2551.

- ภูริ พวงค์เจริญ. *คณะกรรมการเมือง หลังการปฏิวัติสยาม: พลวัต พัฒนาการ และชะตากรรมของระบบไร้พรรค*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560.
- หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ์ ปราโมช. *ปาฐกถานำศิลปกรรมสมัยใหม่บันทึกการสัมมนาศิลปกรรมหลัง 2475*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. *คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ: ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม“อำนาจ*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

วิทยานิพนธ์

- กรองกาญจน์ การเนตรและสุรางค์รัตน์ จำเนียรพล. “วาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: ศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ อำเภอนาทาสา จังหวัด นครศรีธรรมราช.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.
- ธัญเทพ สุขโพธารมณ. “ความหมายแฝงบนโครงสร้างทางการเมือง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.
- ศรารุณี วิสาพรหม. “สัญลักษณ์รัฐธรรมนูญ: การศึกษาเชิงการเมืองวัฒนธรรมในการสร้างสัญลักษณ์ แทนระบอบประชาธิปไตยภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557.
- อาทิตย์ สุริยะวงศ์กุล. “การเมืองบนเฟซบุ๊ก: วัฒนธรรม-การเมืองบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ไทย พ.ศ. 2553-2555.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

บทความวารสาร

- ปฤณ เทพนรินทร์. “การก่อตัวของอุดมการณ์ราชาชาตินิยม 2490-2510.” *วารสารธรรมศาสตร์* 32 (2556): 7-8.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. “การเมืองของความทรงจำภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (2501-2516): การทำลาย/การรื้อฟื้นอดีต และแรงบันดาลใจทางการเมือง.” *รัฐศาสตร์สาร* 24 (2546): 220-225.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. “24 มิถุนาในขบวนการ 14 ตุลา: การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์.” *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 2 (2547): 9.

ณัฐพล ใจจริง. “คว่ำปฏิวัติ-โค่นคณะราษฎร: การก่อตัวของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข.” *สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน* ปีที่ 6. ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม, 2551).

ภุรี พวงศ์เจริญ. “งานฉลองรัฐธรรมนูญ: มหกรรมแห่งชาติของคณะราษฎร.” *นิตยสารศิลปวัฒนธรรม* ฉบับที่ 3 ปีที่ 38 (มกราคม 2560): 92 – 123.

รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. “ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์กับการอธิบายปรากฏการณ์สังคมจากมุมมองตัวแสดง.” *วารสารการเมืองการบริหารและกฎหมาย* (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556): 73-77.

สายชล สัตยานุรักษ์. “การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศไทย.” *วารสารวิชาการ*, 8 (2555): 78-79.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กฤติกร วงศ์สว่างพานิช. “หมุดที่หายไป กับความถูกต้องทางประวัติศาสตร์.” <https://prachatai.com/journal/2017/04/71048> (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2561).

การะเกดพิยากรณ์ Astrologer and Tarot Reader. “ว่าด้วยเรื่องหมุด-หมุดในทางโหราศาสตร์.” <https://www.facebook.com/pg/garagayhoro/notes/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).

คุยกับผู้ก่อการจัดงาน. “เฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนา.” <https://prachatai.com/journal/2013/06/47338> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561).

ชาตรี ประกิตนนทการ. 1ปี “หมุดคณะราษฎรหาย”: ย้อนดูชะตากรรมคนตามหาความจริงในรัฐที่ขยับเป็นเรื่อง ๆ.” <https://prachatai.com/journal/2018/04/76258> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).

ชาตรี ประกิตนนทการ. “หมุดหน้าใสคือความอ่อนหัดทางการเมืองของอนุรักษนิยม.” <http://www.prachathai.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2561).

ชยกร คำโชค. “สถาปัตยกรรมคณะราษฎร มรดกและวันจ้มจ่อมพล ป.” <http://news.voicetv.co.th/thailand/108973.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2561).

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. “หมุดคณะราษฎรที่หายไป สะท้อนปัญหาอะไรในสังคม.” <http://www.bbc.com/thai/thailand-39608193> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561).

- ทวีศักดิ์ เกิดโศกและคณะ. “ขุดคุ้ยประวัติศาสตร์กับ ‘ธำรงค์ศักดิ์’: หมุดคณะราษฎร ‘เสี้ยน’ ที่บ่งไม่ออก (สักที).” <http://prachatai.org/journal/2017/04/71126> (สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2561).
- ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. “ถอดรหัส ถอนหมุดคณะราษฎร.” <https://www.facebook.com/FahroongSk/videos/766123596886056/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).
- ธนาวิ โชติประดิษฐ์. “2475 ประวัติศาสตร์บาดใจ/เรื่องاتیพิพิธภัณฑท์อาจไม่ได้เล่า#1.” <https://prachatai.com/journal/2017/05/71711> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. “หมุดหาย อะไรโผล่.” <https://prachathai.com/journal/2017/05/71291> (สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2561).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. “สงครามแย่งชิงอดีต.” <http://www.prachathai.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).
- บันทึกสั้น ๆ ถึง “The frienemies”. โดย “มิตรสหายท่านหนึ่งในกรุงลอนดอน.” <https://konmongnangetc.com/tag/จอมพล-ป-พิบูลสงคราม/> (สืบค้นเมื่อ 14 ธันวาคม 2560).
- บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์. “หมุดคณะราษฎรที่หายไป สะท้อนปัญหาอะไรในสังคม.” <http://www.bbc.com/thai/thailand-39608193> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561).
- บรรยากาศงานรำลึกวันชาติ 24 มิ.ย. ลานปกหมุด ประชาธิปไตยเหงา, <https://prachatai.com/journal/2007/06/13222> (สืบค้นเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2561).
- ประชา อภิวัฒน์. “การกระชับอำนาจรัฐกับการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ของประชาชน.” <https://prachatai.com/journal/2010/07/30487> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).
- ปฏิกริยาสังคมต่อ. “หมุดคณะราษฎร” จากปี 2503-2560. https://www.matichonweekly.com/column/article_32563 (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2560).
- ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ให้ถือวันพระราชสมภพเป็นวันเฉลิมฉลองของชาติไทย. *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 77 ตอน 43 (วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2503): 1452 . www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2503/D/043/1452.PDF (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2560).
- พิธีฐ์ รัตนกุลเสรีเริงฤทธิ์. “ทายาททวงคืนหมุดคณะราษฎร.” <https://www.thairath.co.th/content/915351> (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).

- ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์. “14 ปีสถาบันพระปกเกล้า 80 ปีปฏิวัติสยาม ชนະศีกแต่แพ้สงคราม? ตอนที่ 2 กิริยาและปฏิกิริยา.” https://prachatai.com/journal/2012/06/41047#_12_ (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).
- ภาพันธุ์ รักรัศรีทอง. “หมุดประชาธิปไตย” มีกูไว้ (ในใจ) ไม่ไร้เสรีภาพ.” <http://prachatai.com/journal/2007/06/13221> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).
- ย่ำรุ่งที่หมุดคณะราษฎร “สู่พลบค่ำในเรือนจำ:ประมวลสถานการณ์สิทธิฯ วัน 84 ปี อภิวัฒน์สยาม.” https://tlhr2014.wordpress.com/2016/06/25/24june_situationreport/ (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).
- ยุคติ มุกดาวิจิตร. “แรงกระเพื่อมสังคมไทย ภาพสะท้อนพลังการเปลี่ยนแปลง.” (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_533837 (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).
- ลลิตา หาญวงษ์. “ไทยพบพม่า: ลบอดีต ล้างความทรงจำในประวัติศาสตร์พม่าสมัยใหม่.” <https://www.matichon.co.th/news/541565> (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561).
- วินทร์ เลียววาริณ. “มนต์ดำ หมุดคณะราษฎร.” <https://www.facebook.com/winyovarin/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2561).
- ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี. “ทำความเข้าใจสงครามความคิด:ความเป็นจริงทางสังคม พื้นที่ทางสังคม และการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อครองอำนาจทางสัญลักษณ์.” <http://www.deepsouthwatch.org/node/786> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).
- สุเจน กรรพฤทธิ์. “รื้อถอน-ย้าย-ทำลาย “ศึกชิงสัญญาะ/ ความหมายในไซ่ง่อน.” <http://www.sarakadee.com/2017/05/04/saigon-history/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561).
- สุรพศ ทวีศักดิ์. “อำนาจจัดการความทรงจำทางประวัติศาสตร์.” <https://prachatai.com/journal/2014/10/55871> (สืบค้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2561).
- หมุดคณะราษฎรที่หายไป. https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/news_313969 (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).
- 24 มิถุนายน. “ลี้กแต่ไม่ลับ 22 มิ.ย. 55.” <http://botkwamdee.blogspot.com/2012/06/spec23.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).
- อรอนงค์ ทิพย์พิมล. “ความทรงจำกับการเขียนประวัติศาสตร์เหตุการณ์เกสตาปอ.” <https://blogazine.pub/blogs/onanong/post/4380> (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2561).

- อนุสรณ์ อุณโณ. “มรดกคณะราษฎรที่ถูกฝังกลบ รัฐพันลึกเผยตัว กับการตื่นรู้ของ ปชช.”
<https://prachatai.com/journal/2018/06/77559> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561).
- “อวสาน หมุดคณะราษฎร.” <https://www.posttoday.com/politic/report/490141>
(สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2561).
- อภิสิทธิ์ ทรัพย์นภาพันธุ์. “กลุ่มทวงคืนหมุดคณะราษฎรร้องตำรวจดุสิตตามหา.”
<https://www.sanook.com/news/2202182/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561).

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายนพปฎล ศรีวงษ์รัตน์
วันเดือนปีเกิด	2 กุมภาพันธ์ 2524
การศึกษา	ปริญญาตรีรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ตำแหน่ง	หัวหน้าฝ่ายขาย บริษัท เบอร์ลีเยกเกอร์ จำกัด (มหาชน)
ประสบการณ์ทำงาน	2558-ปัจจุบัน หัวหน้าฝ่ายขาย บริษัท เบอร์ลีเยกเกอร์ จำกัด (มหาชน) 2556-2558 พนักงาน บริษัท แกล็กโซสมิทไคลน์ จำกัด 2553-2556 พนักงาน บริษัท ดีเคเอสเอช จำกัด 2549-2553 พนักงาน บริษัท มิลลิเมต จำกัด

